

PENSJONSVEILEDER 2022

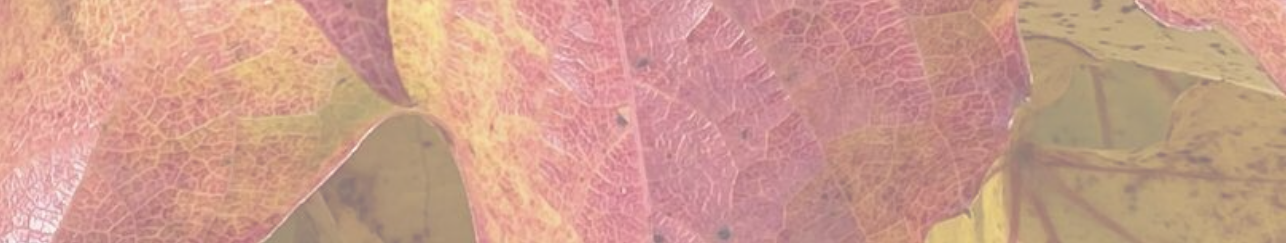
kommunal tjenestepensjon

Pensjonskontoret
Postboks 1466 Vika
0116 Oslo
Besøksadresse: Haakon VIIIs gate 9
E-post: post@pensjonskontoret.no
Telefon: 24 13 64 40
www.pensjonskontoret.no

Design og foto: Cornelia Henne Braathen / Geoffrey Kempton

FORORD

Pensjonsveilederen utgis for syttende år på rad, og er sjuende utgave kun i digital versjon.

Også i år foreligger Pensjonsveileder og Konkurransveileder (*Veileder for konkurransen av offentlig tjenestepensjon i KS' tariffområde*) i revidert utgave. Sist nevnte finnes i egen lenke på www.pensjonskontoret.no, under fanen Pensjonsveileder 2022.

Pensjonsveilederen er tenkt å være et godt, grunnlag for de som ønsker å sette seg inn i hva kommunal tjenestepensjon er. Videre en hjelp til de kommuner/fylkeskommuner/virksomheter i KS' tariffområde som vurderer en anbudskonkurranse eller opprettelse av pensjonskasse for sin kommunale tjenestepensjon.

Fjorårets bruk av Konkurransveilederen er blitt evaluert, og det er ikke gjort mange endringer i årets utgave. Kommunene/fylkeskommunene må imidlertid selv gjøre sine vurderinger, ved å legge til eller ta bort det som ikke passer. Konkurransveilederen er i Excel-format og er tenkt å kunne inngå som en del av kommunens konkurransegrunnlag i en eventuell anbudskonkurranse, med de tilpasninger som kommunene/fylkeskommunen eventuelt ønsker å gjøre.

I år har kapitlene 8, 9 og 10 vært sendt på en kort høringsrunde til KLP, Storebrand og Pensjonskasseforeningen.

Pensjonsveilederen generelt oppdatert med hensyn til regelverk og språk. Nytt i Pensjonsveileder er omtale av:

Nye regler om bufferfond ved flytting av kommunal tjenestepensjon. Pensjonsinnretningens skal lage egne retningslinjene for sitt bufferfond. Størrelsen på bufferkapitalen vil kunne påvirke premien for rentegaranti. Størrelsen på bufferkapitalen vil også kunne påvirke mulighetene for å endre aktivaallokering uten at premien for rentegaranti endres. Bufferfondet i kommunal tjenestepensjon ble innført 01.01.22. Siden det ennå er en del uklarheter knyttet til bufferfondet anbefaler Pensjonskontoret at kommunen for anbud i 2022 ikke benytter andre vurderingsmetoder for premien for rentegaranti enn det som er tatt med i Konkurransveilederen.

Tjenestepensjon med særskilt investeringsportefølje. Avsnittet er noe utvidet og presisert.

Arntzen de Besche Advokatfirma AS og Actecan AS sammen med Rann Rådgivning AS har som uavhengige rådgivere bistått Pensjonskontoret i utarbeidelsen av årets veiledere.

Pensjonsveileder 2022 ble godkjent av Pensjonskontorets styre 10.03.22.

02.05.22 ble det avholdt hybridsamling (fysiske og digital deltakelse) for kommuner og fylkeskommuner. Her ble det gitt en introduksjon til regelverket for offentlig anskaffelse, sett nærmere på produktet kommunal tjenestepensjon og hva det konkurreres om. Videre ble det orientert om noen betraktninger etter fjorårets anbudprosesser, gått igjennom Pensjonskontorets forslag til tildelingskriterier og gitt en overordnet orientering om Konkurransveilederen mv.

05.05.22 ble det avholdt seminar for rådgivere som bistår kommuner eller fylkeskommuner i anskaffelsesprosessen av kommunal tjenestepensjon, hvor de grunnleggende anskaffelsesrettslige regler som gjelder på for kommunal tjenestepensjon ble gjennomgått, i tillegg til å se nærmere på kvalifikasjonskrav, tildelingskriterier og kravspesifikasjonen som ligger i Konkurransveilederen.

Oslo, mai 2022
Pensjonskontoret

INNHold

1	PENSJONSKONTORET	8
1.1	INNLEDNING	9
1.1.1	Historie	9
1.1.2	Organisering og vedtekter	10
1.2	FINANSIERING	10
1.3	STYRET	10
1.3.1	Styrets sammensetning	10
1.3.2	Styrets oppgaver	10
1.4	SEKRETARIATET	10
1.5	BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING	11
1.6	ANDRE SEKRETARIATSTJENESTER	11
2	SGS 2020 PENSJONSORDNINGER – SENTRALE BESTEMMELSER	12
2.1	INNLEDNING	13
2.2	SGS 2020	13
2.3	FLYTTEBESTEMMELSER	13
2.4	OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE	14
2.5	VEDTAK OM FLYTTING	14
2.6	DRØFTINGSPLIKT	14
2.7	PREMIEUTJEVNING	15
3	TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR	16
3.1	INNLEDNING	17
3.2	ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE	18
3.2.1	Nærmere om levealdersjustering	18
3.2.2	Nærmere om fleksibelt uttak av alderspensjon	20
3.2.3	Nærmere om individuell garanti	22
3.3	ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1963 ELLER SENERE	23
3.3.1	Opptjening i gammel ordning før 2020	24
3.3.2	Opptjening i ny ordning fra og med 2020	24
3.3.3	Eksempel på beregning av pensjon fra ny pensjonsordning, med AFP	25
3.3.4	Eksempel på beregning av pensjon fra ny pensjonsordning, med betinget tjenestepensjon	26
3.3.5	Eksempel på beregning av pensjon for en ansatt som har hatt opptjening i både gammel og ny ordning	27

3.4	ALDERSPENSJON TIL ANSATTE MED SÆRALDERSGRENSE	28	5.5	PENSJONSRAÐGIVERE	50
3.5	AFP OG BETINGET TJENESTE-PENSJON I KOMMUNAL SEKTOR	29	5.5.1	Kjøp av rådgivningstjenester	50
3.5.1	Ansatte født i 1962 eller tidligere	29	5.5.2	Rådgivere innen kommunal tjenestepensjon	51
3.5.2	Ansatte født i 1963 eller senere	31	5.6	PENSJONSKASSENE I KS' TARIFFOMRÅDE	52
3.6	OVERGANGSORDNINGER OG UAVKLARTE SPØRSMÅL	32	6	ANSKAFFELSESREGLVERKET OG KOMMUNAL TJENESTEPENSJON	54
3.7	UFØREPENSJONSORDNINGER	33	6.1	INNLEDNING	55
3.7.1	Uføretrygd i folketrygden	33	6.2	ANSKAFFELSESREGLVERKETS ANVENDELSE PÅ KOMMUNAL PENSJON	55
3.7.2	Uførepensjon i kommunal sektor	33	6.3	VALGFRIHET I LØSNING FOR KOMMUNAL PENSJON – EGEN PENSJONSKASSE OG LIVSFORSIKRINGSFORETAK	56
3.8	ETTERLATTEPENSJON	34	6.3.1	Egenregi	56
3.9	REGULERING AV PENSJONER	35	6.3.2	Utvidet egenregi	56
4	FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN OG FINANSFORETAKSLOVEN	36	6.3.3	Kjøp fra ekstern aktør	57
4.1	INNLEDNING	37	6.3.4	Valg av løsning	58
4.2	FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN	37	6.4	ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES	58
4.2.1	Pensjonskasser og innskudds-pensjonsforetak - Lovens kapittel 2	37	6.4.1	Vær ute i god tid	58
4.2.2	Kollektiv og individuell livsforsikring - Lovens kapittel 3	38	6.4.2	Pensjonsutvalg	59
4.2.3	Kommunale pensjonsordninger - Lovens kapittel 4	41	6.4.3	Kommunestyrets behandling	59
4.2.4	Flytting - Lovens kapittel 6	43	6.4.4	Beslutning om valg av leverandør	60
4.3	HOVEDPUNKTER I FINANSFORETAKSLOVEN	44	6.4.5	Bistand fra Pensjonskontoret	60
5	AKTØRER I TJENESTE-PENSJONSMARKEDET	46	6.4.6	Bruk av pensjonsrådgivere	61
5.1	INNLEDNING	47	6.4.7	Flytting – viktige momenter	61
5.2	LIVSFORSIKRINGSFORETAK	47	6.5	ANSKAFFELSESREGLVERKET	61
5.2.1	Statusmøter	47	6.5.1	Skjematisk oversikt over anskaffelsesprosessen	62
5.3	PENSJONSKASSE	47	6.5.2	Planlegging	62
5.3.1	Pensjonskasser i KS' tariffområde	48	6.5.3	Grunnleggende prinsipper	62
5.3.2	Interkommunale pensjonskasser	48	6.5.3.1	Krav til likebehandling	62
5.4	INTERESSEORGANISASJONER	48	6.5.3.2	Krav til forutberegnelighet	63
5.4.1	Finans Norge	48	6.5.3.3	Krav til etterprøvbarhet	63
5.4.1.1	Bransjeavtale – flytting av pensjonsmidler	48	6.5.3.4	Forholdsmessighet	64
5.4.1.2	Bransjeavtale – Avtale om beregnet folketrygd i offentlig tjenestepensjon	49	6.5.4	Beslutning om anskaffelsesprosess	64
5.4.2	Pensjonskasseforeningen	49	6.5.5	De ulike prosedyrene	64
5.4.3	Kontaktmøter	50	6.5.6	Valg av prosedyreform – kontrakt over EØS terskelverdi	66
			6.5.7	Anskaffelsesdokumentene	67
			6.5.8	Konkurransegrunnlagets innhold	67
			6.5.9	Kunngjøringsplikten	68

6.5.10	Tilbudsfrister	68	7.3	PREMIEUTJEVNING	93
6.5.11	Kvalifikasjonskravene	68	7.3.1	Eksempler på premieutjevning	95
6.5.12	Bruk av egenerkleringsskjema (ESPD)	69	7.4	PREMIETARIFF	96
6.5.13	Evaluerer av tilbud og valg av leverandør	70	7.4.1	Beregningsrente	97
6.5.14	Vekting av tildelingskriteriene	72	7.4.2	Dødelighetsgrunnlag	97
6.5.15	Begrunnelse for valg av leverandør	74	7.4.3	Uføregrunnlag	98
6.5.16	Adgangen til å be om ettersending og avklaring av tilbudene	75	7.4.4	Premiefritak	98
6.5.17	Anskaffelsesprotokoll	77	7.4.5	Diverse andre premieelementer	98
6.6	KONTRAKTEN	77	7.4.6	Fortjenestemargin i premietariffen	99
6.6.1	Rettslige rammer for kontrakten	77	7.5	PENSJONSKOSTNADER OG PENSJONSFORPLIKTELSE I KOMMUNENS REGNSKAP	100
6.6.2	Kontraktens varighet	77			
6.6.3	Endring av kontrakt – begrensninger	78	8	KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK	102
6.7	MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR KOMMUNAL TJENESTEPENSJON	79	8.1	INNLEDNING	103
6.8	KJØP GJENNOM INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE	79	8.2	RAMMEBETINGELSER FOR LIVSFORSIKRINGSFORETAK	104
6.8.1	Forholdet til reglene om utvidet egenregi	79	8.2.1	Konsesjon	104
6.8.2	Kontrollvilkåret	79	8.2.2	Vedtekter	104
6.8.2.1	Kontrollkriteriet - hva bør oppdragsgiver ta hensyn til?	81	8.2.3	Styret	104
6.8.3	Omsetningsvilkåret - begrensninger for utadrettet virksomhet	82	8.2.4	Regnskapsføring, rapportering og internkontroll	105
6.8.3.1	Pensjonskassenes omsetning	83	8.2.5	Aktuarfunksjonen og risikostyringsfunksjonen i et livsforsikringsforetak	105
6.8.4	Begrensningen på privat innflytelse	84	8.3	KAPITALKRAV FOR ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK	105
6.8.4.1	Kommersielle aktører med kommunal pensjon i interkommunal pensjonskasser?	84	8.4	KAPITALFORVALTNINGSRISIKO	108
6.9	INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE SOM OFFENTLIG – OFFENTLIG SAMARBEID	87	8.5	FORSIKRINGSRISIKO	109
6.10	OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFELSESREGELVERKET	87	8.6	PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESKAP	109
7	PREMIE OG PENSJONSKOSTNADER	88	8.7	PREMIE FOR ADMINISTRASJON OG KAPITALFORVALTNING	110
7.1	INNLEDNING	89	8.8	ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER	110
7.2	PREMIEBEREGNING	90	8.8.1	Medlemsregistre	110
7.2.1	Årlig premie	91	8.8.2	Pensjonsberegning	110
7.2.2	Reguleringspremie	91	8.8.3	Pensjonsutbetaling	111
7.2.3	Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser	91	8.8.4	Fakturering og kontoutskrift	111
7.2.4	Premie for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere	92	8.8.5	Service og medlemsinformasjon	112
			8.8.6	Fordeling av overskudd	112
			8.8.7	Kapitalforvaltning	112
			8.8.8	Lovpålagt informasjon til medlemmene (yrkesaktive, oppsatte og pensjonister)	113

9	KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE	114	10.2	LIVSFORSIKRINGSFORETAK	136
9.1	INNLEDNING	115	10.2.1	Innledning	136
9.2	RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER	116	10.2.2	Konkurranseveilederen	137
9.2.1	Konsesjon	117	10.2.3	Tildelingskriterier	140
9.2.2	Vedtekter	118	10.2.4	Pris og kvalitet på forsikringsrisiko	141
9.2.3	Styret	118	10.2.5	Pris og kvalitet på administrasjon og kapitalforvaltning og egenkapitalvurderinger	146
9.2.4	Daglig leder	119	10.2.5.1	Pris og kvalitet på administrasjon	146
9.2.5	Rapportering, regnskapsføring, revisor og internkontroll	119	10.2.5.2	Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening	149
9.2.6	Aktuar	121	10.2.5.3	Kvalitet på kapitalforvaltning	154
9.3	KAPITALKRAV FOR EN PENSJONSKASSE	121	10.2.6	Likviditetsforhold, herunder egenkapitalkrav	158
9.4	KAPITALFORVALTNINGSRISIKO	123	10.2.7	Annet	159
9.5	FORSIKRINGSRISIKO	125	10.3	PENSJONSKASSE	160
9.6	PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESKAP	126	10.3.1	Innledning	160
9.7	PREMIE FOR ADMINISTRASJON OG KAPITALFORVALTNING	126	10.3.2	Prosessen med vurdering av og eventuelt opprettelse av egen pensjonskasse	160
9.8	OPERASJONELL RISIKO	126	10.3.3	Pris og kvalitet på forsikringsrisiko og administrasjon	162
9.9	ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER I EN PENSJONSKASSE	127	10.3.3.1	Forsikringsrisiko	162
9.9.1	Medlemsregistre	127	10.3.4	Administrasjon	163
9.9.2	Pensjonsberegning	127	10.3.5	Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening	163
9.9.3	Pensjonsutbetaling	128	10.3.5.1	Kapitalforvaltning og avkastning	163
9.9.4	Fakturering, kontoutskrift og regnskap	128	10.3.5.2	Premie for kapitalforvaltning	165
9.9.5	Service og medlemsinformasjon	129	10.3.5.3	Premie for rentegaranti	165
9.9.6	Fordeling av overskudd	129	10.3.5.4	Kostnad ved egenkapitalbetjening	166
9.9.7	Kapitalforvaltningsstrategi	129	10.3.6	Service og nærhet til pensjonsordningen for kommuner og ansatte	166
9.9.8	Overvåking av kapitalforvaltningen	130	10.3.7	Medbestemmelse	166
9.9.9	Rapportering	131	10.3.8	Operasjonell risiko	167
9.9.10	Lovpålagt informasjon til medlemmene (yrkesaktive, oppsatte og pensjonister)	131	10.3.9	Likviditetsforhold, herunder egenkapitalkrav og solvenskrav	168
10	MER OM TJENESTEPENSJONS-LEVERANDØRENE	132	10.3.9	Annet	169
10.1	INNLEDNING	133	ORD OG UTTRYKK	170	
10.1.1	Tjenestepensjonsleverandører	133	DOMSREGISTER	184	
10.1.2	Krav til involvering av ansatte ved vurdering av tjenestepensjonsleverandør	134			
10.1.3	Flytteprosesser	134			

1. PENSJONSKONTORET

■ Pensjonskontoret

- Etablert av tariffpartene i kommunal sektor etter hovedtariffoppgjøret i 2004
- Består av et styre og et sekretariat
- Fører tilsyn med pensjonsbestemmelsene i SGS 2020

- Pensjonsveileder kan brukes som en oppslagsbok for kommunal tjenestepensjon og tilhørende temaer

1.1 INNLEDNING

Denne pensjonsveilederen publiseres årlig på Pensjonskontorets nettsted www.pensjonskontoret.no. Den er ment som et hjelpemiddel i spørsmål om tjenestepensjon og som en veileder i forbindelse med valg og anskaffelse av kommunal tjenestepensjon. Bestemmelsen for kommunal tjenestepensjon er nedfelt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 (SGS 2020) i KS' tariffområde.

SGS 2020 gjelder for alle kommuner og fylkeskommuner i KS' sektor (unntatt Oslo), samt alle bedrifter og virksomheter som er medlemmer i Samfunnsbedriftene (heretter omtalt som *kommunen*). Unntakene er der Samfunnsbedriftene har egne tariffavtaler. Pensjonskontoret påser at livsforsikringsforetak og pensjonskasser (pensjonsinnretninger) praktiserer pensjonsbestemmelser i SGS 2020 på korrekt måte. Se kapittel 2 *SGS 2020 – sentrale bestemmelser* for en nærmere omtale av SGS 2020.

Per i dag er det to livsforsikringsforetak som tilbyr forvaltning av kommunal tjenestepensjon. Alternativet til å ha pensjons-

ordningen i et livsforsikringsforetak er å etablere en pensjonskasse eller å bli medlem av en interkommunal pensjonskasse. Per i dag er det ingen som har konsesjon fra Finanstilsynet til å drive en interkommunal pensjonskasse.

1.1.1 HISTORIE

Endringer i lov- og avtaleverk på begynnelsen av 2000-tallet resulterte i at markedet for kommunal tjenestepensjon ble endret. DNB Livsforsikring AS (tidligere Vital Forsikring) (DNB) og Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand) tok opp konkurransen med Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikrings-selskap (KLP), som var markedsleder. Det så dermed ut til å bli et tiltakende antall årlige konkurranser/flyttinger av tjenestepensjonskontrakter. Som en følge av dette ble partene i hovedtariffoppgjøret 2004 enige å opprette Pensjonskontoret, som blant annet fikk i oppgave å avgi uttalelser i flyttesaker.

Etter at Storebrand (desember 2012) og DNB (juni 2013) besluttet å trekke seg ut av markedet for kommunal tjenestepensjon, var det lenge kun ett livsforsikringsforetak i markedet. Høsten 2019 besluttet Storebrand

å gjeninntrre i det offentlige tjenestepensjonsmarkedet.

1.1.2 ORGANISERING OG VEDTEKTER

Pensjonskontoret er organisert som en forening og består av et styre og et sekretariat. Pensjonskontorets medlemmer er arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene som er part i SGS 2020, representert ved KS, LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne kommune.

Pensjonskontorets vedtekter inneholder, foruten formålsbestemmelsen, organisatoriske bestemmelser om styre og sekretariat, årsmøte og årsmøtets oppgaver, samt vedtektsendring og oppløsning. Les mer om dette på Pensjonskontorets nettsted www.pensjonskontoret.no.

1.2 FINANSIERING

Arbeidsgivere i KS' tariffområde betaler en årlig kontingent til Pensjonskontoret, fastsatt i SGS 2020 § 12-3. *Pensjonsinnretningene* krever inn kontingenten fra sine kunder og overfører et samlet kontingentbeløp til Pensjonskontoret innen den 01.04 hvert år. Kontingentgrunnlaget er samlet pensjonsgrunnlag i den enkelte pensjonsordning den 31.12 året før.

1.3 STYRET

1.3.1 STYRETS SAMMENSETNING

Pensjonskontorets styre består av representanter fra medlemsorganisasjonene. Disse er som nevnt KS LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne kommune. I SGS 2020 § 12-1 reguleres stemmetall og hvor mange som møter fra hver organisasjon.

1.3.2 STYRETS OPPGAVER

Styrets oppgaver følger av SGS 2020 § 12-1:

- Avgjøre tvist om forståelsen av bestemmelsene etter § 11-1
- Foreta justeringer av vedtektene som følge av endringer i lovverk og/eller tilsvarende ordninger i privat og statlig sektor
- Utarbeide forslag for tariffpartene til endringer i bestemmelsene som styret finner hensiktsmessig
- Følge utviklingen og forvaltningen av reglene, samt de økonomiske konsekvensene av ordningene i KS-området
- Vedta opplærings- og andre utviklingstiltak som styret finner hensiktsmessig innen pensjonsområdet
- Vedta tilsetninger og virksomhetsplan
- Legge fram forslag til regnskap og budsjett
- Ha adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker, herunder også ved opprettelse av egen eller interkommunal pensjonskasse

1.4 SEKRETARIATET

Etter SGS 2020 § 12-2 skal Pensjonskontoret «forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde».

Sekretariatets oppgaver følger av SGS 2020 § 12-2:

- Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde
- Forberede saker til Pensjonskontorets styre
- Innhente nødvendig informasjon og utredninger, følge utviklingen, herunder vurdere konsekvensene av forslag til

regelendringer og regelendringer, samt ha kontakt med ulike aktuelle aktører innen pensjonsområdet

- Utarbeide forslag til budsjett og virksomhetsplan
- Utarbeide forslag til regnskap i henhold til regnskapslovens bestemmelser.
- Forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven

1.5 BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING

Det er gitt en bestemmelse om tvisteløsning i SGS 2020 § 11-1:

«Twist om forståelsen av disse tariffbestemmelser knyttet til saker kan avgjøres av styret. Slike saker skal sendes via den søknadsbehandlerne pensjonsinnretning, som sørger for videresendelse til Pensjonskontoret».

Etter denne bestemmelsen kan pensjonsinnretningene bringe enkeltsaker inn for Pensjonskontorets styre der det er tvist om forståelsen av pensjonsbestemmelsene i SGS

2020. Det vil være sakens prinsipielle sider Pensjonskontorets styre kan ta stilling til, det vil si den nærmere tolkning og forståelse av enkeltbestemmelser.

Dersom det er ønskelig med en full realitetsbehandling av saken, må den bringes inn for Trygderetten, jf. SGS 2020 § 11-2.

1.6 ANDRE SEKRETARIATSTJENESTER

Siden 2008 utfører Pensjonskontoret sekretariatstjenester for Overføringsavtalens sikringsordning (Sikringsordningen).

Sikringsordning sikrer etter nærmere regler regulering av pensjonsrettigheter som er opparbeidet hos arbeidsgivere som opphører ved konkurs/akkord eller ved annet opphør, eller som ikke betaler premie ved forfall. Se Sikringsordningens nettsted www.sikringsordningen.no for mer informasjon om blant annet Sikringsordningens vedtekter.

Alle arbeidsgivere som er tilsluttet *Overføringsavtalen* betaler et årlig tilskudd til Sikringsordningen.

2. SGS 2020 PENSJONSORDNINGER – SENTRALE BESTEMMELSER

- SGS 2020 inneholder bestemmelser om opphør, og flytting av pensjonsavtaler
 - Siste frist for oppsigelse er 30.09. inneværende kalenderår
 - Endelig vedtak om flytting må skje innen 01.12.
 - Det er kommunestyret, fylkestinget eller bedriftens styre som selv må ta den endelige beslutningen om flytting.
 - Bytte av pensjonsleverandør skal drøftes med de tillitsvalgte
- SGS 2020 setter krav om premie-utjevningsfellesskap

2.1 INNLEDNING

Fra 01.01.20 trådte den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 (SGS 2020) i kraft. Den inneholder nye bestemmelser som pensjonsordninger for arbeidstakere født i 1963 og senere. Fra samme tidspunkt ble også pensjonsbestemmelsene som tidligere var en del av Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS-sektor flyttet til SGS 2020.

I dette kapittelet går vi blant annet nærmere inn på sentrale bestemmelser i forbindelse med flytting av en pensjonsavtale. Det er i dag to livsforsikringsforetak som tilbyr kommunal tjenestepensjon. Kommuner og fylkeskommuner kan også etablere pensjonskasse.

2.2 SGS 2020

Med den nye sentrale generelle særavtalen ble det med virkning fra 01.01.20 avtalt nye pensjonsordninger for arbeidstakere født 1963 og senere. Gjeldende bestemmelser om pensjon i HTA kapittel 1, 2, 3 med vedlegg 4 – *Vedtekter for avtalefestet pensjon* og vedlegg 5 – *Vedtekter for Tjenestepensjonsordning – TPO*, ble fra samme tidspunkt flyttet fra HTA til den nye sentrale særavtalen, med enkelte tilpasninger og endringer.

Formålet med SGS 2020 har vært å gjøre bestemmelsene mer tilgjengelig for både arbeidstakere og arbeidsgivere, ved å i større grad samle bestemmelsene om pensjon, og ved å etablere en ny struktur for oppbygging av bestemmelsene.

Særavtalen er inndelt i to deler. Del I har bestemmelser om tjenestepensjon, del II har bestemmelser om AFP.

Del I om tjenestepensjon er inndelt i fire kapitler. Kapittel 1 har gjennomgående bestemmelser som regulerer forhold som hvem pensjonsordningen omfatter, pensjonsgrunnlag, aldersgrense, premiebetaling med mer. Kapittel 2 omhandler alderspensjon til arbeidstakere født 1962 eller tidligere, og kapittel 3 omhandler alderspensjon til arbeidstakere født 1963 eller senere. Kapittel 4 omhandler uføre- og etterlattepensjoner.

Del II skal inneholde bestemmelser om ny AFP, og eventuelle tekniske tilpasninger i bestemmelsene om pensjon til arbeidstakere med særaldersgrense, når disse foreligger.

De sentrale tariffparter ble enige om en ny toårig avtale høsten 2021, som skal gjelde for perioden 01.01.22 – 31.12.23.

2.3 FLYTTEBESTEMMELSER

Bestemmelsene relatert til opphør og flytting av en pensjonsavtale følger av:

■ SGS 2020 § 8-1:

Opphør eller flytting av pensjonsavtale:

«a. Oppsigelsesfrist

Den enkelte forsikringstaker kan si opp avtalen om tilslutning til fellesordningen med tre måneders frist til opphør ved kalenderårets slutt. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 1.12.

b. Flytting av pensjonsavtale

Når oppsigelse skjer i forbindelse med flytting av forsikringsavtalen til annen pensjonsinnretning gjelder forsikringsvirksomhetslovens kapittel 6.»

■ SGS 2020 § 8-2:

«Ved skifte av selskap/pensjonskasse skal dette drøftes med de tillitsvalgte. Drøftingsplikten inntretr tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenestepensjonsforsikring.

Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestyret.»

Flytting av kommunal tjenestepensjon kan etter SGS 2020 skje 01.01. Pensjonskontoret kan imidlertid etter SGS 2020 § 12-1 avgi uttalelse i flyttesaker.

2.4 OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE

Kommuner, fylkeskommuner og bedrifter/-virksomheter i KS' tariffområde (heretter omtalt som *kommunen*) er i SGS 2020 § 8-1 gitt en *tre måneders* frist til å si opp pensjonsavtalen med sin nåværende leverandør med virkning fra kalenderårets slutt. Siste frist for å si opp avtalen i henhold til SGS 2020 blir altså *30.09.* inneværende kalenderår. Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) kapittel 6 har bestemmelser som gjelder flytting mellom pensjonsinnretninger. Disse bestemmelsene gjelder også for kommunale pensjonsordninger, jf. forsvl. § 6-1 bokstav d.

Oppsigelse av pensjonsavtalen skal være skriftlig. Kravet til skriftlighet er likevel ikke til hinder for at oppsigelsen kan sendes elektronisk, jf. forsvl. §6-5 første ledd. Forutsetningen er at det benyttes en metode som autentiserer avsender og sikrer meldingens innhold.

2.5 VEDTAK OM FLYTTING

Endelig vedtak om flytting skal senest skje innen 01.12. det enkelte år, jf. SGS 2020 § 8-1 bokstav a.

Det følger av SGS 2020 § 8-2 at det er kommunestyret/fylkestyret/styret selv som skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Det er ikke noe krav om at det skal gis skriftlig begrunnelse for vedtaket.

Kravet om at det skal fattes vedtak om skifte av pensjonsleverandør gjelder selv om det kun er ett livsforsikringsforetak som tilbyr forvaltning av kommunal tjenestepensjon. Bakgrunnen for dette er at SGS 2020 stiller formelle krav til hvordan en flytteprosess skal gjennomføres. Dersom *kommunen* velger å etablere en pensjonskasse anses også dette som et skifte av pensjonsleverandør, følgelig er det også et krav om at det fattes vedtak om dette.

2.6 DRØFTINGSPLIKT

Arbeidsgiver plikter etter SGS 2020 § 8-2 å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres «*tidligst mulig*», og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenestepensjonsforsikring. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting allerede når bytte av pensjonsleverandør eller etablering av pensjonskasse er i en utredningsfase.

Drøftingsmøtet skal ende i underskrevet protokoll. Uttalelsene fra de tillitsvalgte som representerer de yrkesaktive arbeidstakerne som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestyret/styret.

2.7 PREMIEUTJEVNING

Hovedprinsippet om premieutjevningss-fellesskap er nedfelt i SGS 2020 § 8-3:

«Tjenestepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommune-kunder og bedriftskunder eller av fylkes-kommunekunder.»

SGS 2020 § 10-2 nr. 1, annet ledd til fjerde ledd presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. Med partenes samtykke kan forsikringsgiver skille ut bedriftskunder organisert som egne juridiske subjekter, som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år, i en egen utjevningsordning.

Egne pensjonskasser skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde.»

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde skal være med i samme premieutjevningss-fellesskap. Med mindre partene er enige om å ha enkelte bedrifter som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år i et eget utjevningss-fellesskap.

Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premieutjevningss-fellesskap i livsforsikringsforetaket eller i pensjonskassen.

Les mer om premieutjevning i kapittelet 7 *Premie og pensjonskostnader.*

3. TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR

SGS 2020 Pensjonsordninger

Alderspensjon

- Livsvarig utbetaling
- Levealdersjustering av pensjoner
- Regulering som i folketrygden
- Ansatte i ulike årskull har fra 01.01.20 ulike pensjonsordninger:
 - Ansatte født i 1962 eller tidligere har fortsatt bruttopensjon som skal samordnes med alderspensjon fra folketrygden
 - Ansatte født i 1963 eller senere tjener opp påslagspensjon. De som har opptjening før 2020 får i tillegg oppsatt bruttopensjon for opptjening i gammel ordning

AFP

- Ansatte født i 1962 eller tidligere:
 - Offentlig AFP er en tidsbegrenset ytelse fra 62-67 år:
 - Fra 62 – 65 år blir AFP beregnet etter folketrygdens regelverk
 - Fra 65 – 67 år blir AFP beregnet som det beste av tjenestepensjon og folketrygdberegnet AFP
 - AFP skal ikke levealderjusteres
- Ansatte født i 1963 eller senere:
 - Offentlig AFP et livsvarig påslag til alderspensjon etter modell av privat AFP. Fleksibelt uttak fra 62 til 70 år, senere uttak gir høyere livsvarig pensjon enn tidlig uttak. AFP levealderjusteres.

3.1 INNLEDNING

Kommunal tjenestepensjon er tariffestet, men følger i hovedsak det samme regelverket som lov om Statens pensjonskasse.

Med virkning fra 01.01.20 ble pensjonsbestemmelsene i Hovedtariffavtalen i KS-området flyttet fra tariffavtalen til en egen sentral særavtale om pensjon, SGS 2020 [SGS 2020].

De senere årene har det blitt gjort en rekke endringer i de offentlige tjenestepensjonsordningene og AFP-ordningene:

- I 2011 ble tjenestepensjon og AFP delvis tilpasset innføringen av fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden fra 62 år, og det ble innført levealdersjustering og nye regler for regulering av pensjon under utbetaling.
- I 2015 ble det, som følge av innføringen av ny uføretrygd i folketrygden, gjort store endringer i uførepensjonsordningen i offentlig tjenestepensjon.
- I 2020 ble det innført en ny alderspensjonsordning for ansatte født i 1963 eller senere. Disse skal også få ny livsvarig AFP, eventuelt betinget tjenestepensjon dersom de ikke kvalifiserer for AFP. Ansatte som er født i 1962 eller tidligere har beholdt den gamle tjenestepensjonsordningen og AFP-ordningen.

Endringene som trådte i kraft 01.01.20 har bakgrunn i avtalen mellom partene i arbeidslivet om tjenestepensjon for ansatte i offentlig sektor av 03.03.18. Det nye regelverket ble tatt inn i SGS 2020 i forbindelse med tariffoppgjøret i 2019.

Alderspensjonsregelverket for ansatte født i 1962 eller tidligere beskrives i punkt 3.2. I punkt 3.3 beskrives alderspensjonsordningen som gjelder fra 01.01.20 for ansatte født i 1963 eller senere.

All opptjening i ulike offentlige tjenestepensjonsordninger skal ses i sammenheng ved utbetaling av pensjon. Dette gjelder pensjon opptjent i både gammel og ny alderspensjonsordning. Samlet pensjon utbetales av den siste tjenestepensjonsordningen den enkelte var medlem av. Kostnadene fordeles mellom de ulike ordningene vedkommende har opptjening hos.

Årskullene som beholder den gamle offentlige tjenestepensjonsordningen beholder også AFP som en tidligpensjonsordning. Ansatte født i 1963 eller senere får derimot ny offentlig AFP. Denne ordningen er en kvalifikasjonsordning som gir rett til et livsvarig tillegg til alderspensjon for de som kvalifiserer. De som ikke tilfredsstiller kvalifikasjonskravene får betinget tjenestepensjon.

3.2 ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE

Ansatte som er født i 1962 eller tidligere er omfattet av en såkalt bruttopensjonsordning. Regelverket for ordningen framgår av SGS 2020. Kapittel 1 i SGS 2020, del I, inneholder gjennomgående bestemmelser for alle ansatte, uavhengig av når de er født, og regulerer forhold som hvem pensjonsordningen omfatter, pensjonsgrunnlag, aldersgrense, premiebetaling, med mer. Kapittel 2 inneholder de særskilte reglene for alderspensjon til ansatte som er født i 1962 eller tidligere.

Pensjonsordningen gir de ansatte rett til en livsvarig alderspensjon som sammen med alderspensjon fra folketrygden skal utgjøre 66 prosent av sluttlønn (bruttopensjon). Pensjonen samordnes med alderspensjon fra folketrygden, det vil si at folketrygdpensjonen trekkes fra bruttopensjonen fra offentlig tjenestepensjon. Det kreves minst 30 års tjenestetid for å få full offentlig tjenestepensjon. Videre kreves det minst 3 års samlet opptjening i offentlige tjenestepensjonsordninger for å få rett til pensjon.

Alderspensjonen levealdersjusteres, det vil si at pensjonsnivået for nye pensjonister justeres i takt med utviklingen i befolkningens levealder. En individuell garantiordning bidrar imidlertid til å redusere effektene av levealdersjusteringen.

I folketrygden kan alle ta ut alderspensjon fleksibelt etter nøytrale uttaksregler fra 62 til 75 år. Fleksibelt uttak betyr at den enkelte selv kan velge uttakstidspunkt samt at pensjonen kan tas ut helt eller delvis. At uttaksreglene er

nøytrale innebærer at årlig alderspensjon blir lavere jo tidligere pensjonen tas ut. Ansatte født i 1962 eller tidligere kan imidlertid ikke ta ut alderspensjon fra den kommunale tjenestepensjonsordningen før fra 67 år, med mindre de har særaldersgrense.

Reglene for levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti utdypes og illustreres gjennom eksempler i punktene 3.2.1 til og med 3.2.3.

Alderspensjonen avkortes dersom pensjonisten mottar inntekt fra en stilling som er medlemspliktig i en offentlig tjenestepensjonsordning. Pensjonen kan kombineres uten avkortning med inntekt fra ikke medlemspliktige arbeidsforhold, normalt inntekt fra arbeid i privat sektor.

3.2.1 NÆRMERE OM LEVEALDERSJUSTERING

Offentlig tjenestepensjon skal levealdersjusteres på samme måte som folketrygdens alderspensjon. Levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon gjennomføres derfor ved at beregnet årlig pensjon deles på et såkalt *justeringstall* som bygger på folketrygdens levealdersjusteringsfaktorer som fastsettes av Arbeids- og velferdsdirektoratet.

For årskull til og med 1953-kullet tilsvarer justeringstallene folketrygdens *forholdstall*. Forholdstall benyttes til å levealdersjustere gammel alderspensjon fra folketrygden. Årskull til og med 1953 mottar kun gammel alderspensjon fra folketrygden.

Årskullene fra og med 1954-kullet til og med 1962-kullet får dels gammel og dels ny alderspensjon fra folketrygden. Offentlig

tjenestepensjon skal derfor samordnes dels med gammel, dels med ny alderspensjon fra folketrygden. Den delen av offentlig tjenestepensjon som samordnes med ny alderspensjon fra folketrygden levealdersjusteres med et justeringstall som fastsettes ut fra folketrygdens *delingstall*. Delingstallene benyttes til å levealdersjustere ny alderspensjon fra folketrygden.

Les mer om forholdstall og delingstall på NAVs nettside:
www.nav.no/no/person/pensjon/alderspensjon/relatert-informasjon/forholdstall-og-delingsstall

Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon ved gitt uttaksalder skal justeres etter forventet levealder for sitt årskull.

Eksempel 1 viser hvordan alderspensjonen samordnes og levealdersjusteres for en person født i 1953 som har en sluttlønn på 5,5 G, og som tar ut alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Forholdstall ved 67 år for 1953-kullet er fastsatt av NAV til 1,055. Justeringstallet som benyttes i levealdersjusteringen av brutto tjenestepensjon og samordningsfradragene blir dermed 1,055.

Eksemplet viser at levealdersjusteringen reduserer samlet pensjon med 22 802 kroner. Om lag en fjerdedel av denne reduksjonen (5 361 kroner) skyldes levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon. Resten av reduksjonen (17 441 kroner) skyldes at alderspensjonen fra folketrygden har blitt levealdersjustert. Samlet pensjon etter levealdersjustering utgjør 67,6 prosent av pensjonsgrunnlaget. Dersom inntekten hadde vært høyere eller lavere, ville de beløpsmessige utslagene blitt henholdsvis høyere eller lavere.

Eksempel 1: *Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.*

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	404 661	404 661/1,055	383 565
- Samordningsfradrag	301 824	301 824/1,055	286 089
= Netto tjenestepensjon	102 837		97 476
+ Grunnpensjon fra folketrygden	111 477	111 477/1,055	105 665
+ Tilleggs pensjon fra folketrygden	223 065	223 065/1,055	211 436
= Samlet pensjon	437 379		414 577
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		67,6

Kilde: Eksempelet bygger på tabell 11.2 i Prop. 107 L (2009-2010). Pensjonene er imidlertid oppjustert til G per 01.05.22 (111 477 kroner), og det er lagt til fastsatt forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

3.2.2 NÆRMERE OM FLEKSIBELT UTTAK AV ALDERSPENSJON

Alderspensjon fra folketrygden kan som nevnt tas ut fra 62 år. Denne pensjonen kan med andre ord tas ut tidligere enn offentlig tjenestepensjon. Regelverket som regulerer hvordan offentlig tjenestepensjon skal ses i sammenheng med folketrygd, samordningsreglene, er tilpasset at de to pensjonene kan være tatt ut på forskjellig tidspunkt. Hovedregelen er at samordningen skal skje som om alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig med tjenestepensjonen, det vil si at det ikke spiller noen rolle for størrelsen på utbetalt offentlig tjenestepensjon når folketrygden faktisk blir tatt ut.

Eksempel 1 i punkt 3.2.1 viste hvordan pensjonen beregnes og levealdersjusteres når tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig ved 67 år.

I *Eksempel 2* illustreres det hvordan pensjonen beregnes og levealdersjusteres dersom folketrygden tas ut ved 62 år og offentlig tjenestepensjon tas ut ved 67 år. Beregningsforutsetningene er ellers de samme som i *Eksempel 1*.

Folketrygdens alderspensjon levealdersjusteres nå med forholdstallet som gjelder ved 62 år, som for 1953-kullet er 1,340. Ved levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon og samordningsfradraget for folketrygd skal imidlertid justeringstallet ved 67 år, 1,055, benyttes.

Eksempel 2 illustrerer at pensjonen fra offentlig tjenestepensjonsordning ikke påvirkes av at folketrygdens alderspensjon er tatt ut før tjenestepensjonen tas ut. Tjenestepensjon etter samordning er 97 476 kroner, som er samme beløp som i *Eksempel 1*, der folke-

Eksempel 2: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Uttak av alderspensjon fra folketrygden ved 62 år og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	404 661	404 661/1,055	383 565
- Samordningsfradrag	301 824	301 824/1,055	286 089
= Netto tjenestepensjon	102 837		97 476
+ Grunnpensjon fra folketrygden	111 477	111 477/1,340	83 192
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	223 065	223 065/1,340	166 466
= Samlet pensjon	437 379		347 134
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		56,6

Kilde: Eksempelen bygger på tabell 11.5 i Prop. 107 L (2009-2010). Pensjonene er imidlertid oppjustert til G per 01.05.22 (111 477 kroner), og det er lagt til grunn fastsatt forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

trygdens alderspensjon ble tatt ut samtidig med tjenstepensjonen. Samlet pensjon fra 67 år blir imidlertid vesentlig lavere i *Eksempel 2* siden alderspensjonen fra folketrygden er lavere fordi den er tatt ut allerede ved 62 år.

Prinsippet om at samordning og levealdersjustering skal skje som om folketrygd og tjenstepensjon er tatt ut samtidig gjelder også dersom offentlig tjenstepensjon tas ut etter fylte 67 år. Det er imidlertid lagt inn en begrensning på justeringstallet for levealdersjustering av brutto tjenstepensjon, ved at dette i utgangspunktet ikke kan settes lavere enn 1,000. For årskullene fra og med 1954-kullet til og med 1962-kullet kan imidlertid justeringstallet bli noe lavere enn 1,000. (Den nedre grensen for justeringstallet for

disse årskullene er justeringstallet som gjelder ved alderen der delingstallet i folketrygden er 13,42.)

Det er imidlertid ikke lagt inn samme begrensning på justeringstallet som benyttes for levealdersjustering av samordningsfradraget for folketrygd. Dette fører til at de som venter med å ta ut offentlig tjenstepensjon til etter at justeringstallet har blitt lavere enn 1,000 vil få stadig lavere offentlig tjenstepensjon jo lengre de venter.

Eksempel 3 viser hvordan pensjonen beregnes dersom eksempelpersonen i *Eksempel 1* velger å utsette uttaket av pensjon til fylte 68 år. For årskullet dette eksempelet tar utgangspunkt i er folketrygdens forholdstall

Eksempel 3: *Pensjonsberegning ved uttak av tjenstepensjon ved 67 og 68 år. 1953-kullet.*

	Uttak ved 67 år		Uttak ved 68 år	
	Levealdersjustering	Pensjon etter levealdersjustering	Levealdersjustering	Pensjon etter levealdersjustering
Brutto tjenstepensjon	404 661/1,055	383 565	404 661/1,000	404 661
- Samordningsfradrag	301 824/1,055	286 089	301 824/0,999	301 522
= Netto tjenstepensjon		97 476		101 139
+ Grunnpensjon fra folketrygden	111 477/1,055	105 665	111 477/0,999	111 366
+ Tilleggs pensjon fra folketrygden	223 065/1,055	211 436	223 065/0,999	222 842
= Samlet pensjon		414 577		437 347
Kompensasjonsgrad (%)		67,6		71,3

Kilde: Eksempelet bygger på tabell 11.6 i Prop. 107 L (2009-2010). Pensjonene er imidlertid oppjustert til G per 01.05.22 (111 477 kroner), og det er lagt til grunn fastsatt forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

0,999 ved 68 år. Justeringstallet settes da til 1,000.

Eksempelet viser at samordningsfradraget øker forholdsmessig mer enn brutto tjenestepensjon dersom uttaket utsettes. Dermed blir netto tjenestepensjon mindre enn den ville blitt uten denne begrensningen på justeringstallet for bruttopensjon.

Hadde eksempelpersonen ventet enda lenger med å ta ut pensjon, ville justeringstallet for levealdersjustering av tjenestepensjon blitt liggende uendret på 1,000, mens justeringstallet for samordningsfradraget ville blitt stadig lavere. Dermed ville samordningsfradragene blitt stadig høyere, slik at netto (utbetalt) offentlig tjenestepensjon ville blitt stadig lavere.

3.2.3 NÆRMERE OM INDIVIDUELL GARANTI

En individuell garantiordning sikrer at alle ansatte som er født i 1958 eller tidligere og har full opptjeningstid får en samlet pensjon fra tjenestepensjon og folketrygd på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget *etter* levealdersjustering. Ordningen fungerer slik at dersom summen av tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden blir lavere enn 66 prosent etter levealdersjusteringen, så skal tjenestepensjonsordningen gi et garantitillegget som sikrer at samlet pensjon likevel blir 66 prosent.

De som ikke har full opptjening, har en forholdsmessig garanti. Eksempelvis har de som har 25 års opptjening en garanti på 25/30 av 66 prosent. Det vil si at garantien i dette tilfellet sikrer en samlet pensjon på minst 55 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Ansatte født i 1959–1962 får en avtakende andel av garantitillegget som er gitt til og med 1958-kullet. Andelene bestemmes av forholdet mellom tjenestetid før 2011 og samlet tjenestetid, begge begrenset til full tjenestetid. 1959-kullet får 90 prosent av tillegget, 1960-kullet får 80 prosent av tillegget, 1961-kullet får 70 prosent av tillegget og 1962-kullet får 60 prosent av tillegget.

Den **individuelle garantiordningen** sikrer at medlemmer av offentlige tjenestepensjonsordninger som er født i 1958 eller tidligere får en samlet pensjon fra offentlig tjenestepensjon og folketrygden på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

Den individuelle garantiordningen sikrer at medlemmer av offentlige tjenestepensjonsordninger som er født i 1958 eller tidligere får en samlet pensjon fra offentlig tjenestepensjon og folketrygden på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

Den individuelle garantien kom ikke til anvendelse i eksemplene over siden samlet pensjon fra tjenestepensjon og folketrygd ble høyere enn 66 prosent etter levealdersjustering.

I *Eksempel 1* er det forutsatt at eksempelpersonen er enslig. Dersom det i stedet legges til grunn at vedkommende er gift, reduseres alderspensjonen fra folketrygden. Pensjonen beregnes da som illustrert i *Eksempel 4*. Samlet pensjon etter levealdersjusteringen

Eksempel 4: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Gift. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	404 661	404 661/1,055	383 565
- Samordningsfradrag	301 824	301 824/1,055	286 089
= Netto tjenestepensjon	102 837		97 476
+ Grunnpensjon fra folketrygden	100 329	100 329/1,055	95 099
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	223 065	223 065/1,055	211 436
= Samlet pensjon	426 231		404 011
Kompensasjonsgrad (%)	69,5		65,9
+ Garantitillegg			650
= Samlet pensjon			404 661
Kompensasjonsgrad (%)			66,0

Kilde: Eksempelen bygger på tabell 11.8 i Prop. 107 L (2009-2010). Pensjonene er imidlertid oppjustert til G per 01.05.22 (111 477 kroner), og det er lagt til fastsatt forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

blir nå 404 011 kroner, det vil si en kompensasjonsgrad på 65,9 prosent. Dermed blir samlet pensjon 650 kroner lavere enn pensjonsnivået vedkommende er sikret gjennom den individuelle garantien. Den offentlige tjenestepensjonsordningen må dermed utbetale et garantitillegg på 650 kroner i tillegg til ordinær tjenestepensjon slik at samlet pensjon blir lik 66 prosent av pensjonsgrunnlaget.

3.3 ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1963 ELLER SENERE

Alle som er født i 1963 og senere vil fra 01.01.20 tjene opp alderspensjon i en påslags-

ordning. Regelverket for ordningen framgår av SGS 2020, del I, Kapittel 2.

Samtidig som disse ansatte starter opptjening av påslagspensjon, så stopper opptjeningen i den gamle pensjonsordningen. Ansatte som har hatt opptjening i den gamle ordningen før 2020 vil dermed få pensjon fra både gammel og ny pensjonsordning.

Ansatte født i 1963 eller senere kan ta ut alderspensjon, fra både gammel og ny ordning, fleksibelt fra 62 år.

Videre kan de kombinere alderspensjon med inntekt, både fra offentlig og privat sektor,

uten noen form for avkortning av tjenestepensjonen.

I punkt 3.3.3 og punkt 3.3.4 vises to eksempler på pensjonsberegning for ansatte som kun får opptjening i ny pensjonsordning. I punkt 3.3.5 illustreres pensjonsberegningen for en ansatt som har hatt opptjening i både gammel og ny ordning.

3.3.1 OPPTJENING I GAMMEL ORDNING FØR 2020

Ansatte som har hatt opptjening i offentlig tjenestepensjonsordning før 2020, og som samlet sett har minst 3 års tjenestetid i gammel og ny pensjonsordning, får rett til en såkalt oppsatt pensjonsrett fra den gamle pensjonsordningen. Se punkt 3.2 for en nærmere beskrivelse av den gamle pensjonsordningen.

Når alderspensjonen fra gammel ordning beregnes som en oppsatt pensjon kan kravet til full opptjening være høyere enn 30 år, likevel maksimalt 40 år. Hvor mange år som kreves avhenger av hvor mange år det var til

aldersgrensen da den enkelte første gang ble medlem av en offentlig tjenestepensjonsordning. Var det over 40 år settes kravet til 40 år, var det mindre enn 30 år settes kravet til 30 år, og dersom det var mellom 30 og 40 år settes kravet til dette antallet år.

Oppsatt pensjon beregnes videre ut fra pensjonsgrunnlaget på fratreddespunktet, regulert i takt med veksten i G fram til uttak av pensjon. For de som er født i 1963 eller senere og var medlem av en offentlig tjenestepensjonsordning 31.12.19, regnes denne datoen som fratreddesetidspunkt i gammel ordning.

3.3.2 OPPTJENING I NY ORDNING FRA OG MED 2020

Fra 01.01.20 tjener offentlige ansatte født i 1963 eller senere opp tjenestepensjon i en ny pensjonsordning. Ordningen omtales som en *påslagsordning* siden tjenestepensjonen beregnes uavhengig av og kommer som et påslag til alderspensjonen fra folketrygden. Dette i motsetning til pensjon fra den gamle bruttoordningen som skal samordnes med folketrygdens alderspensjon.

I påslagsordningen tjener de ansatte hvert år inntil fylte 75 år opp en viss andel av lønn til en *pensjonsbeholdning*. Den årlige opptjeningen utgjør:

- 5,7 prosent av inntekt mellom 0 og 12 G
- et tillegg på 18,1 prosent for inntekt mellom 7,1 G og 12 G.

Tidligere opptjent pensjonsbeholdning reguleres hvert år i takt med veksten i G. På uttakstidspunktet deles opptjent pensjons-

beholdning på folketrygdens delingstall for å finne årlig pensjon.

Påslagspensjonen utbetales livsvarig.

De som slutter før uttak av pensjon vil beholde den opptjente pensjonsbeholdningen. Beholdningen vil i så fall bli regulert i takt med den årlige reguleringen av G fram til uttak av pensjon, på samme måte som om de fortsatt hadde vært ansatt.

Det kreves minst 1 års samlet opptjening i offentlig sektor for å få rett på alderspensjon fra påslagsordningen. Også opptjeningstid i gammel pensjonsordning før 01.01.20 medregnes i dette kravet.

I tillegg til påslagspensjon tjener ansatte født i 1963 eller senere fra 01.01.20 opp rett til en betinget tjenestepensjon som kommer til ut-

betaling dersom de ikke får rett til AFP. Årlig opptjening av betinget tjenestepensjon er 3 prosent av inntekt opp til 7,1 G til og med det året en fyller 61 år. AFP beregnes til sammenlikning ut fra 4,21 prosent av inntekt opp til 7,1 G. Se mer om betinget tjenestepensjon og AFP i punkt 3.5.

3.3.3 EKSEMPEL PÅ BEREKNING AV PENSJON FRA NY PENSJONSORDNING, MED AFP

I dette punktet illustreres beregning av alderspensjon fra påslagsordningen og ny offentlig AFP. Se punkt 3.5 for en nærmere beskrivelse av ny AFP. Eksempelet er hentet fra Prop. 87 L (2018-2019), punkt 14.4.1.

Eksempelpersonen er født i 1993, starter karrieren ved fylte 27 år og har en inntekt på 6 G (per i dag kr 668 862) i hele karrieren. Vedkommende tjener hvert år opp påslags-

Eksempel 5: Beregning av pensjon fra ny offentlig tjenestepensjon og ny AFP ved førstegangsuttak av pensjon.

	Uttaksalder 62 år	Uttaksalder 67 år	Uttaksalder 70 år
Påslagspensjon	$\frac{1\,334\,380}{24,14} = 55\,277 \text{ kr}$	$\frac{1\,525\,005}{20,09} = 75\,909 \text{ kr}$	$\frac{1\,639\,381}{17,64} = 92\,935 \text{ kr}$
+ Ny AFP	$\frac{985\,568}{24,14} = 40\,827 \text{ kr}$	$\frac{985\,568}{20,09} = 49\,058 \text{ kr}$	$\frac{958\,568}{17,64} = 55\,871 \text{ kr}$
+ Folketrygd	$\frac{4\,237\,241}{24,14} = 175\,528 \text{ kr}$	$\frac{4\,842\,561}{20,09} = 241\,043 \text{ kr}$	$\frac{5\,205\,753}{17,64} = 295\,111 \text{ kr}$
= Samlet pensjon i kroner	271 632	366 010	443 917
Kompensasjonsgrad (%)	40,6	54,7	66,4

Kilde: Tabell 14.8 i Prop. 87 L (2018-2019), Pensjonene er oppjustert til G per 01.05.22 (111 477 kroner).

pensjon fra offentlig tjenstepensjon tilsvarende 5,7 prosent av inntekt til en pensjonsbeholdning. Hun får i tillegg beregnet en AFP-beholdning tilsvarende 4,21 prosent av all inntekt inntil fylte 62 år. I folketrygden tjener hun opp 18,1 prosent av inntekt til en pensjonsbeholdning hvert år.

Anslåtte delingstall i folketrygden ved 62 år, 67 år og 70 år for en person født i 1993 er henholdsvis 24,14, 20,09 og 17,64. Pensjon fra påslagsordningen, ny AFP og folketrygden beregnes ved å dele opptjent beholdning på delingstallet som gjelder på uttakstidspunktet.

Eksempel 5 viser beregnet folketrygd, pålagspensjon og AFP gitt uttak fra henholdsvis 62 år, 67 år og 70 år.

3.3.4 EKSEMPEL PÅ BEREKNING AV PENSJON FRA NY PENSJONSORDNING, MED BETINGET TJENESTEPENSJON

I dette punktet illustreres beregning av alderspensjon fra påslagsordningen og betinget tjenstepensjon. Se punkt 3.5 for en nærmere beskrivelse av betinget tjenstepensjon. Eksempelen er hentet fra Prop. 87 L (2018-2019), punkt 14.4.2.

Eksempelpersonen er født i 1993, starter karrieren ved fylte 27 år og har en inntekt på 6 G (per i dag kr 668 862) i hele karrieren. Siden hun jobber som selvstendig næringsdrivende i 4 år fra 54 år til 57 år kvalifiserer hun ikke for AFP. Hun får derfor betinget tjenstepensjon i stedet for AFP. Opptjening

Eksempel 6: Beregning av pensjon fra ny offentlig tjenstepensjon og betinget tjenstepensjon ved førstegangsuttak av pensjon.

	Uttaksalder 62 år	Uttaksalder 67 år	Uttaksalder 70 år
Påslagspensjon	$\frac{1\,181\,879}{24,14} = 48\,959 \text{ kr}$	$\frac{1\,372\,505}{20,09} = 68\,318 \text{ kr}$	$\frac{1\,486\,880}{17,64} = 84\,290 \text{ kr}$
+ Ny AFP	0	0	0
+ Betinget tjenstepensjon	$\frac{622\,042}{24,14} = 25\,768 \text{ kr}$	$\frac{622\,042}{20,09} = 30\,963 \text{ kr}$	$\frac{622\,042}{17,64} = 35\,263 \text{ kr}$
+ Folketrygd	$\frac{4\,237\,241}{24,14} = 175\,528 \text{ kr}$	$\frac{4\,842\,561}{20,09} = 241\,043 \text{ kr}$	$\frac{5\,205\,753}{17,64} = 295\,111 \text{ kr}$
= Samlet pensjon i kroner	250 255	340 324	414 664
Kompensasjonsgrad (%)	37,4	50,9	62,0

Kilde: Tabell 14.8 i Prop. 87 L (2018-2019), Pensjonene er oppjustert til G per 01.05.22 (111 477 kroner).

av folketrygd er som beskrevet i punkt 3.3.3.

Anslåtte delingstall i folketrygden ved 62 år, 67 år og 70 år for en person født i 1993 er henholdsvis 24,14, 20,09 og 17,64. Pensjon fra påslagsordningen, betinget tjenestepensjon og folketrygden beregnes ved å dele opptjent beholdning på delingstallet som gjelder på uttakstidspunktet.

Eksempel 6 på forrige side viser beregnet folketrygd, påslagspensjon og betinget

tjenestepensjon gitt uttak fra henholdsvis 62 år, 67 år og 70 år.

3.3.5 EKSEMPEL PÅ BEREKNING AV PENSJON FOR EN ANSATT SOM HAR HATT OPPTJENING I BÅDE GAMMEL OG NY ORDNING

I *eksempel 7* illustreres pensjonsberegningen for en person født i 1973 som startet karrieren ved fylte 27 år, har en inntekt på 6 G (per i dag kr 668 862) og jobber hele karrieren i offentlig

Eksempel 7: Beregning av pensjon fra gammel og ny ordning.

Pensjon ved uttak fra 67 år		
Oppsatt bruttopensjon opptjent før 2020	$\frac{66 \% \cdot 6G \cdot 20/40}{1,215}$	$\frac{220\,724}{1,215} = 181\,666 \text{ kr}$
- Samordningsfradrag	$\frac{98 \% \cdot \text{Pensjonsbeholdning} \cdot 20/40}{17,63}$	$\frac{2\,372\,855}{17,63} = 134\,592 \text{ kr}$
+ Samordningstillegg	$\frac{2,5 \cdot G \cdot 20/40}{17,63}$	$\frac{196\,346}{17,63} = 7\,904 \text{ kr}$
= Utbetalt bruttopensjon		54 978 kr
+ Påslagspensjon	$\frac{5,7 \% \cdot 20 \text{ år} \cdot 6G}{17,63}$	$\frac{762\,503}{17,63} = 43\,250 \text{ kr}$
+ Ny AFP	$\frac{4,21 \% \cdot 35 \text{ år} \cdot 6G}{17,63}$	$\frac{985\,568}{17,63} = 55\,903 \text{ kr}$
+ Folketrygd	$\frac{18,1 \% \cdot 40 \text{ år} \cdot 6G}{17,63}$	$\frac{4\,842\,561}{17,63} = 274\,677 \text{ kr}$
= Samlet pensjon i kroner		428 809
Kompensasjonsgrad (%)		64,1

Forutsetning: G per 01.05.22 (111 477 kroner), 1973-kullet.

sektor, og som tar ut pensjon fra 67 år. Det er lagt til grunn at eksempelpersonen får offentlig AFP.

Eksempelpersonen har 20 års opptjening i gammel tjenstepensjonsordning før 2020, og ytterligere 20 års opptjening i påslagsordningen fra 01.01.20.

Eksempelen viser at tjenstepensjonen er sammensatt av en del fra gammel bruttoordning og en del fra den nye påslagsordningen.

3.4 ALDERSPENSJON TIL ANSATTE MED SÆRALDERSGRENSE

Den generelle aldersgrensen for kommunalt ansatte er 70 år. Det er imidlertid mange stillinger i kommunal sektor som har en lavere aldersgrense, såkalt særaldersgrense. Disse aldersgrensene er enten 65 år, 63 år eller 60 år.

I henhold til *SGS 2020 del 1, § 6-1*, skal «Fastsettelse av aldersgrenser og regler om rett til å ta ut alderspensjon før nådd aldersgrense [...] følge de samme prinsipper som gjelder i Statens pensjonskasse. Pensjonskontorets styre foretar nødvendige tilpasninger til kommunal sektor, [...]».

Aldersgrensene for medlemmer i Statens pensjonskasse er regulert i aldersgrenseloven, jf. lov 21. desember 1956 nr. 1 om aldersgrenser for offentlige tjenestemenn med flere. Loven fastslår at det kan fastsettes lavere aldersgrense enn 70 år for stillinger hvor:

a) Tjenesten medfører uvanlig fysisk eller psykisk belastning på tjenestemennene slik

at de normalt ikke makter å skjøtte arbeidet forsvarlig til fylte 70 år.

b) Tjenesten stiller spesielle krav til fysiske eller psykiske egenskaper, som normalt blir sterkere svekket før fylte 70 år enn det en forsvarlig utføring av tjenesten tilsier.

For enkelte grupper, blant annet sykepleiere, er særaldersgrensen fastsatt i egne lover og forskrifter.

En langsiktig løsning for ansatte med særaldersgrenser som får opptjening i påslagsordningen var ikke en del av pensjonsavtalen av 03.03.18. I avtalen heter det at partene skal «snarest etter inngåelsen av denne avtalen, utrede og avtale løsninger for personer som har særaldersgrense og opptjening i påslagsmodellen». Avtalen sier videre at spørsmålet om hvilke stillinger som skal ha særaldersgrense i framtiden skal avklares i en senere prosess.

Den 12.12.18 ble partene enige om en avtale om midlertidige regler som innebærer at i påvente av en endelig avtale skal dagens tidligpensjonsordning for personer med særaldersgrense videreføres for årene fram til fylte 67 år. Tidligpensjonen skal også beregnes på samme måte som i dag, dvs. som 66 prosent av pensjonsgrunnlaget justert for tjenestetid.

Den midlertidige ordningen ble senere lovfestet, jf. Stortingets lovvedtak 72 (2018–2019) 05.06.19 og Prop. 87 L (2018–2019). Når utbetalingen av tidligpensjon stopper ved 67 år vil de som er omfattet av den midlertidige avtalen få pensjonen beregnet på samme måte som ansatte med ordinær aldersgrense,

men de vil ikke få rett på AFP. Samtidig vil opptjeningen av påslagspensjon opphøre når uttaket av tidligpensjon starter.

Den 29.11.18 ble partene enige om en prosess-avtale, «*Alderspensjon til personer med sær-aldersgrense - Prosessavtale for det videre arbeidet*», der det blant annet het at målet var å «*avtale en langsiktig pensjonsløsning for personer med særaldersgrense, samt gjenstående sikrings- og overgangsbestemmelser*» innen 01.11.19. Denne fristen ble senere flyttet til 12.02.20. Forhandlingene ledet imidlertid ikke fram, og det er per mai 2022 uklart når de tas opp igjen.

Dette betyr at inntil videre gjelder de midlertidige reglene partene ble enige om 12.12.18.

3.5 AFP OG BETINGET TJENESTEPENSJON I KOMMUNAL SEKTOR

Kommunalt ansatte som omfattes av den nye påslagsordningen får en annen AFP enn de som beholder gammel pensjonsordning.

3.5.1 ANSATTE FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE

Ansatte som beholder den gamle alderspensjonsordningen skal også beholde gammel offentlig AFP. Denne ordningen er en ren tidligpensjonsordning som gir rett til en tidsbegrenset ytelse fra 62 til 67 år. For å få AFP må den ansatte stå i stilling på uttakstidspunktet og for øvrig fylle visse individuelle vilkår om forutgående opptjening med videre. Stillingen kan fratres helt eller delvis, det vil si at AFP kan tas ut delvis. Men det kan ikke

tas ut en større andel av full AFP enn andelen stillingen har blitt redusert.

Fra 62 til 65 år beregnes gammel offentlig AFP som en alderspensjon fra folketrygden beregnet etter gamle regler, det vil si med grunnpensjon, tilleggspensjon og/eller særtillegg (folketrygdberegnet AFP). I tillegg ytes et særskilt AFP-tillegg på 20 400 kroner.

Fra 65 år beregnes AFP i utgangspunktet som en tjenstepensjon. Dersom en folketrygdberegnet AFP gir en høyere ytelse, har imidlertid pensjonisten krav på dette beløpet i AFP også etter 65 år.

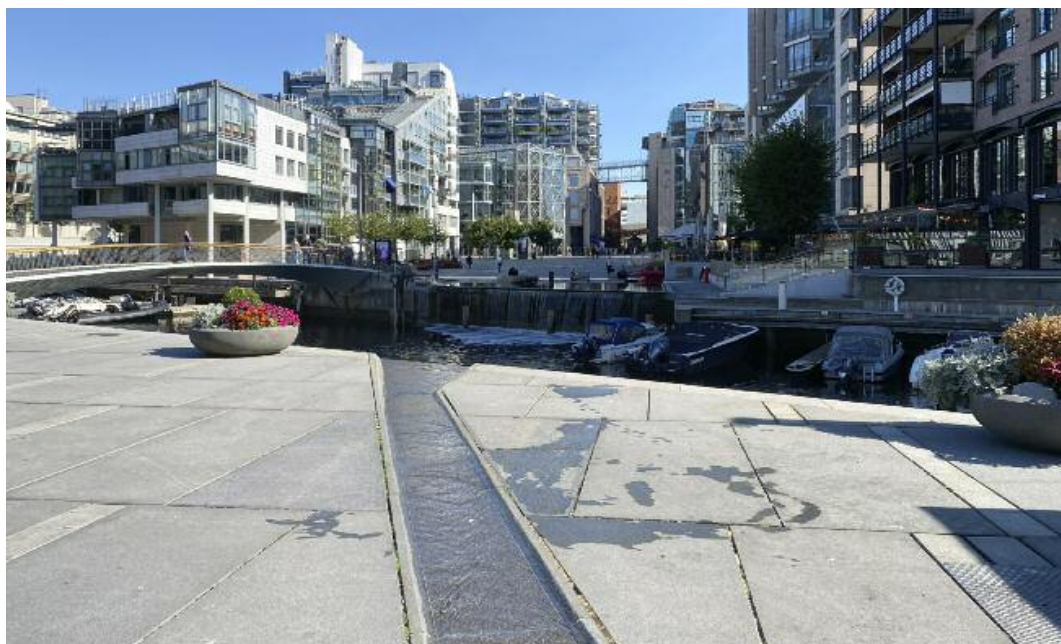
Det er ikke tillatt å kombinere uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år med uttak av folketrygd- eller tjenstepensjonsberegnet AFP.

Personer som har tatt ut alderspensjon fra folketrygden helt eller delvis, og som senere ønsker å ta ut AFP (og fremdeles fyller vilkårene for AFP), har anledning til dette dersom utbetalingen av folketrygdens alderspensjon stoppes. Tilsvarende kan personer som har tatt ut AFP helt eller delvis velge å ta ut folketrygdens alderspensjon i stedet, men da må AFP stoppes.

Gammel offentlig AFP skal ikke levealdersjusteres.

Regler for regulering av AFP er beskrevet i punkt 3.9.

Personer som mottar folketrygdberegnet AFP kan fra 2022 tjene inntil kr 30 000 i året før pensjonen blir avkortet. Er inntekten høyere skal pensjonen avkortes forholdsmessig ved

at den reduseres med samme prosentandel som den nye inntekten utgjør av inntekt før uttak av AFP. Viser det seg at pensjonisten har fått utbetalt for mye eller for lite AFP på grunn av feil innrapportert forventet inntekt, skal det foretas et etteroppgjør.

Er AFP derimot beregnet etter tjenestepensjonsregelverket fra 65 år blir pensjonen kun avkortet dersom inntekten kommer fra en stilling som er medlemspliktig i en offentlig tjenestepensjonsordning.

Personer som fra 65 år mottar tjenestepensjonsberegnet AFP kan også inngå avtale om å arbeide på pensjonistvilkår. De vil da motta pensjonistlønn og beholder AFP uavkortet. Timelønnen for pensjonister er 224 kroner pluss tillegg per 01.01.22. Ordningen med pensjonistlønn gjelder ikke for de som mottar folketrygdberegnet AFP.

3.5.2 ANSATTE FØDT I 1963 ELLER SENERE

Ansatte som er omfattet av ny alderspensjon fra 01.01.20 er også omfattet av ny offentlig AFP. De endelige reglene for denne nye ordningen er ikke fastsatt. Det ble ikke foreslått konkrete lovregler for livsvarig AFP i Prop. 87 L (2018-2019). Departementet skriver i proposisjonen at *«det er mange uavklarte spørsmål når det gjelder organisering av ny offentlig AFP og forholdet til AFP i privat sektor, spørsmål som må utredes videre.»* Departementet viser videre til at de første som skal motta slik AFP vil fylle 62 år i 2025.

Selv om ikke alle detaljer er på plass, er det på det rene at ordningen skal utformes etter mønster av den private AFP-ordningen. Dette følger av avtalen mellom partene i arbeidslivet

om tjenestepensjon for ansatte i offentlig sektor av 03.03.18, og betyr at ny AFP gir en livsvarig pensjonsytelse som kommer i tillegg til tjenestepensjon og folketrygd. Ordningen har videre fleksibelt uttak fra 62 år, slik at tidlig uttak gir lavere årlig pensjon enn senere uttak, og pensjonen kan kombineres med arbeidsinntekt og annen pensjon uten at den skal avkortes. Også på andre områder er utgangspunktet at ny offentlig AFP skal utformes etter modell av den private AFP-ordningen.

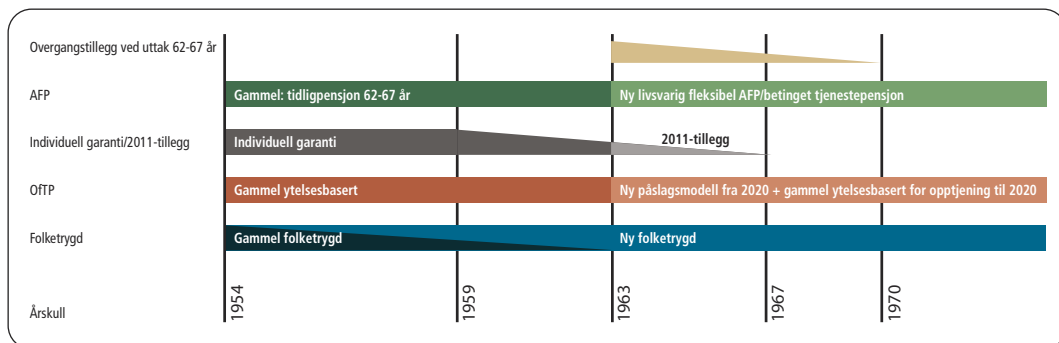
Det følger av den nevnte pensjonsavtalen av 03.03.18 at ny offentlig AFP skal beregnes ut fra 4,21 prosent av all pensjongivende inntekt i folketrygden opp til 7,1 G i alderen 13 til 61 år. Dette betyr at inntekt fra privat sektor bidrar til AFP. Det skjer imidlertid ikke noen løpende pensjonsopptjening. Ved uttak deles beregnet opptjening på folketrygdens delings-tall for å finne årlig pensjon på samme måte som i påslagsordningen.

Ny offentlig AFP vil videre være en kvalifikasjonsordning, hvilket vil si at den ansatte må tilfredsstille visse vilkår for få rett til AFP. I privat AFP er et sentralt vilkår at den ansatte må ha vært tilsluttet AFP-ordningen i minst 7 av de siste 9 årene før fylte 62 år. Videre må vedkommende stå i stilling når du tar ut AFP, og det gis ikke AFP til de som har mottatt uførepensjon etter fylte 62 år.

Det skal etableres et system som gjør det mulig å medregne opptjeningstid mellom den nye offentlige AFP-ordningen og privat AFP.

I og med at ny AFP er en kvalifikasjonsordning, vil det være ansatte som ikke får rett til AFP. Disse vil i stedet få *betinget tjeneste-*

Figur 1: Innfasing av ny pensjonsordning og ulike overgangsordninger

OfTP er en forkortelse for offentlig tjenstepensjon

pensjon. Betinget tjenstepensjon tjenes opp parallelt med påslagspensjon fra 01.01.20, men kommer kun til utbetaling til de som ikke kvalifiserer for AFP. Opptjeningen skjer i form av en pensjonsbeholdning, på samme måte som for påslagspensjon. Årlig opptjening er 3 prosent av inntekt opp til 7,1 G til og med det året en fyller 61 år.

3.6 OVERGANGSORDNINGER OG UAVKLARTE SPØRSMÅL

I forbindelse med omleggingen av tjenstepensjonsordningen for offentlig ansatte er det innført to overgangsordninger.

Ansatte som er født fra og med 1963 til og med 1970, får et *overgangstillegg* dersom de tar ut pensjon i alderen 62 år til 67 år. For de som er født i 1963 er tillegget 0,15 G i året og utbetales fram til 67 år. Overgangstillegget avkortes ved kort tjenestetid og med gjennomsnittlig stillingsprosent. Overgangstillegget avtrappes med fødselsår, det vil si at personer født senere enn 1963 får en avtagende andel av 0,15 G.

Videre får de som er født fra og med 1963 til og med 1967 et såkalt *2011-tillegg* dersom de har hatt opptjening i offentlig tjenstepensjon før 2011. Tillegget utgjør maksimalt 1,5 prosent av pensjonsgrunnlaget pr. 01.01.20, justert for hvor mye opptjening den ansatte hadde før 2011. Ansatte med minst 30 års opptjening før 2011 får fullt 2011-tillegg. Tillegget skal også reduseres med årskull slik at kun de som er født i 1963 får fullt tillegg, mens de som er yngre får en avtagende andel av tillegget.

Som gjennomgangen i dette kapitlet viser, vil kommunalt ansatte være omfattet av ulike ordninger avhengig av når de er født og når de har hatt pensjonsopptjening. Figur 1 viser skjematisk oversikt over hvilke årskull som omfattes av hvilke ordninger.

Som omtalt i punkt 3.4 har partene i offentlig sektor foreløpig ikke blitt enig om en ny lang-siktig løsning for alderspensjon for offentlig ansatte som har særaldersgrense. Inntil videre gjelder den midlertidige løsningen som er beskrevet i punkt 3.4.

Det er heller ikke avklart hvordan alderspensjon skal beregnes for uføre som er født i 1963 eller senere. I pensjonsavtalen av 03.03.18 heter det at uavklarte spørsmål knyttet til uføres alderspensjon utsettes til etter at Stortinget har vedtatt en langsiktig løsning for alderspensjon til uføre i folkestrygden.

Stortinget vedtok i forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for 2021 at den midlertidige ordningen med skjerming mot effekten av levealdersjusteringen i folkestrygdens alderspensjon for uføre ikke skal videreføres. Det er imidlertid per i dag uklart når partene i kommunal sektor vil få på plass et regelverk for uføres opptjening og beregning av alderspensjon fra kommunal tjenestepensjon. Reglene må være på plass senest i 2025 ettersom dette er det første året delvis uføre kan få utbetalt påslagspensjon.

3.7 UFØREPENSJONSORDNINGER

3.7.1 UFØRETRYGD I FOLKETRYGDEN

Folketrygdens uføretrygd beregnes som 66 prosent av inntekten i de tre beste av de fem siste årene før uførheten oppsto. Kun inntekt opp til 6 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) skal medregnes. Det kreves en uføregrad på minst 50 prosent for å få uføretrygd fra folkestrygden.

Dagens uføretrygd ble innført 01.01.15, og erstattet da den tidligere uførepensjonsordningen i folkestrygden. Uføretrygden gjelder derfor fullt ut for nye uføretilfeller fra 2015. Personer som per 01.01.15 mottok gammel uførepensjon ble overført til det nye regelverket på en slik måte at den enkelte fikk om lag

samme uføreytelse etter skatt som tidligere.

Uføre kan ha arbeidsinntekt fra dag én etter at de har fått innvilget uføretrygd. Uføretrygden reduseres forholdsmessig dersom arbeidsinntekten overstiger 0,4 G (gitt full uførepensjon). Den fastsatte uføregraden skal imidlertid ikke endres selv om den uføre har arbeidsinntekt som fører til avkortning av uføretrygden.

For å avstemme utbetalingene fra uføretrygden mot eventuell inntekt, gjennomføres det et etteroppgjør for uføre på samme måte som et ligningsoppgjør. Etteroppgjøret er først klart i det påfølgende året. Viser oppgjøret at det er utbetalt for mye uføretrygd, vil den uføre enten få trekk i framtidige ytelser til hele beløpet er tilbakebetalt, eller det må skje en tilbakebetaling til NAV. Er det utbetalt for lite uførepensjon, vil dette beløpet bli etterbetalt av NAV.

3.7.2 UFØREPENSJON I KOMMUNAL SEKTOR

Kapittel 4 i SGS 2020, del I, regulerer uførepensjon i kommunal sektor. Uførepensjonen beregnes uavhengig av, og som et direkte tillegg til ytelsen fra folkestrygden (netto-@pensjonsordning). Pensjonen utgjør 3 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G og 69 prosent av pensjonsgrunnlag mellom 6 og 12 G. I tillegg skal det gis et kronetillegg på 0,25 G, som likevel ikke skal kunne utgjøre mer enn 6 prosent av pensjonsgrunnlaget. Barnetillegget til uførepensjonen utgjør 4 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G, og utbetales for maksimalt 3 barn. Barnetillegget opphører når barnet fyller 18 år.

Uførepensjon fra kommunal sektor blir skatt-

lagt som lønnsinntekt. Uførepensjon utbetales dersom uføregraden er minst 20 prosent. Dersom det innvilges uførepensjon for uføregrader som ikke gir rett til uføretrygd fra folketrygden, det vil si mindre enn 50 prosent uføregrad, skal pensjonen beregnes som 69 prosent av all inntekt opp til 12 G.

Det er et krav om minst 20 prosent uføregrad for å ha rett til en uførepensjon. Overgangen fra uførepensjon til alderspensjon skjer ved 67 år for de som har aldersgrense 70 år. Samtidig stopper alderspensjonsopptjeningen ved 67 år.

Regelverket for kombinasjon av uførepensjon og arbeidsinntekt er i utgangspunktet det samme som for ny uføretrygd i folketrygden. Dersom det ikke utbetales uføretrygd fra folketrygden skal imidlertid ikke inntektsgrensen tillegges 0,4 G slik tilfellet er når det også utbetales uføretrygd fra folketrygden. Det utbetales ikke uførepensjon når inntekten utgjør mer enn 80 prosent av samlet inntekt før uførhet.

I forbindelse med at uførepensjonsordningen i kommunal sektor ble tilpasset ny uføretrygd i folketrygden fra 2015, ble det i tariffoppgjørene i 2014 og 2016, i henholdsvis i Riksmeklerens protokoll punkt VII bokstav d og vedlegg til protokoll punkt IV bokstav f, tatt inn følgende uttalelse:

«[...] Vedrørende de nye uførepensjonsreglene

Styret for Pensjonskontoret bør følge nøye med på situasjonen for uføre ved overgang til nye regler. Dette bør gjelde både de som er uføre på overgangstidspunktet, og nye uføretilfeller etter at nye regler er trådt i kraft.»

Pensjonskontoret har fått utarbeidet flere

utredninger for å følge opp effektene av endringene i uførepensjonen. Utredningene er publisert på Pensjonskontorets nettsted www.pensjonskontoret.no, under publikasjoner.

Etter at det nye regelverket trådte i kraft, ble det avdekket noen utilsiktede konsekvenser. Departementet har gjort flere forskriftsendringer for å korrigere regelverket.

3.8 ETTERLATTEPENSJON

Etterlattepensjon, pensjon til gjenlevende ektefelle og til barn, er regulert i kapittel 4 i SGS 2020.

I kommunal tjenestepensjon gis det som hovedregel pensjon til gjenlevende ektefelle som utgjør 9 prosent av pensjonsgrunnlaget til avdøde. Ektefellepensjonen er uavhengig av størrelsen på alderspensjonen, og skal ikke samordnes med ytelser fra folketrygden.

For særskilte årskull skal ektefellepensjonen beregnes etter andre regler.

Ektefellepensjonen utbetales livsvarig.

Barnepensjon gis til hvert barn under 20 år. Barnepensjonen utgjør 15 prosent av pensjonsgrunnlaget til avdøde. Barnepensjonen samordnes ikke med barnepensjon fra folketrygden.

Det er krav om at avdøde hadde 30 års medlems tid eller mer for at etterlatte skal få full ektefelle- og/eller barnepensjon. For personer som var aktivt medlem eller mottok uførepensjon når de gikk bort medregnes også medlems tid fram til aldersgrensen for stillingen vedkommende hadde.

3.9 REGULERING AV PENSJONER

Alderspensjon fra offentlige tjenestepensjonsordninger og offentlig AFP under utbetaling reguleres som alderspensjon fra folketrygden. Etter gjeldende regler innebærer det at pensjonene først blir regulert i takt med utviklingen i den alminnelige lønnsveksten i samfunnet (tilsvarende veksten i folketrygdens grunnbeløp (G)), før det deretter trekkes fra 0,75 prosent av den oppregulerte pensjonen.

Stortinget har våren 2022 vedtatt at reguleringen av alderspensjon fra folketrygden og lov- og forskriftsfestede pensjonsordninger hvor pensjon under utbetaling tidligere har blitt regulert med lønnsveksten fratrasket 0,75 prosent, skal endres med virkning fra 2022, jf. lovvedtak 50 (2021–2022). Alderspensjon fra disse ordningene skal heretter reguleres i samsvar med et gjennomsnitt av lønns- og prisvekst.

Stortinget viste i forbindelse med behandlingen av lovendringen til at reglene for regulering av pensjon fra kommunale tjenestepensjonsordninger følger av partenes tariffavtaler, og la til grunn at partene selv vil vurdere om de nye reglene for regulering av alderspensjon fra folketrygden skal gjøres gjeldende også i de kommunale pensjonsordningene.

I henhold til SGS 2020 Del 1, § 17-1, sjette ledd skal regulering av kommunal tjenestepensjon følge reguleringsfaktorene som fastsettes i folketrygden: «Ved regulering av pensjoner og pensjonsgrunnlag etter første til tredje ledd benyttes de reguleringsfaktorer Kongen fastsetter etter folketrygdloven § 19-14 åttende ledd.» Vi legger derfor til grunn at

endringer i lovreglene for regulering av alderspensjon i folketrygden under utbetaling vil bli gjort gjeldende også for kommunale tjenestepensjonsordninger.

Pensjonsgrunnlaget for personer som har fratrådt med rett til oppsatt pensjon fra gammel offentlig tjenestepensjon reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-veksten) fram til uttakstidspunktet. Det samme gjelder opptjent pensjonsbeholdning i påslagsordningen, betinget tjenestepensjon og ny AFP.

Ved uttak av alderspensjon fra særaldersgrense eller gammel offentlig AFP før 67 år, skal pensjonsgrunnlaget omregnes ved 67 år. Det blir da oppregulert med lønnsveksten (G-veksten) fra fratredelsesalderen til 67 år. Ved 67 år beregnes så alderspensjonen på nytt basert på det oppregulerte pensjonsgrunnlaget.

Personer som har tatt ut gammel folke-trygdberegnet AFP før 65 år, og som fra 65 år skal ha AFP beregnet som tjenestepensjon vil få oppregulert pensjonsgrunnlaget først ved 65 år og deretter på nytt ved 67 år.

Uførepensjon reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-vekst).

Etterlattepensjoner reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-vekst) fram til den etterlatte fyller 67 år. Deretter skal pensjonen reguleres som alderspensjon under utbetaling.

4. FORSIKRINGS- VIRKSOMHETSLOVEN OG FINANSFORETAKSLOVEN

FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

- Har krav til oppdeling av *pensjonsinnretningenes* forvaltningskapital
 - Selskapsportefølje
 - Kollektivportefølje
- Angir hvordan avkastning av overskudd skal fordeles mellom kunde og foretakselskap
- Angir hva *pensjonsinnretningene* kan ta premie for
- Regulerer premieutjevning i kommunal ordninger

FINANSFORETAKSLOVEN HAR BLANT ANNET:

- Solvenskapitalkrav
- Minstekapitalkrav

4.1 INNLEDNING

Den offentligrettslige rammereguleringen av *pensjonsinnretningene* (livsforsikringsforetakene og pensjonskassene) er i hovedsak regulert i forsikringsvirksomhetsloven og finansforetaksloven, samt i forskrifter gitt med hjemmel i disse lovene.

Finansforetaksloven er en felles lov for finansforetak og virksomheten for disse foretakene. Som finansforetak regnes blant annet banker, kredittforetak, finansieringsforetak, forsikringsforetak og pensjonskasser.

Forsikringsvirksomhetsloven er en supplerende særlov for forsikringsforetak, pensjonskasser og andre pensjonsforetak. Det gjøres oppmerksom på at forsikringsvirksomhetsloven per i dag ikke er oppdatert med hensyn til det nye regelverket for offentlig tjenestepensjon for de som er født i 1963 eller senere.

4.2 FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

4.2.1 PENSJONSKASSER OG INNSKUDDSPENSJONSFORETAK - LOVENS KAPITTEL 2

Lovens kapittel 2 har regler om pensjonskasser. Reglene gjelder både for pensjonskasser som administrerer pensjonsordninger i privat sektor og de offentlige pensjonskasser som tilbyr kommunal pensjon.

En pensjonskasse er en selveid institusjon (§ 2-1). Pensjonskasser er unntatt fra stiftelsesloven, jf. stiftelsesloven § 6. En sentral regel om pensjonskasser er at virksomheten og økonomiske forhold til en pensjonskasse skal

holdes adskilt fra virksomheten til arbeidsgiver (§ 2-3 og 4-12). Regelverket for en pensjonsordning fastsettes ved avtale mellom pensjonskassen og arbeidsgiveren.

Utgangspunktet er at én arbeidsgiver kan opprette en pensjonskasse for å administrere tjenestepensjonsordningen for egne arbeidstakere. Lovgivningen åpner imidlertid for at en pensjonskasse kan administrere pensjonsordningene til flere arbeidsgivere som inngår i samme konsern eller i konsernlignende forhold gjennom en felles pensjonsordning. Dette gjelder også for kommunale pensjonskasser (§§ 2-2 første ledd og 4-2). Videre kan flere kommuner eller fylkeskommuner avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse. Slike pensjonskasser omtaler loven som interkommunale (§ 2-2 annet ledd).

En pensjonskasse skal ha et eget styre. Forsikringsvirksomhetsloven § 2-3 har enkelte regler om styrets oppgaver og myndighet.

En pensjonskasse skal også ha en aktuar. Aktuaren skal godkjennes av Finanstilsynet (§ 2-5).

De alminnelige regler i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 3 om kollektiv forsikring gjelder for pensjonskasser som tilbyr kommunal pensjon (§§ 2-6 og 3-1). I tillegg har kapittel 4 i loven særlige regler om kommunal pensjon. En pensjonskasse skal til enhver tid ha gjenforsikring som er betryggende (§ 2-10). Pensjonskassen er også pålagt å gi medlemmene og pensjonistene årlig informasjon om opptjente pensjonsrettigheter mv. og skal også informere disse om endringer i regelverket for pensjonsordningen (§ 2-7).

Les mer om pensjonskasser i kapittel 9
Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse.

4.2.2 KOLLEKTIV OG INDIVIDUELL LIVSFORSIKRING - LOVENS KAPITTEL 3

Bestemmelsen i dette kapittelet gjelder for livsforsikringsforetak og pensjonskasser som tilbyr kollektiv livsforsikring, herunder kommunal pensjon, med mindre annet følger av særreglene om kommunale pensjonsordninger i lovens kapittel 4.

Forsikringsvirksomhetsloven har en rekke sentrale bestemmelser om prisingen av tjenestepensjonsproduktene. Premiene skal beregnes årlig og betales minst en gang per år. Premiene skal bygge på faste pristariffer (§ 3-6). Pristariffene (premietariffene) kan endres med virkning fra første premieforfall minst fire måneder etter at kunden (forsikringstakeren) har mottatt underretning om endringen (§ 3-5).

Pristariffene skal sørge for at foretakets premier er betryggende og rimelige i forhold til den risiko pensjonsinnretningen påtar seg og de tjenester den skal yte og dermed bidra til at forpliktelsene etter inngåtte kontrakter blir oppfylt. Videre skal pristariffene være innrettet slik at det ikke skjer urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper (§ 3-3).

Pristariffene skal angi pensjonsinnretningenes samlede vederlag (§ 3-3). De sentrale elementene i pristariffene for kommunal pensjon er pris for dekning av risiko knyttet til person (biometrisk risiko), pris for kapitalforvaltning, herunder for risiko for avkastningsresultatet (rentegarantipremie) og pris for administrative tjenester.

Pristariffene og endringer i disse skal meldes til Finanstilsynet (§ 3-7) som fører kontroll med at pristariffene er i samsvar med regelverket. Finanstilsynet kan forby bruk av pristariffer som Finanstilsynet finner er *ubetryggende eller urimelige*.

Pensjonsinnretningene skal foreta avsetninger for forsikringsforpliktelsene. Slike avsetninger, som knyttes til den enkelte kontrakt, omtales i loven som premiereserver (§ 3-9). I utgangspunktet skal premiereserven utgjøre differansen mellom nåverdien av foretakets framtidige forpliktelser og nåverdien av foretakets framtidige nettopremier. Nåverdien av kontraktene beregnes på bakgrunn av kontraktens forsikringstekniske beregningsgrunnlag. Bergningsgrunnlaget inneholder en beregningsrente og biometriske forutsetninger.

Eiendelene til en pensjonsinnretning som bare driver med kommunal pensjon, skal deles inn i kollektivportefølje og selskapsportefølje (§ 3-11). Eiendelene som motsvarer forsikringskapital knyttet til foretakets kontrakter med kontraktfastsatte forpliktelser inngår i kollektivporteføljen. Øvrige eiendeler skal inngå i selskapsporteføljen. Midlene i kollektivporteføljen skal forvaltes ut fra pensjonsinnretningens risiko for avkastningsresultat (§ 3-12). Det er også mulig å ha særskilt investeringsportefølje, noe som er nærmere omtalt i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak* og kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*.

Avkastningsresultatet oppnådd ved forvaltning av midlene i kollektivporteføljen, skal årlig fordeles mellom de kontrakter som omfattes

(§ 3-13). Avkastningen tilordnet en kontrakt skal først benyttes til økning av premiereserven (oppreservering) i samsvar med beregningsgrunnlaget. Overskytende avkastning utgjør kontraktens overskudd og i kommunal pensjon skal overskuddet tilfalle arbeidsgiver og overføres til premiefondet (§ 4-14). Pensjonsinnretningen kan imidlertid bestemme at deler av eller hele overskuddet skal benyttes til et bufferfond som er tilordnet hver kontrakt (§ 4-10 a). Bufferfond er omtalt nærmere i punkt 4.2.3 nedenfor.

Ved beregning av premie og premiereserve knyttet til en kontrakt er det forutsatt at pensjonsinnretningen vil oppnå en gitt avkastning på disse midlene. Dette innebærer at forventede finansinntekter er forskuttet, og at premiene dermed kan settes lavere

(diskontering). Denne forutsetningen om framtidig avkastning kalles beregningsrente. For at de innbetalte premiene skal danne et tilstrekkelig grunnlag til å finansiere framtidige pensjoner, må pensjonsinnretningen oppnå en faktisk avkastning som minst er lik beregningsrenten. På denne måten blir beregningsrenten også en garantert minsteavkastning på kundenes premieinnbetalinger, og dette omtales gjerne som rentegaranti. Denne rentegarantien innebærer at pensjonsinnretningene har risikoen for at kundenes midler tilføres den garanterte avkastning også i år der avkastning på midlene i kollektivporteføljen er lavere enn beregningsrenten. Pensjonsinnretningene kan ta seg betalt for denne risikoen, og dette gjøres ved rentegarantipremie. Rentegaranti-premien kan variere mellom kundene og kan avhenge av størrelsen på gjennomsnittlig beregningsrente i avtalen, størrelsen på bufferfond og risikoprofilen i kapitalforvaltningen.

Eiendeler som ikke inngår i kollektivporteføljen, skal inngå i selskapsporteføljen (§ 3-11 femte ledd). Selskapsporteføljen vil derfor bestå av de midler som pensjonsinnretningen eier og som ikke er tilordnet kundene. Avkastning på eiendelene i selskapsporteføljen skal årlig tilordnes pensjonsinnretningen (§ 3-13 fjerde ledd).

Pensjonsinnretningen skal årlig beregne risikoresultatet (§ 3-14). Overskudd på risikoresultatet oppstår når mottatte premier etter pristariffen er høyere enn de faktiske risikokostnader på grunn av dødelighet og uførhet. Overskudd på risikoresultatet skal fordeles mellom de enkelte kontrakter innen hver gruppe etter forholdet mellom de risikopremier som er betalt for den enkelte kontrakt. Pensjonsinnretningen kan imidlertid bestemme at inntil halvparten av risikoresultatet skal avsettes til risikoutjevningfondet. Risikoutjevningfondet kan bare

benyttes til å dekke det årlige kravet til økning i premiereserven for den enkelte kontrakt når behovet for økningen skyldes risiko knyttet til person (§ 3-22).

Les også kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

4.2.3 KOMMUNALE PENSJONSORDNINGER - LOVENS KAPITTEL 4

Kapittel 4 har særlige regler om kommunale pensjonsordninger. Kommuner, herunder fylkeskommuner, og statlige helseforetak har kommunal pensjon. Kommunale foretak og foretak som har eller har hatt en kommunal eierandel eller som har en nær tilknytning til en kommune, kan også ha kommunal pensjon (§ 4-1).

Utformingen av de kommunale pensjonsordninger er i hovedsak fastlagt i tariffavtaler. Kommunal pensjon inneholder flere elementer som det etter gjeldende rett ikke er adgang å forsikre. Dette gjelder årlig regulering av løpende pensjoner og regulering av pensjoner for fratrådte ansatte (oppsatte ytelser). Det gjelder også 85-årsreglen som innebærer at en arbeidstaker kan fratre med full pensjon i inntil tre år før oppnådd aldersgrense, når summen av alder og tjenestetid utgjør minst 85 år. Videre er kommunal pensjon for de som er født i 1962 og tidligere en bruttoordning som innebærer at summen av alderspensjon fra folketrygden og den kommunale pensjonen skal utgjøre minst 66 prosent ved full opptjening (før levealdersjustering). Siden disse elementene i kommunal pensjon ikke er forsikringsbare, kan de heller ikke premiesettes på forhånd (§ 4-4). Arbeids-giverne innen kommunal pensjon finansierer derfor disse ikke-forsikringsbare ytelsene ved

betaling av premier til pensjonsinnretningen først etter at den begivenheten som utløser ytelsen har inntruffet.

Under gjennomgangen av forsikringsvirksomhetsloven kapittel 3 ovenfor, er det redegjort for elementer i den ordinære årspremien for ytelsesbaserte pensjonsordninger. Loven presiserer at den ordinære årspremien i kommunal pensjon skal opptjenes lineært fra tidspunktet for medlemskap i pensjonsordningen og fram til en pensjonsalder på 67 år eller annen særaldersgrense (§ 4-7. Se også § 4-10). Det gjøres oppmerksom på at loven per i dag ikke er oppdatert med hensyn til det nye regelverket for offentlig tjenestepensjon for de som er født i 1963 og senere.

For de kommunale pensjonsordninger betales reguleringspremier i tillegg til ordinær årspremie. Reguleringspremiene skal dekke oppreguleringen i løpet av året av opptjente pensjonsrettigheter og løpende pensjoner (§ 4-5 annet ledd). Les mer om reguleringspremie i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*.

Pensjonsordningen skal også hvert år tilføres premie til dekning av pensjonsrettigheter knyttet til bruttogarantien (§ 4-8) og 85-års regelen som medlemmene i tilfelle får i løpet av året. Slik premie beregnes på det tidspunktet pensjonsrettighetene oppstår (§ 4-5 tredje ledd). Flere premieelementer som skal beregnes ved uttak av pensjon er beskrevet i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*.

Det skal dessuten avsettes administrasjonsreserve mens en person er aktiv medlem av pensjonsordningen. Administrasjonsreserven skal dekke utgifter knyttet til administrasjon

og kapitalforvaltning når medlemmet blir pensjonist.

Det følger av tariffavtaler som regulerer kommunal pensjon at det i pensjonsinnretningen skal etableres fellesordning for premieberegning. Premiene for de enkelte pensjonsordninger som inngår i en fellesordning, blir da fastsatt etter forsikringstekniske beregninger for samtlige pensjonsordninger som inngår i fellesordningen (§ 4-6). Hensikten med fellesordninger for premieberegning er å motvirke at pensjonskostnadene for de enkelte arbeidstakere varierer med medlemmenes kjønn og alder. Kravet om å opprette fellesordning for premieberegning har ikke blitt ansett for å være til hinder for at en kommunal pensjonsordning etableres i en pensjonskasse som kun omfatter én arbeidsgiver.

Et viktig prinsipp i loven er at dersom premiebetaling misligholdes, blir pensjonsinnretningen ikke ansvarlig for økningen av forsikringsforpliktelsene som den ikke innbetalte premien skulle dekke (§ 4-9). Denne regelen har stor betydning for de ikke-forsikringsbare ytelser som ikke kan finansieres ved forhåndspremie. For å sikre at arbeidstakerne får oppfylt sine pensjonsrettigheter også i de tilfeller arbeidsgiver ikke innbetaler premier for ikke-forsikringsbare ytelser, er Overføringsavtalens sikringsordning (Sikringsordningen) etablert. Ved betalingsmislighold vil pensjonsinnretningen fremme krav mot Sikringsordningen. Dersom Sikringsordningen beslutter å dekke de løpende premiekravene (for ikke-forsikringsbare ytelser), vil pensjonsinnretningen motta nødvendige premier. Dermed vil pensjonsrettighetene til de berørte medlemmene bli oppfylt av pensjonsinnretningen. Sikrings-

ordningen vil normalt fremme krav mot arbeidsgiver, eventuelt andre som måtte anses ansvarlige.

Dersom en arbeidsgiver som har kommunal pensjonsordning skal avvikles som juridisk person eller blir tatt under konkursbehandling, vil Sikringsordningen fremme krav mot arbeidsgiveren eller konkursboet på de forventede tilleggspremier for framtiden i form av et engangsbeløp (avviklingstilskudd). Et slikt krav omfatter de ikke-forsikringsbare pensjonsytelser. Arbeidsgiver er forpliktet til straks å gi melding til pensjonsinnretningen om avvikling planlegges eller vedtas.

Hvis arbeidstakere som har kommunal pensjonsordning overføres til annen arbeidsgiver ved deling, utskilling, sammenslåing eller virksomhetsoverdragelse, vil både tidligere og ny arbeidsgiver i utgangspunktet være ansvarlig for forpliktelsene knyttet til de ikke forsikringsbare pensjonsytelser.

Overføringsavtalen og vedtektene til Sikringsordningen har nærmere regler blant annet om arbeidsgivers forpliktelser knyttet til de ikke-forsikringsbare pensjonsytelser.

I kommunal tjenestepensjon erstatter bufferfondet fra 01.01.22 tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond. Pensjonsinnretningen kan bestemme at den delen av avkastningen oppnådd ved forvaltning av midlene i kollektivporteføljen som utgjør kontraktens overskudd, delvis eller i sin helhet, skal benyttes til et bufferfond som er tilordnet hver kontrakt (§ 4-10 a). Midler som er avsatt til bufferfond, kan i et senere år tilordnes kontrakten som overskudd.

Avsetning til bufferfondet utgjør i utgangspunktet en prosent av premiereserven knyttet til den enkelte kontrakt. Foretaket kan imidlertid ved fastsettelsen av årets avsetninger til bufferfond, benytte en annen prosentsats for grupper av kontrakter eller avstå fra å benytte overskudd på avkastningsresultatet til avsetninger til bufferfond, begrunnet i kontraktens behov for bufferfond (forskrift om livsforsikring mv. § 5-6). Avsetningene til bufferfond skal innrettes på en måte som ikke fører til urimelig forskjellsbehandling og interessekonflikter mellom kunder og kundegrupper og mellom kunder og foretaket. Foretaket skal ha retningslinjer for fastsettelsen av avsetninger til bufferfond.

Bufferfondet er ikke endelig tilordnet kontrakten. Dersom avkastningen tilordnet en kontrakt i et år ikke er tilstrekkelig til å dekke det årlige kravet til økning i premiereserven etter beregningsgrunnlaget, kan kraves dekkes ved bruk av bufferfondet tilknyttet kontrakten (§ 4-10 a tredje ledd). Kontoutskriften

som hvert år skal sendes kunden, skal likevel vise kontraktens bufferfond, og bufferfondet skal følge med dersom pensjonsordningen flyttes til ny pensjonsinnretning.

Les også kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor* og kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

4.2.4 FLYTTING - LOVENS KAPITTEL 6

Forsikringsvirksomhetslovens kapittel 6 har regler om flytting av kollektive pensjonsordninger. Varsel om å flytte en forsikringsordning er rettslig sett en oppsigelse eller avbestilling, kombinert med etablering av avtaleforhold hos en annen pensjonsleverandør. Flytteregulverket har bestemmelser om arbeidstakernes rettigheter i den nye pensjonsordningen, oppsigelses- og oppgjørsfrister, flyttegebyr, oppgjørsmåte og beregning og håndtering av midler som skal flyttes.

Flytting av en pensjonsordning må omfatte hele pensjonsordningen. I kommunal pensjonsordning skal også oppsatte pensjonsrettigheter og midler knyttet til slike rettigheter omfattes av flyttingen (§ 6-2 og § 6-11).

Før en pensjonsordning flyttes, skal medlemmene gis fullstendige opplysninger om flyttingen og hvilke rettigheter de vil få i den nye pensjonsordningen. Medlemmene skal gis anledning til å uttale seg om flyttingen (§ 6-4).

Flyttingen omfatter pensjonsordningens pensjonsforpliktelser (medlemmenes pensjonsrettigheter). Som hovedregel skal

eiendeler tilordnet pensjonsordningen gjøres om i kontanter som overføres ved flyttingen. Midler som motsvarer premiereserver, bufferfond og premiefond overføres i forbindelse med flyttingen (§ 6-7). Det samme gjelder pensjonsordningens andel av overskudd i flytteåret.

Et beløp svarende til overført premiereserve skal anvendes til sikring av medlemmenes rettigheter i samsvar med regelverket og beregningsgrunnlaget for den nye pensjonsordningen (§ 6-10). Er overført premiereserve ikke tilstrekkelig til å sikre rettighetene til de enkelte medlemmer eller pensjonister etter beregningsgrunnlaget i pensjonsinnretningen det flyttes til, skal manglende premiereserve tilføres fra premiefondet. Resten dekkes i tilfelle ved overførte bufferfond eller ved overføringer fra foretaket. Om det i forbindelse med flytting av en kommunal pensjonsordning skulle vise seg at overført premiereserve knyttet til medlemmenes og pensjonistenes rett til opptjent pensjon er større enn nødvendig for å sikre deres rettigheter etter beregningsgrunnlaget i pensjonsinnretningen det flyttes til, skal overskytende premiereserve overføres til premiefondet.

4.3 HOVEDPUNKTER I FINANSFORETAKSLOVEN

Finansforetaksloven har som hovedformål å bidra til at det finansielle systemet er stabilt og robust og at finansforetakene virker på en hensiktsmessig og betryggende måte. Loven omfatter alle finansforetak med virksomhet i Norge; banker, kredittforetak, finansieringsforetak, forsikringsforetak, pensjonsforetak og holdingforetak i finanskonsern. Loven og tilhørende forskrifter er et meget omfattende regelverk som regulerer mange sider av

finansforetakenes virksomhet.

Felles for alle typer finansforetak er at det er nødvendig med tillatelse (konsesjon) for å etablere og drive virksomhet som finansforetak. Loven trekker videre opp rammer for hvilken type virksomhet som de ulike typer finansforetak kan drive og inneholder begrensninger med hensyn til å drive annen type virksomhet.

Finansforetaksloven har en rekke regler av selskapsrettslig art. Det gjelder regler om styrings- og kontrollorganer, om egenkapital og fremmedkapital, godtgjørelsesordninger og om konserner. Videre inneholder loven regler om kundeforhold, markedsføring med videre og om foretaksendringer, avvikling og omdanning.

Lovens §§ 14-7 til 14-15 inneholder kapitalkrav for forsikringsforetak. Forsikringsforetak skal alltid ha tilstrekkelig kapital til å dekke sine forpliktelser, basert på en vurdering av markedsverdi både av eiendeler og forpliktelser. Den ansvarlige kapitalen kan bestå av basiskapital og supplerende kapital. Som basiskapital regnes differansen mellom verdien av eiendeler og forpliktelser med tillegg av ansvarlig lånekapital. Annen kapital enn basiskapital som foretaket har rett til å innkalle til dekning av tap, og som er godkjent av Finanstilsynet, regnes som supplerende kapital. Den ansvarlige kapitalen skal til enhver tid oppfylle solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet som gjelder for forsikringsforetaket. Solvenskapitalkravet skal dekke risikoen for tap av forsikringsforetakets ansvarlige kapital. Minstekapitalkravet skal dekke risikoen for forsikringsforetakets basiskapital.

Solvenskapitalkravet skal beregnes slik at sannsynligheten er 99,5 prosent for at samlet tap, herunder forsikringsmessig og finansielt tap, over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Ved beregningen skal det tas hensyn til risikoreduserende tiltak og ordninger.

Minstekapitalkravet skal beregnes slik at sannsynligheten er 85 prosent for at samlet tap over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Minstekapitalkravet skal ikke være lavere enn 25 prosent eller høyere enn 45 prosent av forsikringsforetakets solvenskapitalkrav. Gjennom utfyllende forskrifter er det fastsatt et omfattende regelverk for en standardisert framgangsmåte (standardmodellen) for beregningen av disse kapitalkravene. Som alternativ til standardmetoden kan det enkelte forsikringsforetak utvikle egen internmodell. Internmodellen skal godkjennes av Finans-tilsynet.

Hvis et forsikringsforetak ikke oppfyller solvenskapitalkravet eller minstekapitalkravet, eller det foreligger risiko for underoppfyllelse av disse kravene, skal det straks underrette Finanstilsynet. Forsikringsforetaket skal framlegge en plan for å rette på forholdene. Finanstilsynet skal tilbakekalle konsesjonen om forsikringsforetaket ikke oppfyller minstekapitalkravet og planen for å oppfylle kravet ikke anses tilfredsstillende. Tilbakekalles konsesjonen til et forsikringsforetak som ikke oppfyller minstekapitalkravet, vil det kunne være grunnlag for å vedta at forsikringsforetaket settes under offentlig administrasjon, jf. finansforetaksloven § 21-11.

Les mer om livsforsikringsforetak i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak.*

Pensjonskasse som driver livsforsikringsvirksomhet, skal til enhver tid ha kapital som er tilstrekkelig til å dekke solvensmarginkravet for pensjonskassens samlede virksomhet (finansforetaksloven § 14-16). Nærmere regler om solvensmarginkrav og solvenskapitalkrav for pensjonskasser er gitt i forskrift om pensjonsforetak og i forskrift om utfyllende regler til det forenklede solvenskapitalkravet for pensjonskasser.

5. AKTØRER I TJENESTE- PENSJONSMARKEDET

LIVSFORSIKRINGSFORETAK

- Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap (KLP)
- Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand)

PENSJONSKASSER

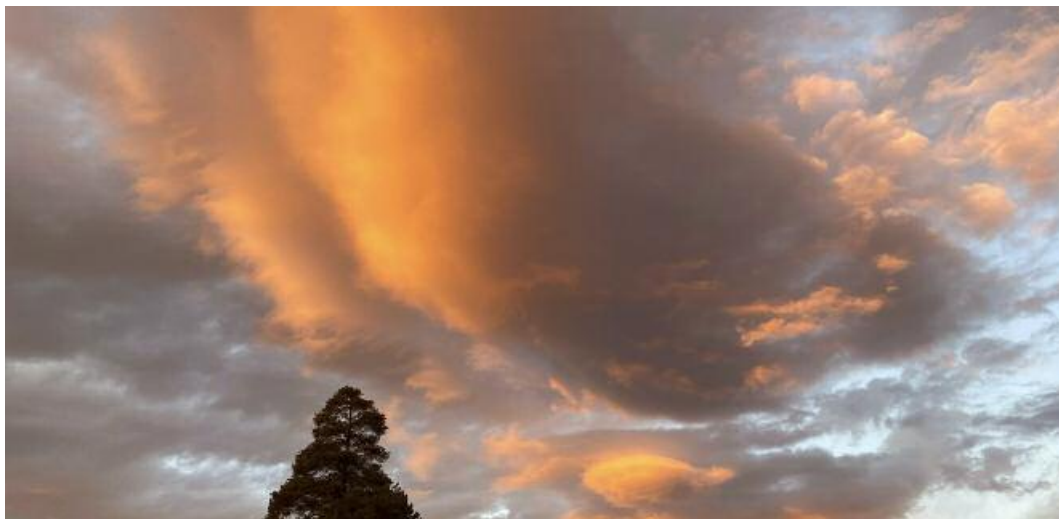
- En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av kommunen eller fylkeskommunen
- En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner

INTERESSEORGANISASJONER

- Pensjonskasseforeningen
- Finans Norge

PENSJONSRÅDGIVERE

- Flere aktører tilbyr rådgivning i pensjonsspørsmål

5.1 INNLEDNING

En kommune/fylkeskommune/bedrift eller virksomhet (heretter omtalt som *kommunen*) som skal etablere en tjenstepensjonsordning i tråd med den *sentrale generelle særavtalen* om pensjonsordninger – SGS 2020 (SGS 2020) innen KS' tariffområde, kan gjøre dette enten i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse.

Pensjonsinnretning brukes som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livsforsikringsforetak og pensjonskasser).

5.2 LIVSFORSIKRINGSFORETAK

Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) og lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven) regulerer hvordan forsikringsvirksomheten skal drives, og påvirker ikke de ansattes pensjonsrettigheter.

Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsvl. kapittel 4.

I markedet for kommunal tjenstepensjonsordning er det i dag to tilbydere av forsikret løsning: Kommunal Landspensjonskasse (KLP) og Storebrand Livsforsikring (Storebrand).

Les mer om kommunal tjenstepensjon i forsikret løsning i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak*.

5.2.1 STATUSMØTER

Pensjonskontoret har jevnlig leverandørmøter med livsforsikringsforetakene.

5.3 PENSJONSKASSE

Pensjonskasser er regulert i forsvl. kapittel 2. I tillegg er det gitt regler for livsforsikring i lovens kapittel 3 for livsforsikring, som også gjelder for pensjonskasser.

Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsvl. kapittel 4.

Videre er pensjonskasser også regulert i finansforetaksloven.

Les mer om pensjonskasseløsningen i kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*.

5.3.1 PENSJONSKASSER I KS' TARIFFOMRÅDE

Som pensjonskasseoversikten bakerst i kapittelet viser, har det eksistert kommunale pensjonskasser siden 1907. I perioden 2000 – 2015 etablerte kommunene Fjell, Molde, Lørenskog, Harstad, Tromsø, Asker og Bærum pensjonskasser. Kommunesammenslåinger i forbindelse med kommunereformen har også ført til endringer. Nye pensjonskasser er etablert og noen er avviklet.

Fjell kommunale pensjonskasse og Moss kommunale pensjonskasse er avviklet. Pensjonsordningene ble flyttet fra pensjonskassene til KLP fra 01.01.20. Akershus fylkeskommunale pensjonskasse og Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse ble fusjonert til 01.01.20 til Viken pensjonskasse. Pensjonskassen overtok også tidligere Østfold fylkes tjenstepensjonsordningen i KLP.

5.3.2 INTERKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er adgang til å etablere en interkommunal pensjonskasse, jf. forsvl. § 2-2 annet ledd. En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner.

Pensjonskontoret har tilsvarende tilsynsmyndighet overfor interkommunale

pensjonskasser som for de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene.

Det er per i dag ingen interkommunale pensjonskasser, men Viken pensjonskasse har opplyst at de vil søke Finanstilsynet om å endre konsesjon til interkommunal pensjonskasse med virkning fra 01.01.24.

5.4 INTERESSEORGANISASJONER

5.4.1 FINANS NORGE

Finans Norge – er en interesse- og arbeidsgiverorganisasjon som representerer finansnæringen i Norge, herunder livsforsikringsforetak som tilbyr offentlig tjenstepensjon.

5.4.1.1 BRANSJEAVTALE – FLYTTING AV PENSJONSMIDLER

Finans Norge har utarbeidet *Avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger*, der pensjonsleverandørene er blitt enige om en rekke praktiske forhold knyttet til flytting av kollektive tjenstepensjonskontrakter.

Et av vedleggene til nevnte avtale er *Flyttefil for offentlige ordninger*, også kalt *flyttefilen*. Leverandørene av kommunale tjenstepensjonsordninger har sluttet seg til bransjeavtalen, som detaljregulerer hvilke bestandsopplysninger som skal være med i flyttefilen.

Bransjeavtalen med vedlegg kan i sin helhet leses på Finans Norges nettside:

<https://www.finansnorge.no/verktoy/avtaler-og-regelverk/livsforsikring-og-pensjon/>

5.4.1.2 BRANSJEAVTALE – AVTALE OM BEREGET FOLKETRYGD I OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

Finans Norge har vedtatt en avtale om beregnet folketrygd i offentlig tjenestepensjon. Avtalen trådte i kraft 01.01.20 og gjelder for KLP, Storebrand og Oslo pensjonsforsikring.

«Formål med avtalen er at leverandørene bør ha en mest mulig lik praksis i forhold til hvilke pensjonsbeløp som forsikres gjennom årlig premie og som er bestemmende for oppbygging av premiereserve før overgang til alderspensjon.

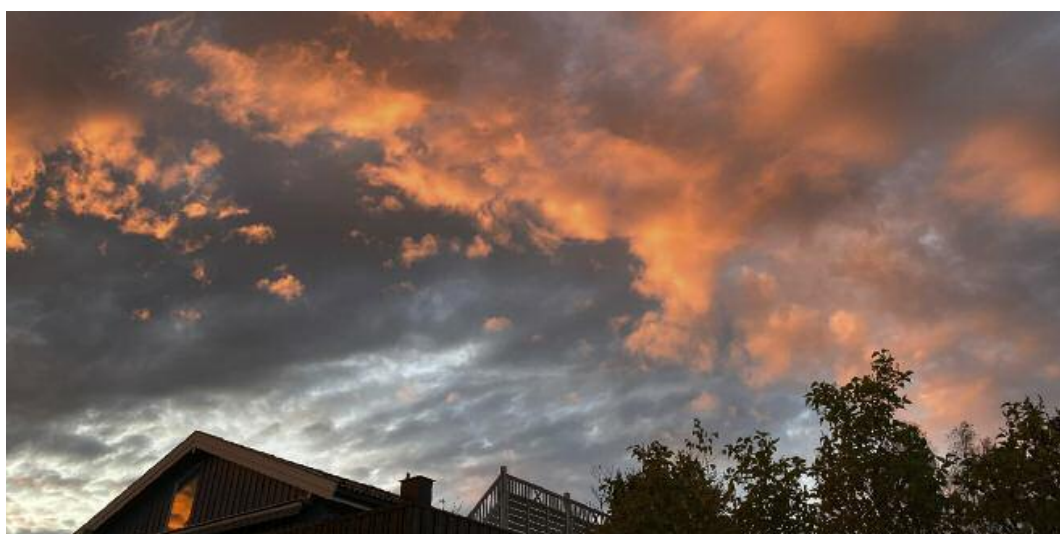
Avtalen benyttes ved all beregning av premier og premiereserver i offentlige tjenestepensjonsordninger fra og med 01.01.2020. Avtalen benyttes også ved tilbud/anbud i forbindelse med anbudprosesser og ved inngåelse av forsikringsavtaler for offentlige tjenestepensjonsordninger for avtaler som gjelder fra og med 01.01.2020.»

5.4.2 PENSJONSKASSEFORENINGEN

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon som arbeider for å oppnå best mulig virksomhetsregler for pensjonskassene. Pensjonskasseforeningen har følgende formål:

- Kompetansesenter for medlemmene
- Jobbe for rammebetingelser tilpasset pensjonskassenes virksomhet
- Synliggjøre pensjonskassene ved kontakt med myndigheter, interessegrupper og media
- Bidra til at pensjonskasseløsningen er den foretrukne løsningen for alle typer tjenestepensjoner

Disse formålene søkes oppnådd blant annet ved et aktivt samarbeid med alle pensjons-

innretninger for private, kommunale, fylkeskommunale og statlige arbeidstakere samt med andre organisasjoner, foreninger og offentlig myndighet.

5.4.3 KONTAKTMØTER

Pensjonskontoret har jevnlig kontaktmøter med Finans Norge og Pensjonskasseforeningen.

5.5 PENSJONSRAÐGIVERE

En pensjonsrådgiver skal gi gode uavhengige analyser av spørsmål knyttet til pensjon. Dette bør gi *kommunen* et godt utgangspunkt for å danne seg en oppfatning, og eventuelt fatte beslutninger når det gjelder problemstillinger knyttet til pensjon.

5.5.1 KJØP AV RÅDGIVNINGSTJENESTER

Tjenestekjøp/kjøp av rådgivningsoppdrag fra private aktører er omfattet av anskaffelsesregelverket. Anskaffelsesregelverket må derfor følges når kommunen bruker slik rådgivning

Kontraktens verdi avgjør hvilke deler av anskaffelsesregelverket som gjelder. høyere kontraktsverdi, desto mer detaljerte regler som gjelder. Det er fire «verditrinn» med tilhørende regelsett:

- (1) Anskaffelsesprosesser for små kontrakter med verdi under 100 000 kroner eksklusiv merverdiavgift er unntatt fra regelverket, og kan derfor inngås som en helt vanlig avtale.
- (2) Anskaffelser som har en verdi som er høyere enn 100 000 kroner, men lavere enn

den nasjonale terskelverdien, som per 01.03.22 er på 1 300 000 kroner, er regulert av anskaffelsesloven (LOA) og anskaffelsesforskriften (FOA) del I.

De gjeldende terskelverdiene kan finnes i anskaffelsesforskriften § 5-1. Dette betyr at det ikke er fritt fram til å gå til en enkelt leverandør for å inngå kontrakt. Prosessen styres av de føringene som ligger i LOA og i FOA del I.

Dette innebærer for det første at oppdragsgiveren må følge de grunnleggende anskaffelsesrettslige prinsippene (særlig likebehandling, gjennomsiktighet og konkurranse), og at oppdragsgiveren må skape konkurranse mellom konsulentene om å bli valgt til å gi konsulenttjenester til kommunen. Tilstrekkelig konkurranse er oppnådd hvis 3-5 aktuelle aktører inngir tilbud i konkurransen. Kommunen må også oppbevare dokumentasjon, gi begrunnelse for viktige beslutninger, føre protokoll om vesentlige forhold, sørge for offentlighet og habilitet i gjennomføring av prosessen. Samtidig er det verdt å merke seg at det ikke gjelder plikt til å kunngjøre anskaffelsen på Doffin.

- (3) For kontrakter med konsulenter som estimeres til en verdi mellom 1 300 000 kroner og EØS terskelverdi, som er 2 050 000 kroner per 01.03.22, gjelder LOA og FOA del II. Dette innebærer at det er relativt detaljerte regler for gjennomføring av anskaffelsen, og at konkurransen alltid skal kunngjøres på Doffin, eventuelt også den europeiske databasen for anskaffelser (TED). De gjeldende terskelverdiene kan finnes i anskaffelsesforskriften § 5-3.

(4) For kjøp over EØS-terskelverdi må LOA og FOA del III følges. Felles for FOA del II og del III er at det er relativt detaljerte regler for gjennomføring av prosessen, og at konkurransen alltid skal kunngjøres på Doffin/TED.

Anskaffelsens verdi skal beregnes i henhold til FOA § 5-4. Det sentrale for kommunen som oppdragsgiver er å gjøre en reell og forsvarlig vurdering av hvilke kostnader kontrakten medfører i form av betaling, opsjoner, med videre til konsulenten. Av hensyn til etterprøvbarhet og muligheten for å dokumentere at det er gjort en saklig vurdering, bør beregningen av kontraktens verdi, og de forhold som vektlegges i verdiberegningen, gjøres skriftlig.

Uansett hvilken verdi anskaffelsen har, er det viktig at det utarbeides en kontrakt med rådgiveren, slik at det er klart hvilke oppgaver rådgiveren skal ivareta og hvilke plikter hver av partene har.

Det kan også være greit å være oppmerksom på regler om leverandørdialog i forkant av anskaffelsen. I den grad man har dialog med enkeltleverandører eller flere potensielle leverandører, vil disse kunne oppnå en konkurransefordel i den senere anskaffelsen. For eksempel i form av mer informasjon eller bedre tid til å forberede seg. Anskaffelsesforskriftens § 8-2 og § 12-2 har regler som sier noe om hvilke tiltak som må gjennomføres nettopp for å utjevne slike eventuelle fordeler, og som skal sikre at leverandøren ikke får slike fordeler at man må avvises fra den senere konkurransen.

5.5.2 RÅDGIVERE INNEN KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

- A Halvorsen Consulting AS
- Aon Norway AS
- Arctic Insurance AS
- Gabler AS
- KLP Forsikringservice AS
- Mercer AS
- Norwegian Insurance Partner AS
- Pareto
- Storebrand pensjonstjenester AS
- Söderberg & Partners
- Waco Forsikringsmegling AS
- Willis Towers Watson AS

Oversikten er ikke uttømmende.

5.6 PENSJONSKASSENE I KS' TARIFFOMRÅDE

Navn / nettsted	Daglig leder / epostadresse
Arendal kommunale pensjonskasse www.akpensjon.no	Kjetil Korneliussen / pensjonskassen@akpensjon.no
Asker kommunale pensjonskasse www.asker.kommune.no/for-ansatte/pensjonskassen/	Knut Håkon Brox / kundesenter@asker.pk.klp.no
Bergen kommunale pensjonskasse www.bergenkp.no	Bjørn Roald Eknes / pensjonskassen@bergenkp.no
Bodø kommunale pensjonskasse www.bkpensjon.no	Hans Petter Horsgaard / post@bkpensjon.no
Bærum kommunale pensjonskasse www.bkp.no	Jørn Jevne / post@bkp.no
Drammen kommunale pensjonskasse www.dkp.no	(Direktør) Eiler Helèn / post@dkp.no
Elverum kommunale pensjonskasse www.elverumpensjon.no	Trond Rønning / pensjon@elverum.kommune.no
Flekkefjord kommunale pensjonskasse www.fk-pensjon.no	Kurt Stordrange / pensjonskassen@flekkefjord.kommune.no
Halden kommunale pensjonskasse www.hkpensjon.no	Eivind Borring Hansen / post@hkpensjon.no
Harstad kommunale pensjonskasse www.harstad.kommune.no/harstad-kommunalepensjonskasse.6036557-281448.html	Erling Høyer-Pettersen, harstad@gabler.no
Haugesund kommunale pensjonskasse www.h-k-p.no	Heidi Iren Sunde / pensjonskassen@h-k-p.no
Kristiansand kommunale pensjonskasse www.kkpensjon.no	Frode Thorkildsen / post@kkpensjon.no

Navn / nettsted	Daglig leder / epostadresse
Lørenskog kommunale pensjonskasse www.lkp.no	Guri Horsfjord Lassen / lorenskog@gabler.no
Molde kommunale pensjonskasse https://www.molde.kommune.no/toppmeny/organisasjonen/foretak-selskap-og-stiftelser/stiftelser/molde-kommunale-pensjonskasse.4992.aspx	Lars Larsen / Pensjon@moldepensjon.no
Sandefjord kommunale pensjonskasse https://sandefjordpensjon.no/index.html	Irene Ormestad / pensjon@sandefjord.kommune.no
Sandnes kommunale pensjonskasse www.s-k-p.no	Terje Frafjord / pensjonskassen@sandnes.kommune.no
Skien kommunale pensjonskasse www.skienpensjon.no	Jarle Peder Helgason / post@skienpensjon.no
Trondheim kommunale pensjonskasse www.tkp.no	Hilde Aunvåg / post@tkp.no
Tromsø kommunale pensjonskasse https://tromsopensjonskasse.no/	Erling Høyer-Pettersen / pensjonskassen@tromso.kommune.no
Vest-Telemark kraftlags pensjonskasse <i>Har ikke nettside for pensjonskassen</i>	Vetle Olsnes / pensjonskassa@vtk.no
Viken pensjonskasse www.vikenpensjon.no	Bjarne F. Refsnes / post@vikenpensjon.no

6. ANSKAFFELSESREGELVERKET OG KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

- Anskaffelsesregelverket
 - Lov om offentlige anskaffelser (LOA)
 - Forskrift om offentlige anskaffelser (FOA)
- Valgfrihet i løsning for kommunal tjenstepensjon
 - Pensjonskasse
 - Livsforsikringsforetak
- Anskaffelsesprosessen
- Kontrakten
- Markedssituasjonen
- Sammenslåing av kommuner

6.1 INNLEDNING

Dette kapittelet ble revidert av Arntzen de Besche Advokatfirma AS i 2017. Det ble igjen revidert i 2020 av KS Advokatene.

Vi understreker at pensjonsveilederens kapittel 6 ikke gir en uttømmende gjennomgang av anskaffelsesregelverket, og kun er ment for generell veiledning. Det må således foretas konkrete tilpasninger for hver enkelt anbudskonkurranse, sett opp mot det definerte behovet som ligger til grunn for anskaffelsen. Dette delkapitlet gir en oversikt over hva vi har vurdert som de mest sentrale temaer og problemstillinger ved anskaffelse av kommunal tjenstepensjon. For en mer utfyllende gjennomgang av anskaffelsesregelverket viser vi til Nærings- og fiskeridepartementets (NFD) veileder til regelverket om offentlige anskaffelser:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-offentlige-anskaffelser/id2581234/>

Vi vil i det videre ofte omtale oppdragsgiver som «kommunen». Vi understreker imidlertid at vi med begrepet *kommunen* sikter til både kommuner og fylkeskommuner.

Med virkning fra 01.01.20 ble pensjonsbestemmelsene i Hovedtariffavtalen i KS-området flyttet fra hovedtariffavtalen til en egen sentral særavtale om pensjon, *SGS 2020 Pensjonsordninger*. Heretter omtalt som SGS 2020.

6.2 ANSKAFFELSESREGELVERKETS ANVENDELSE PÅ KOMMUNAL PENSJON

Anskaffelsesregelverket består av lov om offentlige anskaffelser (LOA) og forskrift om offentlige anskaffelser (FOA). Både LOA og FOA bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser, som Norge er forpliktet til å følge gjennom EØS-avtalen. Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) har utarbeidet en veileder til anskaffelsesreglene, som ligger tilgjengelig på deres nettsider, jf. lenken over.

Lovens formål følger av LOA § 1 og er:

«Loven skal fremme effektiv bruk av samfunnets ressurser. Den skal også bidra til at det offentlige opptre med integritet, slik at allmennhetene har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte.»

Dette oppnås blant annet gjennom de grunnleggende prinsippene om konkurranse, likebehandling, forutberegnelighet, etterprøvbarhet og forholdsmessighet, jf. LOA § 4.

At kjøp av pensjonstjenester er underlagt anskaffelsesregelverket følger både av praksis og av regelverket selv. Forutsatt at kommunen ønsker å kjøpe pensjonstjenester fra et annet rettssubjekt, vil valget av leverandør altså være underlagt regelverket om offentlige anskaffelser. Offentlige oppdragsgivere er imidlertid ikke tvunget til å gå til eksterne leverandører for å innhente tjenester, og det er alltid lovlig adgang til å få levert en ytelse gjennom bruk av interne ressurser, for eksempel gjennom bruk av egenregi, som er nærmere omtalt nedenfor.

6.3 VALGFRIHET I LØSNING FOR KOMMUNAL PENSJON – EGEN PENSJONSKASSE OG LIVSFORSIKRINGSFORETAK

En pensjonskasse er en egen juridisk person i form av en selveiende institusjon, atskilt fra foretak, kommune eller annen institusjon som har etablert pensjonskassen, se finansforetaksloven § 7-2 tredje ledd, jf. forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) § 2-3. Det følger av finansforetaksloven § 7-2 tredje ledd at en pensjonskasse skal være en selveiende institusjon. Pensjonskasser er unntatt fra stiftelsesloven, jf. stiftelsesloven av 2001 § 6 bokstav b. Tjenester knyttet til pensjonsordningen kan utføres av pensjonskassens eget personale, eller være satt bort til andre virksomheter som utfører slike oppgaver.

Pensjonskassens virksomhet kan ikke drives uten konsesjon, jf. finansforetaksloven § 2-16.

Pensjonskasser er tradisjonelt opprettet for en enkelt kommune, men loven åpner også for at den kan yte tjenester til flere kommuner. Det følger av forsvl. § 2-2 annet ledd at *«To eller flere kommuner kan avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse).»*

6.3.1 EGENREGI

At kommunene har egen pensjonskasse betyr at tjenestene knyttet til kommunal tjenestepensjon ytes av kommunens eget organ for administrering og forvaltning av pensjoner. Da er hovedregelen at anskaffelsesregelverket ikke kommer til anvendelse for kjøp av tjenestene, fordi dette foregår i egenregi, og det er ikke nødvendig å kunngjøre og gjennomføre en konkurranse om pensjonstjenesten.

Utgangspunktet for dette er et grunnleggende prinsipp om at offentlige oppdragsgivere skal stå fritt til selv å velge om varer og tjenester skal leveres ved bruk av egne, interne ressurser, eller om det skal gjennomføres en konkurranse om leveransen. Rent formelt er unntaket en følge av at det ikke inngås et gjensidig bebyrdende kontraktsforhold mellom to selvstendige rettssubjekter når oppdragsgiveren selv utfører oppgavene, og det grunnleggende anskaffelsesrettslige vilkåret om kontrakt derfor ikke er oppfylt.

6.3.2 UTVIDET EGENREGI

Pensjonskassene er per definisjon i forsvl. § 2-1 *«[...] en selveid institusjon som nevnt i finansforetaksloven § 7-2 tredje ledd jf. § 2-16. [...]»*. Samtidig er det krav i finansforetaksloven § 7-2 tredje ledd om rettslig adskillelse fra kommunen som har etablert pensjonskassen: *«En pensjonskasse skal stiftes og organiseres som en selveiende institusjon for å forvalte en eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretak eller kommune som deltar i pensjonskassen [...]»*. Dermed vil tjenestene som ytes fra pensjonskassen, til kommunen være mellom to ulike rettssubjekter.

Utvidet egenregi innebærer at tjenestene leveres fra eksterne juridiske enheter. Hovedregelen er at anskaffelser som skjer utenfor kommunen som rettssubjekt vil være omfattet av anskaffelsesregelverket. Anskaffelser fra andre rettssubjekter, også juridiske enheter som er eid av kommunen, vil derfor som utgangspunkt være omfattet av anskaffelsesregelverket. Unntaket for utvidet egenregi i FOA § 3-1 flg. vil imidlertid kunne gi grunnlag for å unnta slike anskaffelser fra

anskaffelsesregelverket. Selv om kommunen bruker kommunale eller interkommunale pensjonskasser som tjenesteleverandør og dermed inngår et kontraktsforhold med en annen juridisk enhet, så kan anskaffelsene unntas fra anskaffelsesregelverket såfremt vilkårene for utvidet egenregi er oppfylt.

6.3.3 KJØP FRA EKSTERN AKTØR

Et alternativ til kommunal pensjonskasse er at kommunen kjøper pensjonstjenester av en utenforstående tjenesteleverandør opprettet som egen juridisk enhet som livsforsikringsforetak. Også livsforsikringsforetakene er underlagt finansforetaksloven, og virksomheten krever konsesjon. Da er hovedregelen at innkjøpet er omfattet av anskaffelsesreglene som en tjenesteanskaffelse og underlagt de

alminnelige reglene om gjennomføring av konkurranse om levering av tjenestene.

Det kan kort nevnes at det er en viss rettslig usikkerhet knyttet til om kontrakter om pensjonstjenester kan anses som en såkalt «særlig tjeneste» eller ikke. Konsekvensen dersom pensjonstjenester anses som en særlig tjeneste er at slike anskaffelser kan følge de mer fleksible reglene i anskaffelsesforskriften del II. Pensjonskontoret har i brev av 19.12.19 bedt Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) om avklaring av spørsmålet. Inntil departementet har uttalt seg om spørsmålet legges det til grunn av anskaffelser av pensjonstjenester over EØS-terskelverdi på 2,05 millioner kroner må følge de strengeste reglene i anskaffelsesforskriften del III.

6.3.4 VALG AV LØSNING

Kommunen står fritt til å organisere sin virksomhet på den måte som det finner mest hensiktsmessig for å løse sine oppgaver. Denne friheten gjelder også valg av løsning for hvordan den skal dekke sitt behov for pensjonstjenester. Det betyr at en kommune kan bestemme om den vil dekke sin etterspørsel ved å kjøpe slike tjenester fra eksterne leverandører, eller ved å dekke ved behovet ved egenregi og etablere egen pensjonskasse. Hvilken løsning kommunen skal velge, bør utredes og forankres politisk. Se figur i punkt 1.4.1.

6.4 ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES

6.4.1 VÆR UTE I GOD TID

Forutsatt at kommunen velger å gjennomføre en offentlig anskaffelse, anbefales det at man er tidlig ute og bruker god tid når man skal vurdere kommunens pensjonsforhold, slik at anskaffelsesprosessen kan planlegges og gjennomføres godt innenfor de tidsrammer som følger av ulike regelverk.

Det følger av blant annet av kapittel 8 *Opphør og flytting* i SGS regler om oppsigelsesfrister (§ 8-1 bokstav a) og drøftingsplikt med tillitsvalgte (§ 8-2) som må hensyntas i planleggingen av anskaffelsen. Se nærmere om dette i punkt 1.4.7.

I en gjennomføringsplan for anskaffelsen bør det foretas en beskrivelse av roller og ansvar. Ved å beskrive roller og ansvar i gjennomføring av anskaffelser i din virksomhet sikrer du nødvendig tverrfaglig involvering, og legger til rette for økt kvalitet på gjennomføringen. Kommunen må ta stilling til hvor det er mest hensiktsmessig at de ulike beslutningene forankres. Figuren under illustrerer hvilke beslutninger det er viktig å forankre politisk og hvilke oppgaver/beslutninger som bør overlates administrasjonen. Figuren er hentet fra en folder om politisk handlingsrom ved offentlige anskaffelser utarbeidet av KS Innkjøpsforum (KSI).

I det følgende vil det redegjøres for en del momenter som er særlig viktig å være seg bevisst når man skal vurdere pensjonsforholdene i sin kommune/fylkeskommune/bedrift/virksomhet (heretter omtalt som *kommunen*).

- Vurdere etablering av pensjonsutvalg (dvs. en arbeidsgruppe)
- Kommunestyrets behandling
- Bistand fra Pensjonskontoret
- Bruk av forsikringsrådgiver
- Flytting – viktige momenter

6.4.2 PENSJONSUTVALG

Det er hensiktsmessig at man på et tidlig tidspunkt nedsetter et pensjonsutvalg/tverrfaglig anskaffelsesteam til å jobbe med pensjonsforholdene i kommunen. Et slikt utvalg kan gjerne settes ned et år før man eventuelt har planer om å gjennomføre en konkurranse om tjenestepensjon. Pensjonsutvalget bør være bredt sammensatt, med representanter både fra kommunestyret, kommunens administrasjon, samt tillitsvalgte. Et pensjonsutvalg kan da eksempelvis bestå av ordfører, rådmann/kommunedirektør, kommunalsjef, økonomi-, personal- og innkjøpsansvarlig og tillitsvalgte.

6.4.3 KOMMUNESTYRETS BEHANDLING

Det er ikke et krav etter Hovedtariffavtalen eller SGS 2020, at kommunestyret skal delta i arbeidet med utarbeidelse av konkurransegrunnlaget. Dette er en oppgave som bør ligge til kompetent personell/utvalg i administrasjonen. Det er likevel intet i veien for at kommunestyret kan involveres i beslutninger om følgende i forbindelse med en anskaffelsesprosess:

- Vedtak om å gjennomføre anbuds-konkurransen
- Fastsettelse av tildelingskriterier
- Vekting av tildelingskriteriene

Dersom kommunestyret involveres i arbeidet med å utarbeide konkurransegrunnlaget er

det viktig å være oppmerksom på at kommunestyrets behandling forut for kunngjøring må skje for lukkede dører, og alle involverte har taushetsplikt. Dette for å sikre at ingen leverandører får informasjon fra konkurransegrunnlaget før dette kunngjøres på DOFFIN. Dette gjelder også når kommunestyret drøfter fastsettelse av tildelingskriterier og vekting.

I SGS 2020 § 8-2 står det at det er kommunestyret som skal fatte «endelig avgjørelse» når det gjelder flytting av en pensjonsavtale.

Gjennomføring av en konkurranse etter anskaffelsesregelverket er en rettsliggjort prosess som er regulert av detaljerte prosedyreregler. Det er blant annet svært viktig at evalueringen av tilbudene skjer i henhold til de fastsatte tildelingskriterier og vektingen av disse. Dette er noe av bakgrunnen for at gjennomføringen av konkurransen, herunder evaluering av tilbudene og tildeling av kontrakt, bør foretas av personell/utvalg med spesialkompetanse på offentlige anskaffelser.

Det er viktig at kommunestyret ikke fraviker beslutningen om tildelingskriterier og vekting når det skal fattes endelig vedtak om flytting, men fastholder og bygger sitt vedtak på dette utgangspunkt. Slik reduseres muligheten for at kommunestyret kommer til en beslutning om tildeling som ikke er i samsvar med tildelingskriteriene og konklusjon som ikke samsvarer med administrasjonens innstilling og/eller at konklusjonen mangler en tilstrekkelig saklig begrunnelse.

Dette var en av problemstillingene og hovedankepunktet i de to sakene som ble klaget inn for Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) høsten 2006 – sak 2006/161 og sak 2006/159.

Også i sak 2009/20 fant KOFA at det ikke forelå tilstrekkelig begrunnelse. Klagenemnda fant her at vedtaket var i strid med kravene til etterprøvbarehet og gjennomskiktighet, jf. tidligere LOA § 5. Dette fordi innklagede tildelte kontrakt til den som etter det dokumenterte hadde innlevert det nest beste tilbudet, uten at det var redegjort for valget.

6.4.4 BESLUTNING OM VALG AV LEVERANDØR

I bestemmelse om drøfting i SGS § 8-2 heter det i siste setning at «*Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestinget/styret.*» Dette er tolket dit hen at det er kommunestyret selv som må fatte den endelige beslutning om flytting. Endelig vedtak om flytting skal fattes i kommunestyret senest 01.12.

I tidligere utgaver av Pensjonsveilederen har det stått at de alminnelige bestemmelsene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet ikke kan gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen.

Det er tvilsomt om SGS § 8-2 kan forstås dit hen at det gjelder et delegasjonsforbud. Kommunelovens alminnelige regler om delegasjonsadgang gjelder også på dette området.

6.4.5 BISTAND FRA PENSJONSKONTORET

En av Pensjonskontorets oppgaver er å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i SGS 2020. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Pensjonskontoret kan bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og

praktiske forhold i forkant av og under anskaffelsesprosessen.

Som følge av Pensjonskontorets tilsynsrolle, kan kontoret ikke opptre som rådgiver i en tilbudsprosess.

6.4.6 BRUK AV PENSJONSRAÐGIVERE

De siste års anskaffelsesprosesser har vist at de fleste kommuner benytter rådgivere i forbindelsen med gjennomføring av anskaffelser av tjenestepensjon. Spørsmål om bruk av ekstern rådgiver vil være et naturlig tema for kommunen å ta stilling til. Anskaffelse av pensjonsrådgiver må skje i henhold til anskaffelsesreglene.

6.4.7 FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER

Kommunen bør gjøre seg kjent med rammer rundt en eventuell flytting av pensjonsordningen. Av viktige områder nevnes:

■ Drøftingsplikten i SGS § 8-2

Skifte av selskap/pensjonskasse skal drøftes med tillitsvalgte. Drøftingsplikten inntreffer tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting før tildelingskriteriene og innbyrdes vektning av kriteriene vedtas. Uttalelsen fra tillitsvalgte skal følge saken fram til endelig avgjørelse.

■ Fristbestemmelsen i SGS § 8-1 bokstav a

Fristen for fristillelse fra nåværende pensjonsinnretning er 30.09. i inneværende år.

Endelig vedtak om flytting skal fattes i kommunestyret senest 01.12.

■ Oversikt over alle prosesser og flyttekostnader

Det bør innhentes oversikt over alle aktiviteter i en flytteprosess. Det bør klart framgå hvilke oppgaver og hvilket ansvar henholdsvis den fraflyttede og tilflyttede pensjonsinnretningen har, i tillegg til kommunen selv.

Pensjonsinnretningene bør kunne redegjøre for de ulike kostnadsarter (direkte og indirekte) som oppstår ved en eventuell flytting, og hvordan belastning finner sted.

■ Informasjon til ansatte og pensjonister

Informasjonsomfanget overfor ansatte og pensjonister bør kartlegges. Man bør se på tidsfrister, krav til innhold og form, samt hvem som er ansvarlig for hver aktivitet.

■ Håndtering av oppspart kapital

Eksisterende og/eller potensielle pensjonsinnretninger bør kunne redegjøre for henholdsvis lovpålagt og valgfri behandling av oppspart kapital ved en eventuell flytting.

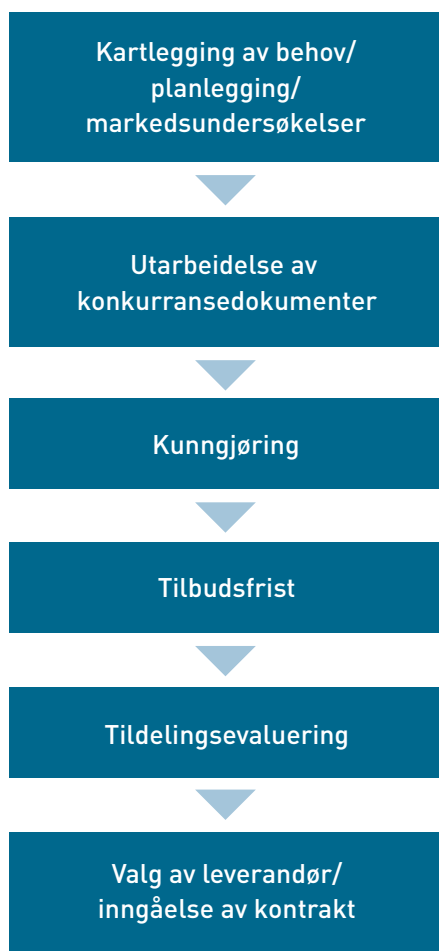
6.5 ANSKAFFELSESREGELVERKET

Dette punktet beskriver hovedelementene i anskaffelsesprosessen når det finnes konkurranse i leverandørmarkedet, og det altså skal gjennomføres en konkurranse om pensjonstjenestene. Det legges til grunn at kontraktens verdi overstiger EØS-terskelverdi, og at FOA del III kommer til anvendelse. Søkelyset rettes på innkjøp av pensjon og vektlegger de forhold som gjelder på dette spesielle området.

6.5.1 SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFELSESPROSESSEN

Det forutsettes at kontraktens verdi overstiger EØS terskelverdiene.

Veldig enkelt oppsatt, kan anskaffelsesprosessen beskrives i følgende steg i en ett-steps prosess - åpen anbudskonkurranse:

6.5.2 PLANLEGGING

Det er viktig at oppdragsgiver planlegger og gjør et grundig forarbeid før man bestemmer seg for å gjennomføre en konkurranse om pensjonsleveransen, ikke minst med tanke på de kostnader som oppstår som følge av en slik prosess. Kartlegging av kommunens egen pensjonskompetanse, samt vurdering av behov for ekstern bistand, bør inngå i denne fasen. Dersom ekstern bistand anses som nødvendig bør markedet undersøkes grundig i forkant av en anbudskonkurranse, og det er herunder, på dette stadiet, muligheter for å gjennomføre åpen dialog med potensielle markedsaktører for å etablere hvilke muligheter som eksisterer i markedet. Det er i forbindelse med slik dialog viktig å sørge for likebehandling av aktørene, for eksempel ved å invitere alle til et felles markedsmøte, samt sørge for dokumentasjon i form av skriftlige notater eller møtereferater.

6.5.3 GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER

De grunnleggende anskaffelsesrettslige prinsippene er viktige i den forstand at de danner grunnlaget for utformingen av regelverket, og er retningsgivende for tolkningen av regelverket og oppdragsgiverens forpliktelser. Grunnprinsippene følger av LOA § 4, og er konkurranse, likebehandling, forutberegnelighet, etterprøvbarhet og forholdsmessighet. Disse prinsippene vil kort ble redegjort for nedenfor.

6.5.3.1 KRAV TIL LIKEBEHANDLING

Et av formålene med regelverket er å sikre konkurranse ved å fastsette forutberegnelige vilkår og dermed sikre likebehandling av

leverandørene. Oppdragsgiver er forpliktet til å sikre at leverandørene av pensjonstjenester likebehandles gjennom hele anskaffelsesprosessen, det vil si både ved kontakt med leverandørene, utforming av spesifikasjoner, valg av tilbudsform, kvalifisering av leverandører og tildeling av oppdraget. I alle steg av prosessen og alle beslutninger som gjøres, bør det derfor vurderes om beslutningen vil være forenelig med kravet til at alle leverandørene likebehandles, eller om noen gis utilsiktede eller tilsiktede fordeler.

6.5.3.2 KRAV TIL FORUTBEREGNELIGHET

Kravet til forutberegnelighet innebærer at leverandørene, før de inngir tilbudene skal vite hvilke regler og forutsetninger som gjelder for konkurransen, hvilke krav som stilles til dem for å delta i konkurransen, hvilke elementer som vil bli vektlagt når oppdragsgiver skal velge vinneren av konkurransen med videre. Informasjon i anskaffelsesdokumentene, herunder i kunngjøring og konkurransegrunnlaget, er styrende. På denne måten kan leverandørene også kontrollere om forutsetningene faktisk er overholdt, i samsvar med hensynet til etterprøvbarehet.

I forlengelsen av kravet til forutberegnelighet ligger et klarhetskrav, som innebærer at konkurransegrunnlaget skal være klart, presist og utvetydig formulert, slik at det er mulig for alle "rimelig opplyste og normalt aktsomme leverandører" å forstå vilkårenes rekkevidde nøyaktig og på samme måte. Informasjonen i konkurransegrunnlaget skal være tilstrekkelig presis til å sette leverandørene i stand til å vurdere hvorvidt de ønsker å delta i konkurransen og til å utarbeide et konkurranse-dyktig tilbud dersom de ønsker dette.

Et nøyaktig, klart og utvetydig konkurransegrunnlag vil bidra til at oppdragsgiveren får tilbud som svarer til det behovet han har og som er bakgrunnen for anskaffelsen.

Det er en objektiv fortolkning som må legges til grunn når det skal fastlegges hva innholdet i konkurransegrunnlaget er. Det er derfor ikke avgjørende hva oppdragsgiveren selv har ment med den ordlyden han har valgt, dersom det er noe annet som følger av en naturlig forståelse av denne. Konkurransegrunnlagets innhold skal fortolkes ut fra perspektivet til potensielle leverandører, siden formålet med anskaffelsesprosedyrene nettopp er å sikre potensielle leverandører mulighet til å konkurrere om offentlige kontrakter som er av interesse for dem.

Det framkommer både i forskriften del II og del III at det er oppdragsgiveren som har risikoen for uklarheter i konkurransegrunnlaget. Et uklart konkurransegrunnlag kan være i strid med det grunnleggende kravet til forutberegnelighet og kan medføre avlysningsplikt.

6.5.3.3 KRAV TIL ETTERPRØVBARHET

Kravet til etterprøvbarehet innebærer at oppdragsgiver skal sikre dokumentasjon for anskaffelsesprosessen, og innebærer at oppdragsgivers vurderinger, beslutninger, referater fra møter med videre bør nedtegnes. Dokumentasjonen må være klar, entydig og utfyllende. Dette skal bidra til leverandørenes rettssikkerhet ved at hver enkelt kan ettergå de vurderinger som er gjort og beslutninger som er tatt, for å kontrollere at regelverket er overholdt. God dokumentasjon er generelt tvisteforebyggende, fordi leverandørene

enklere kan gis informasjon om de beslutninger som er tatt underveis i prosessen.

6.5.3.4 FORHOLDMESSIGHET

Kravet til forholdsmessighet gir seg blant annet uttrykk i at det må være proporsjonalitet mellom de krav som stilles til leverandørene og tjenesteytelsens art. Dette for å unngå at det stilles krav til leverandørene som ikke står i sammenheng med eller forhold til det som skal leveres, med den følge at leverandører som ellers kunne levert pensjonstjenesten, ekskluderes. Det skal altså ikke stilles strengere krav enn nødvendig, for eksempel til økonomisk stabilitet hos leverandørene, enn det som er nødvendig for at kommunen kan sikre at leverandøren vil evne å oppfylle sine forpliktelser til offentlig tjenstepensjon.

6.5.4 BESLUTNING OM ANSKAFFELSESPROSESS

Fristen for å si opp pensjonsavtalen er 30.09., jf. SGS 2020 § 8-1. I tillegg har FOA kapittel 20 bestemmelser om minimumsfrister for gjennomføring av konkurransen. Av den grunn bør beslutning om anskaffelsesprosess tas senest i mai måned, med utlysning i TED-databasen senest i slutten av juni måned. Husk at dersom en anbudskonkurranse gjennomføres i forbindelse med ferieavvikling eller lignende, bør dette hensyntas når fristene i konkurransen fastsettes.

6.5.5 DE ULIKE PROSEDYRENE

Oppdragsgivers valgmulighet når det gjelder prosedyre avhenger dels av kontraktens verdi og dels av hva som strategisk anses som det beste.

For anskaffelser som verdimessig omfattes av FOA del II vil oppdragsgiver stå fritt når det gjelder valget mellom åpen tilbudskonkurranse og begrenset tilbudskonkurranse. I begge tilfeller kan oppdragsgiver velge å gå i dialog med leverandørene etter tilbudsfristens utløp. Dialogen kan for eksempel omfatte avklaringer og/eller forhandlinger med leverandørene.

Ytterligere veiledning om gjennomføring av tilbudskonkurranse etter del II er å finne i departementets veileder kapittel 12.1 <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-offentlige-anskaffelser/id2581234/?ch=15#id0303>

Når det gjelder pensjonstjenester hvor kontraktens verdi overstiger EØS terskelverdi, kommer som tidligere nevnt FOA del III til anvendelse. De ulike anskaffelsesprosedyrene i FOA del III omfatter følgende alternativer:

■ Åpen anbudskonkurranse:

Alle interesserte leverandører kan gi tilbud. Oppdragsgiver skal evaluere samtlige tilbud som ikke blir avvist. Det er ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke å endre tilbudene gjennom forhandlinger i en åpen anbudskonkurranse, jf. FOA § 23-6.

■ Begrenset anbudskonkurranse:

Alle interesserte leverandører kan levere forespørsel om å delta i konkurransen. Bare de leverandørene som blir invitert av oppdragsgiver, kan gi tilbud. Det er ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke å endre tilbudene gjennom forhandlinger, jf. FOA § 23-6 andre ledd.

Det er også et alternativ etter FOA del III å benytte seg av prosedyren:

■ **Konkurranse med forhandling:**

Oppdragsgivere kan i noen tilfeller (som nærmere beskrevet nedenfor) benytte prosedyren konkurranse med forhandling etter forutgående kunngjøring.

Når en konkurranse med forhandling igangsettes, skal oppdragsgiver kunngjøre en invitasjon til å delta i konkurransen evt. sammen med konkurransegrunnlaget. Alle interesserte leverandører kan levere forespørsel om å delta i konkurransen. Oppdragsgiver kan etter en første evaluering av tilbudene, velge å ta med seg alle eller noen av leverandørene inn i forhandlingsrunden.

Oppdragsgiver kan forhandle med

leverandørene om alle sider ved tilbudet, jf. FOA § 23-7. Etter at forhandlingene er gjennomført settes det en ny tilbudsfrist for reviderte- eller endelige tilbud. Forhandlingene kan gjøres både skriftlig og muntlig, og i varierende grad, og herunder kan oppdragsgiver for eksempel velge å kun sende ut en e-post til leverandørene med en overordnet vurdering av tilbudene, hvor styrker og svakheter påpekes, sammen med en frist for innsending av revidert tilbud.

Merk at det er et krav i FOA § 23-7 (4) om at oppdragsgiver må sette en felles frist for å inngi endelige tilbud. De endelige tilbudene skal evalueres ut fra de oppgitte krav og kriterier i konkurransegrunnlaget. Det er ikke anledning til å forhandle ytterligere om disse endelige tilbudene, med unntak av å foreta avklaringer etter FOA § 23-5.

6.5.6 VALG AV PROSEDYREFORM – KONTRAKT OVER EØS TERSKELVERDI

Anskaffelsesregelverket legger begrensninger på hvilken prosedyreform som kan velges. Dette gjelder for anskaffelser hvor kontrakten overstiger EØS terskelverdiene og som dermed er regulert av EUs direktiv 2014/24 om offentlige anskaffelser, implementert FOA del III.

Oppdragsgiver kan fritt velge mellom åpen eller begrenset anbudskonkurranse. Dersom oppdragsgiver ønsker å benytte seg av forhandlet prosedyre for å få et større handlingsrom til å forhandle om alle sider av tilbudet, utover hva som følger av avklaringsadgangen i FOA § 23-5, må vilkårene i FOA § 13-2 være oppfylte. Følgelig er forhandlet prosedyre en unntaksregel, og det må for hver enkelt anskaffelse foretas en konkret vurdering om denne formen for konkurranse kan benyttes. Etter vår vurdering er det imidlertid sannsynlig at vilkårene etter FOA § 13-2 vil kunne være oppfylt for innkjøp av offentlig tjenestepensjon. Unntaket som er mest aktuelt å benytte i denne sammenheng er FOA § 13-2 c, som sier at konkurranse med forhandling kan benyttes når *«anskaffelsens karakter, kompleksitet, rettslige eller finansielle sammensetning eller tilknyttede risiko gjør det nødvendig å forhandle;»*.

Når det gjelder FOA § 13-2 c uttaler forarbeidene at man antar at *«vilkårene vil omfatte de aller fleste anskaffelser der oppdragsgiver vil ha et legitimt behov for å gjennomføre forhandlinger, det vil si hvor forhandlinger er nødvendig for å sikre at oppdragsgivers behov blir oppfylt.»*. Samtidig framgår det at prosedyren konkurranse med

forhandling ikke kan benyttes ved anskaffelser av standardtjenester som er generelt tilgjengelige på markedet og tilbys av mange ulike leverandører.

Dette viser at konkurranse med forhandling forutsetter at kommunen kan oppgi en legitim begrunnelse, knyttet til ett av vilkårene nevnt i § 13-2 c, som viser at forhandling er nødvendig for at kommunens behov for pensjonstjenester skal dekkes. Begrunnelsen bør dokumenteres og nedtegnes av hensyn til etterprøvnbarhet, og etter FOA § 25-5 (2) plikter kommunen å innta begrunnelsen i anskaffelsesprotokollen.

Dersom kommunen ønsker å bruke konkurranse med forhandling for å kjøpe pensjonstjenester, kan dette altså ikke begrunnes med at det er enklere, gir mer konkurranse, eller lignende. Det må pekes på konkrete forhold som gjør forhandling nødvendig for at behovet for pensjonstjenester skal oppfylles.

Dersom oppdragsgiver mener at vilkårene for å bruke forhandlet prosedyre er oppfylt, anbefaler vi at oppdragsgiver utarbeider en skriftlig vurdering som begrunner hvorfor vilkårene for å bruke forhandlet prosedyre er oppfylt. Det er flere eksempler i KOFA-praksis der nemnda konstaterer at vilkårene for å bruke forhandlet prosedyre ikke anses oppfylt fordi oppdragsgiver ikke på en tilfredsstillende måte har dokumentert at vilkårene var oppfylt. Det følger også av forskriften § 25-5 (2) at oppdragsgivers begrunnelse for å velge konkurranse med forhandling skal inntas i anskaffelsesprotokollen.

Dersom oppdragsgiver etter en konkret vurdering finner at vilkårene for bruk av

forhandlet prosedyre er oppfylt, må konkurransen gjennomføres i overensstemmelse med de regler som følger av FOA §§ 23-7, 23-10 og 23-11.

For nærmere veiledning om gjennomføringen av en konkurranse med forhandlinger vises det til departementets veileder punkt 34.4.7 og veileder på anskaffelser.no:

<https://anskaffelser.no/avtaler-og-regelverk/anskaffelsesprosedyrer/konkurranse-med-forhandlinger>

6.5.7 ANSKAFFESEDOKUMENTENE

Anskaffelsesdokumentene omfatter kunngjøringen, konkurransegrunnlaget og det europeiske egenerklæringsskjemaet. Dette danner grunnlaget og rammeverket for konkurransen. Med innføring av kravet til elektronisk konkurransegjennomføring, innebærer dette at oppdragsgiver skal gi gratis, direkte og ubegrenset elektronisk tilgang til konkurransegrunnlaget, jf. FOA § 14-3.

6.5.8 KONKURRANSEGRUNNLAGETS INNHOLD

Konkurransegrunnlaget består av alle dokumenter, unntatt kunngjøringen og det europeiske egenerklæringsskjemaet, som oppdragsgiveren utformer eller henviser til for å beskrive eller fastlegge elementene i anskaffelsen eller konkurransen, inkludert dokumenter som beskriver hva som skal anskaffes, kontraktsvilkårene og hvordan oppdragsgiveren skal gjennomføre konkurransen, kvalifikasjonsgrunnlag og eventuelle supplerende dokumenter og tilleggssopplysninger.

De nærmere kravene til innholdet i konkurransegrunnlaget framgår av FOA § 14-1. Kontraktsvilkårene skal være en del av konkurransegrunnlaget eller kunngjøringen, slik at det er full åpenhet om hvilke kontraktsbestemmelser som gjelder. Videre er det krav om at konkurransegrunnlaget skal være en del av kunngjøringen.

Merk at det er kommunen som oppdragsgiver som har risikoen for uklarheter i konkurransegrunnlaget, jf. § 14-1 siste ledd, og det er snevre rammer for endringer etter kunngjøring. Grundighet og gode kontrollrutiner i utarbeidelsen av dokumentene er derfor viktig. Vær derfor nøye med å kontrollere at teksten er klar, utvetydig og gir den informasjonen som er nødvendig for leverandørene.

Opplysningene i konkurransegrunnlaget skal være tilstrekkelig presise til at leverandører av

pensjonstjenester kan vurdere anskaffelsens karakter og omfang og vurdere om de ønsker å delta i konkurransen. Konkurranses grunnlaget skal inneholde all vesentlig informasjon for deltakelse i og gjennomføring av konkurransen, inkludert blant annet kravspesifikasjoner, absolutte krav som alle leverandører må oppfylle, kontraktsvilkårene for tjenesten, anskaffelsesprosedyren, frister, kvalifikasjonskrav og utvelgelseskriterier, samt tildelingskriterier med rangering eller vekting av disse.

6.5.9 KUNNGJØRINGSPLIKTEN

Kunngjøringsplikten følger av FOA § 8-17 og § 21-2. Denne forpliktelsen er grunnleggende og brudd på kunngjøringsplikten innebærer at kontraktsinngåelse vil være en ulovlig direkteanskaffelse.

Framgangsmåten ved kunngjøringer beskrives i FOA kapittel 21.

Kunngjøringen publiseres i Doffin. Forutsatt at det er FOA del III som benyttes, skal den også publiseres i den Europeiske databasen for kunngjøringer, TED. Dette besørges av operatøren av Doffin, jf. FOA § 21-1 (1). Av hensyn til likebehandling er det som hovedregel ikke adgang til annen nasjonal kunngjøring før den dagen konkurransen publiseres i TED, jf. FOA § 21-1(5).

6.5.10 TILBUDSFRISTER

Når kommunen skal sette frist for inngivelse av tilbud og mottak av forespørsler om å delta i konkurransen, må det tas hensyn til kontraktens kompleksitet og tiden det tar for leverandørene å utarbeide forespørsler og

tilbud. Det er ikke tillatt å sette frister som er kortere enn minimumsfristene som følger av FOA kapittel 20, men kommunene kan derimot velge å sette lengre frister der dette anses nødvendig for å gi leverandørene tilstrekkelig tid.

I åpen anbudskonkurranse er hovedregelen at fristen for mottak av tilbud skal være minst 30 dager regnet fra den dagen den alminnelige kunngjøringen sendes til TED-databasen, jf. FOA § 20-2 (1). Det er imidlertid flere unntak fra dette, både som stiller krav til lengre tid og åpner for kortere tidsfrister. Dette gjelder særlig der det er publisert en veiledende kunngjøring, som gir anledning til kortere frist.

Beregning av tilbudsfristen tar utgangspunkt den dagen den alminnelige kunngjøringen sendes til TED-databasen, jf. FOA kapittel 20.

6.5.11 KVALIFIKASJONSKRAVENE

Kvalifikasjonskrav er de krav kommunen kan stille til leverandørene, og som skal sikre at leverandøren er egnet og kvalifisert til å utføre pensjonstjenestene. Kravene som stilles må stå i forhold til den tjenesten som etterspørres.

Hvilke kvalifikasjonskrav som kan stilles, eksempelvis til tekniske kvalifikasjoner, og leverandørens finansielle og økonomiske kapasitet, følger av FOA § 16-1 flg. Der angis også hvilken type dokumentasjon som kan avkreves for å dokumentere oppfyllelse. Merk at dokumentasjonskrav for leverandørenes tekniske og faglige kvalifikasjoner er uttømmende regulert i § 16-6. Oppdragsgiver har dermed ikke mulighet til å stille krav til

kvalifikasjoner som ikke kan dokumenteres gjennom dokumentasjonskravene som er angitt i denne bestemmelsen. Manglende oppfyllelse av kvalifikasjonskrav medfører avvisning, jf. FOA § 24-2. Merk at manglende oppfyllelse av selve *dokumentasjonskravet* ikke nødvendigvis vil medføre en avvisningsplikt, og at det i mange tilfeller er en vid adgang for oppdragsgiver til å avklare og be om ettersending av dokumentasjon knyttet til kvalifikasjonskravene.

Kvalifikasjonskravene må utformes slik at de sikrer de grunnleggende karene i LOA § 4, herunder særlig kravet om forutberegnetelighet, slik at leverandørene kan forstå innholdet i de kvalifikasjonskrav som stilles. I KOFA-sak 2016/146 hadde innklagede stilt som kvalifikasjonskrav at leverandørene

hadde «erfaring fra arbeid av samme art». Klager hadde blitt avvist, da de hadde erfaring med arbeid av samme art, men ikke erfaring fra en spesifikk metode. KOFA fant at det i kravet «erfaring fra arbeid av samme art» ikke var stilt et krav om erfaring fra en spesifikk metode. Avvisningen var dermed ulovlig.

6.5.12 BRUK AV EGENERKLÆRINGSSKJEMA (ESPD)

Leverandørene kan gi foreløpig bevis for sine kvalifikasjoner gjennom et egenerklærings-skjema (forkortet: «ESPD»). Dette er fastsatt på europeisk nivå, og har til formål å forenkle prosessen når det gjelder dokumentasjon for og vurdering av kvalifikasjoner.

Skjemaet er relativt omfattende, og innebærer

at leverandøren bekrefter at kvalifikasjonskravene er oppfylt og at det ikke foreligger andre grunner til avvisning. Skjemaet skal også inneholde eventuell annen informasjon som kommunen har bedt om, jf. FOA § 17-1.

Egenerklæringsskjemaet skal fungere som foreløpig bevis for oppfyllelse av kvalifikasjonskrav. Den praktiske konsekvensen av dette er at oppdragsgiver i åpen anbudskonkurranse kan 1) velge å utsette kvalifikasjonsvurderingen til etter tildelingsevalueringen, jf. FOA § 23-1 andre ledd, og 2) innhente støttedokumentasjon for oppfyllelse av kvalifikasjonskravene kun for den leverandøren som vinner konkurransen. Kommunen vil altså kunne ferdigstille tildelingsevaluering og deretter ta kontakt med leverandøren som er innstilt som nummer én i konkurransen for å få støttedokumentasjon for oppfyllelse av kvalifikasjonskravene.

Det er ikke adgang til fullt ut å bygge på egenerklæringens innhold, og støttedokumentasjon må innhentes for valgte leverandør, jf. FOA § 17-1 (5). Forutsatt at det viser seg at informasjonen i egenerklæringsskjemaet ikke stemmer overens med dokumentasjonen, må avvisning etter FOA § 24-2 vurderes.

Vær imidlertid oppmerksom på at oppdragsgiver har adgang til å be om supplerende dokumentasjon eller ettersending av manglende dokumentasjon etter FOA § 23-5. Bestemmelsen fastsetter at oppdragsgiveren skriftlig kan be leverandørene om å ettersende, supplere, avklare eller utfylle mottatte opplysninger og dokumentasjon innen en kort tilleggsfrist. Dette gjelder

dersom opplysningene eller dokumentasjonen synes å inneholde feil eller uklarheter eller dersom bestemte opplysninger eller dokumenter mangler.

I KOFA-sak 2017/95 behandlet KOFA spørsmålet om ettersending av ESPD-skjema er lovlig etter FOA § 23-5. Klager hadde ikke vedlagt ESPD-skjema i tilbudet, og ble avvist, selv om ESPD-skjema ble ettersendt.

Innklagede mente ettersending av ESPD-skjemaet ville være i strid med FOA § 23-5, ettersom slik ettersending ville forbedre klagers tilbud. KOFA fant at klagers kvalifikasjoner var objektivt konstaterbare på tidspunktet for tilbudsinnngivelse, og at ettersending av ESPD-skjemaet derfor ikke var en forbedring. Ettersending av ESPD-skjema var lovlig, og innklagede hadde derfor ulovlig omgjort tildelingen og avvist klager.

Selv om egenerklæringsskjemaet fungerer som foreløpig bevis, kan kommunen på ethvert tidspunkt i anskaffelsen be om at støttedokumentasjonen oversendes, også før tildelingsevalueringen er gjort, jf. FOA § 17-1 (3). Dette vil for eksempel være helt nødvendig i anskaffelser som gjennomføres i to trinn med en prekvalifisering først.

6.5.13 EVALUERING AV TILBUD OG VALG AV LEVERANDØR

I tildelingsfasen skal tilbudene evalueres og sammenliknes med utgangspunkt i de forhåndsfastsatte/tilkjennegitte tildelingskriterier. FOA § 18-1 fastsetter hvilke tildelingskriterier kommunen kan benytte.

Sentrale begreper:

I tildelingsevalueringen avgjør kommunen

TILDELINGSKRITERIER

Tildelingskriterier er konkurranseelementer som avgjør hvem av de kvalifiserte tilbydere som har det økonomisk mest fordelaktige tilbudet.

Eksempler på kriterier er livssyklus kostnader, pris, kvalitet, teknisk verdi, estetiske og funksjonsmessige egenskaper, miljøegenskaper, servicebetingelser, kompetanse, teknisk bistand, leveringstid, responstid, ferdigstillelse.

UNDERKRITERIER

Nærmere angivelse av egenskaper eller sider ved hvert enkelt tildelingskriterium.

EVALUERINGSMODELL

Beregningsmåte som benyttes ved poengsettingen av de ulike tildelingskriteriene og konsolideringen av de ulike poengene til en samlet evaluering.

VEKTING

Angivelse av forholdsmessigheten mellom ulike tildelingskriterier som oppdragsgiver har valgt å bruke ved anskaffelsen.

hvilket av de innkomne tilbudene som er det beste, basert på en vurdering av de oppsatte tildelingskriteriene.

Tildeling skal enten skje basert på

- laveste pris
- laveste kostnad
- beste forhold mellom pris og kvalitet

Når det gjelder *laveste pris* er tildelingen av kontrakt basert på hvilke tilbyder som har laveste pris på sine tjenester. *Lavest kostnad* skal baseres på en kostnadseffektivitetsberegning. Dette kan være en beregning av livssyklus kostnader etter § 18-2. Livssyklus kostnader kan innebære kostnader som oppstår i hele ytelsens levetid, inkludert samfunnsmessige kostnader som miljøbelastning, produksjonskostnad, forskning og utvikling, med videre. Det antas at dette er mer praktisk for andre varer og tjenester enn for pensjonstjenester, og at det mest aktuelle

alternativet for tildelingsevalueringen i denne typen konkurranser er det tredje alternativet om *beste forhold mellom pris og kvalitet*. Dette tilsvarer det tilsvarende det man tidligere kjenner som økonomisk mest fordelaktig tilbud.

Ved beste forhold mellom pris og kvalitet vil det i tillegg til enten pris eller kostnad kunne legges vekt på kvalitative, miljømessige og sosiale sider ved tilbudet, så som tekniske, estetiske og funksjonelle egenskaper, tilgjengelighet, innovative egenskaper, organisering, kvalifikasjoner og erfaringer hos tilbudt personell, forutsatt at kvaliteten på bemanningen er av stor betydning for utførelsen av pensjonstjenestene.

Generelt når det gjelder valg av tildelingskriterier er det et krav etter FOA § 18-1 (4) at disse har en tilknytning til den pensjonstjenesten som skal leveres. De må heller ikke gi kommunen ubegrenset skjønnfrihet i tildelingsevalueringen.

Det er viktig at oppdragsgiver får all informasjon som trengs for å evaluere tildelingskriteriene. Det må derfor oppstilles dokumentasjonskrav til de enkelte tildelingskriteriene, jf. § 18-1(9).

Vær oppmerksom på at oppdragsgiver ikke kan gjøre vesentlige endringer i hverken tildelingskriterier eller konkurransegrunnlaget som sådan. Dersom oppdragsgiveren må endre konkurransegrunnlaget og dette ikke kan gjøres uten at det foretas vesentlige endringer, vil det foreligge en plikt for oppdragsgiveren til å avlyse konkurransen.

Et råd i denne forbindelse er at man internt i kommunen på forhånd definerer hva som skal vektlegges under de ulike tildelingskriteriene, slik at det framkommer klart hva som skal premieres.

I KOFA-sak 2016/54 viste KOFA til at oppdragsgiver i henhold til kravet om forutberegnelighet plikter å opplyse hvilke forhold som vil bli vektlagt ved tildelingsevalueringen. KOFA presiserte imidlertid at oppdragsgiver ikke plikter å gi en detaljert beskrivelse av forhold som skal vurderes under hvert underkriterium, så lenge oppdragsgiver holder seg innenfor de angitte vurderingstemaene og kun vektlegger forhold som etter en naturlig forståelse faller innenfor kriteriene.

Det er viktig at det framkommer klart hvilke kriterier som vektlegges, og at hensynet til etterprøvbarhet etterleves ved at kommunen også benytter de tildelingskriteriene som angis i konkurransegrunnlaget og vurderer alle disse.

6.5.14 VEKTING AV TILDELINGSKRITERIENE

Det følger av FOA § 18-1 (6) at ved valg av tilbud på grunnlag av beste forhold mellom pris og kvalitet skal oppdragsgiver angi tildelingskriterienes relative vekt. Disse kan angis innenfor et område, altså for eksempel «kvalitet mellom 30 prosent og 40 prosent», men det er begrensninger i hvor stort det maksimale utslaget kan være. Hensynet til forutberegnelighet må her være styrende. Dersom det ikke er mulig å vekte tildelingskriteriene skal de angis i prioritert rekkefølge. Det er imidlertid vanskelig å se at dette vil være aktuelt for pensjonstjenester.

Tildelingskriteriene og vekting eller rangering av disse må framgå av anskaffelsesdokumentene. Oppdragsgivere utarbeider i tillegg ofte mer detaljerte evalueringsmetoder som benyttes i evaluering av tilbudene, se nærmere om evalueringsmodeller i DFØs veileder i utforming og evaluering av tildelingskriterium:

<https://anskaffelser.no/nn/verktoy/veiledere/rettleiar-i-utforming-og-evaluering-av-tildelingskriterium>

Det anbefales at oppdragsgiver bruker så få tildelingskriterier som mulig, slik at evalueringen kan gjøres så enkel som mulig. For mange kriterier kan føre til at oppmerksomheten rettes mot forhold av liten betydning og dermed bidra til dårligere kvalitet på anskaffelsen. For at resultatet skal bli best mulig er det viktig å konsentrere seg om det behovet anskaffelsen er ment å dekke.

Det er ikke et absolutt krav om at vektingen

av eventuelle underkriterier oppgis i anskaffelsesdokumentene. Vi anbefaler imidlertid primært at vektingen av underkriteriene fastsettes i konkurransegrunnlaget, og sekundært i forkant av tilbudsåpning (dersom det er ønskelig med mer fleksibilitet). Vi anbefaler videre at fastsettelse av vekten på underkritene og tidspunktet for dette dokumenteres av oppdragsgiver. Bakgrunnen for dette er rettspraksis fra EU-domstolen, herunder blant annet sak C-331/04 (ATI EAC) og C-6/15 (Dimarso).

I ATI EAC bemerker domstolen innledningsvis at kravene til likebehandling og gjennom-siktighet krever at potensielle leverandører ved tilbudsutforming har kjennskap til «all the features» som har betydning for identifiseringen av det økonomisk mest fordelaktige tilbud, jf. premiss [24]. Med hensyn til det konkrete spørsmålet uttaler domstolen imidlertid at et evalueringsutvalg kan vekte underkriteriene til et tildelings-kriterium som er definert på forhånd, uten å opplyse tilbyderne om dette, forutsatt at følgende tre vilkår er oppfylt (premiss 32):

«the decision:

- *does not alter the criteria for the award of the contract set out in the contract documents or the contract notice;*
- *does not contain elements which, if they had been known at the time the tenders were prepared, could have affected that preparation;*
- *was not adopted on the basis of matters likely to give rise to discrimination against one of the tenderers.»*

Det er således på det rene at oppdragsgivere

ikke kan vekte underkriterier etter tilbuds-fristens utløp uten å opplyse tilbyderne om dette, med mindre de ovenfor nevnte vilkårene er oppfylt. Det er imidlertid noe uklart om opplysningsplikten også omfatter vekting av underliggende kriterier under underkriteriene. Den brede formuleringen i dommens premiss 24, hvoretter tilbyderne skal kjenne til «all the features», synes imidlertid å indikere at opplysningsplikten omfatter vekting på alle nivåer.

KOFA har åpnet for at oppdragsgiver kan foreta en etterfølgende konkretisering av tildelingskriterier, herunder vekting av underkriterier, jf. KOFAs saker 2015/75 og 2014/94. En slik etterfølgende konkretisering er imidlertid underlagt de rettslige begrensninger som er beskrevet her. Se også KOFA 2016/9 for et eksempel på at KOFA vurderer det tredje ATI-vilkåret (diskriminering).

I sak C-6/15 (Dimarso) slo EU-domstolen fast regelen om at tildelingskriteriene og deres vektning/rangering må angis i konkurransegrunnlaget, og at det ikke er anledning til å endre disse, eller tolkningen av disse, senere i anbudskonkurransen. Videre slo EU-domstolen fast at oppdragsgiver ved tildelingsevalueringen ikke kan introdusere underkriterier som leverandørene ikke tidligere har blitt gjort kjent med. EU-domstolen sa videre at vektningen av underkriteriene ikke trenger framgå av konkurransegrunnlaget, men kan fastsettes etter tilbudsfristen, så framtidig vektningen av underkriteriene ikke endrer tildelingskriteriene, ikke inneholder elementer som kunne påvirket utformingen av tilbudene og ikke forskjellsbehandler leverandørene.

Basert på disse sakene fra EU-domstolen og KOFA er det en åpning for å ikke fastsette vekten på underkriteriene i anskaffelsesdokumentene, vi anbefaler imidlertid som nevnt ovenfor at oppdragsgivere har et svært bevisst forhold til dette dersom en slik framgangsmåte er ønskelig.

6.5.15 BEGRUNNELSE FOR VALG AV LEVERANDØR

Begrunnelsesplikten følger av FOA § 25-1, som angir følgende krav:

- Meddelelsen skal være **skriftlig** og gis **samtidig** til alle berørte leverandører
- Meddelelsen skal gi en **begrunnelse** for valget
- Meddelelsen skal angi **frist** for leverandører til å klage over beslutningen (karensperiode)

Leverandørene som har deltatt i konkurransen

om levering av pensjonstjenestene, skal gjennom begrunnelsen gis informasjon om hvem som har vunnet konkurransen, og hvorfor tilbudet var det beste. Dette for å sikre etterprøvbarehet og gjennomsiktighet om de vurderinger som er gjort, og at disse stemmer overens med føringene i konkurransegrunnlaget. Kommunen skal i begrunnelsen for tildelingen opplyse navnet på tjenesteleverandøren som er tildelt kontrakten og gi en redegjørelse for det valgte tilbudets egenskaper og relative fordeler i samsvar med tildelingskriteriene, jf. FOA § 25-1 andre ledd.

Det følger av praksis, blant annet i KOFA-sak 2013/21, at «*Begrunnelsen må inneholde en konkret vurdering som gjør leverandørene i stand til, på objektivt grunnlag, å forstå hvilke forhold det er som har gjort at oppdragsgiver har bedømt valgte leverandørs tilbud som best ut fra de fastsatte tildelingskriteriene. Begrunnelsen skal også være så presis og utfyllende at leverandørene kan bedømme om anskaffelsesprosedyren har foregått i samsvar med anskaffelsesregelverket og om det er grunnlag for å imøtegå tildelingsbeslutningen, for eksempel ved midlertidig forføyning, klage eller stevning.*»

Kravene til begrunnelsen vil avhenge av forholdene i den enkelte sak. Dette følger bl.a. av KOFA-sak 2016/193. Som utgangspunkt stilles det strengere krav til begrunnelsen jo mer skjønsmessig et tildelingskriterium er utformet. Det vil derfor som hovedregel stilles mindre krav til begrunnelsen dersom tildelingen skjer på bakgrunn av laveste pris sammenliknet med dersom tildelingen skjer på bakgrunn av tildelingskriterier som er underlagt en skjønsmessig vurdering, eksempelvis service.

6.5.16 ADGANGEN TIL Å BE OM ETTERSENDING OG AVKLARING AV TILBUDENE

Etter FOA § 23-5 har oppdragsgivere en adgang til å skriftlig be leverandørene ettersende, supplere, avklare eller utfylle mottatte opplysninger og dokumentasjon innen en kort tilleggsfrist dersom opplysningene eller dokumentasjonen synes å inneholde feil eller uklarheter eller dersom bestemte opplysninger eller dokumenter mangler. Merk at en slik ettersending eller avklaring ikke skal medføre at tilbudene forbedres.

I Departementets høringsnotat av 17.03.15 punkt 3.3.5 uttales det:

«Direktivet innfører en ny regel som betraktelig utvider oppdragsgivers rett til å be om at dokumentasjon ettersendes.»

Departementet går videre til å omtale avklaringsadgangen på henholdsvis kvalifikasjonsstadiet og tilbudsstadiet:

«Oppdragsgivers rett til å be leverandørene om å ettersende opplysninger er ikke begrenset til kun å gjelde dokumentasjon på at leverandøren oppfyller kvalifikasjonskravene. Bestemmelsen gir også oppdragsgiver mulighet til å ettersende dokumentasjon som mangler i selve tilbuds-dokumentasjonen. Dette har oppdragsgivere som hovedregel ikke anledning til etter dagens regelverk dersom de benytter prosedyrene åpen eller begrenset anbudskonkurranse. Innføring av den nye regelen vil kunne føre til færre avvísninger på grunn av manglende innlevert dokumentasjon og uklarheter i tilbudet.

Departementet mener at avklaringsadgangen bør utvides slik at oppdragsgiver kan ha dialog med leverandørene om uklarheter og ufullstendigheter i tilbudet, uten å stå i fare for

å bryte forhandlingsforbudet. Forutsetningen er selvfølgelig at avklaringen ikke kan medføre at leverandørene forskjellsbehandles.»

Det er som nevnt en vid adgang til å gjøre avklaringer og ettersendinger knyttet til kvalifikasjonskravene, men fordi det ikke er adgang til å gjøre avklaringer og ettersendinger som forbedrer tilbudene er det mer begrenset hva som avklares og ettersendes vedrørende selve tilbudet til leverandørene. Oppdragsgiver kan imidlertid innhente ytterligere og utdypende informasjon om egenskapene til et tilbudt produkt for å klargjøre om produktet er i samsvar med kravspesifikasjonen for anskaffelsen, og herunder kan oppdragsgiver blant annet be om at løsninger, arbeidsmetoder eller materialer som leverandøren har tilbudt å benytte, beskrives nærmere eller klargjøres. En beskrivelse av nye løsninger vil ikke kunne aksepteres, og det er dermed en nærmere beskrivelse av løsninger, arbeidsmetoder og

materialer som allerede er tilbudt som kan etterspørres. Som et eksempel vises det til KOFA sak 2017/104 (Systempartner) premiss 23 flg. hvor kravet var at:

«Alt utstyr skal være CE-merket og tilfredsstillende europeiske normer. Tilbyderen skal vedlegge samsvarserklæring for alle maskinmodeller». En leverandør hadde ikke innlevert denne dokumentasjonen. Det var ikke bestridt at produktene som var tilbudt var CE-merket på tidspunktet for tilbudsevaluering. Det forholdet som det ble innhentet dokumentasjon for, forelå altså på tidspunktet for tilbudsinnlevering. Dokumentasjonen på at produktene var CE-merket, utgjorde dermed ikke vesentlige justeringer av det opprinnelige tilbudet slik at det i realiteten dreiet seg om et nytt tilbud. Avklaringen var lovlig.»

I departementets veileder til reglene om offentlige anskaffelser punkt 35.4.1 uttaler departementet at kravet om at tilbudet ikke må forbedres, ikke innebærer at enhver endring av tilbudet vil være forbudt, men at det først er når endringen fører til en forbedring av tilbudet, at den ikke vil være lovlig.

Merk at det i noen tilfeller kan utledes fra FOA § 23-5 en plikt til å foreta avklaringer, jf. for eksempel Borgarting lagmannsretts dom LB-2018-147988 (Presis Vegdrift):

«Slik plikt kan imidlertid foreligge i spesielle tilfeller. Dette gjelder der det i lys av de grunnleggende prinsippene kan fremstå som urimelig, uforholdsmessig eller i strid med likebehandlingsprinsippet at ikke oppdragsgiver foretar avklaring. Dette kan for eksempel gjelde der uklarhet i tilbudet skyldes uklarhet i konkurransegrunnlaget.»

6.5.17 ANSKAFFELSESPROTOKOLL

Kommunen må føre protokoll fra konkurransen om levering av pensjonstjenester. Protokollen skal beskrive alle vesentlige forhold og viktige beslutninger gjennom hele anskaffelsesprosessen, slik som oppregnet i FOA § 25-5. Bestemmelsen er bygget opp slik at den følger anskaffelsesprosessen, og skal føres fortløpende.

Protokollen skal blant annet inneholde en begrunnelse for valg av tilbud. Det vises til malene for anskaffelsesprotokoller som er tilgjengelig på <https://anskaffelser.no/nn/verktoy/maler/anskaffingsprotokollar-malar>. Bak kravet til protokollføring ligger hensynet til gjennomsiktighet og etterprøvbarhet i LOA § 4 og hensynet til leverandørenes rettsikkerhet. Ved å få innsyn i anskaffelsesprotokollen vil leverandørene kunne etterprøve oppdragsgivers beslutninger. Anskaffelsesprotokollen gjør det også mulig for myndighetene å føre kontroll med at regelverket følges.

6.6 KONTRAKTEN

Ved kontraktsinngåelse vil de vanlige avtale- og kontraktsrettslige regler gjelde, med unntak av normalregelen om at muntlig avtale er like bindende som skriftlig. Formelt sett forutsetter derfor anskaffelsesregelverket at kontrakten er signert av begge parter. Kravet til skriftlighet vil imidlertid trolig ikke bli satt på spissen da omgåelsesbetraktninger tilsier at dersom en oppdragsgiver skulle inngå en avtale muntlig, så gjelder regelverket likevel.

6.6.1 RETTSLIGE RAMMER FOR KONTRAKTEN

Kravene til kommunal tjenestepensjonsordning framgår av SGS 2020.

Mellom kommunen og *pensjonsinnretningen* eksisterer et avtalesett bestående av tre deler: Forsikringsavtale, forsikringsvilkår og vedtekter. Vedtektene er sammenfallende med TPO i SGS 2020, slik at det ikke er mulig å fravike SGS 2020 gjennom forsikringsavtale i det enkelte tilfelle (leverandørnøytrale).

Pensjonskontoret fører med hjemmel i SGS 2020 § 12-2 tilsyn med den enkelte pensjonsinnretnings avtalesett, og påser at disse er i henhold til de til enhver tid gjeldende bestemmelser i SGS 2020.

6.6.2 KONTRAKTENS VARIGHET

Anskaffelsesregelverket regulerer som hovedregel ikke fasen etter kontrakten er inngått, og har heller ikke noen absolutte bestemmelser om avtalers lengde.

Klagenemnda sier dette slik i KOFA-sak 2013/66 premiss 49: «I utgangspunktet er oppdragsgivers valg av hvilken varighet en avtale skal ha, et valg som er underlagt det innkjøpsfaglige skjønn. Når det ikke er tale om en rammeavtale eller en dynamisk innkjøpsordning, oppstiller ikke regelverket noen begrensninger for hvilken varighet en avtale kan ha».

Kommunen står likevel ikke fritt til å inngå kontrakt om pensjonstjenester med lang varighet. Bakgrunnen for dette er praksis fra EU-domstolen som sier at svært langvarige kontrakter kan være i strid med anskaffelsesregelverket fordi kravet til konkurranse undergraves.

Varigheten av en kontrakt om pensjonsforsikring var gjenstand for behandling i KOFA i gebyrsak 2011/231. Til sammen løp kontrakten i åtte år, og klagenemnda uttalte at denne kontraktsperioden ikke framstår uberettiget lang for denne typen tjeneste. Det er vanskelig å si noe eksakt om hvilken kontraktslengde – utover åtte år – som eventuelt ville være tillatt, og dette må være gjenstand for vurdering i hvert enkelt tilfelle.

6.6.3 ENDRING AV KONTRAKT – BEGRENSNINGER

Kontraktsvilkårene skal angis i konkurransegrunnlaget, og må gjelde uten vesentlige endringer gjennom hele anskaffelsesprosessen. Også etter kontraktsinngåelsen er det begrensninger på hvilke endringer partene kan gjøre i kontrakten. Bakgrunnen for dette er at dersom det gjøres endringer i kontrakten som er såpass omfattende at andre aktører ville eller kunne være interessert i å delta i konkurransen, eller at oppdragsgiver kunne

tildelt kontrakten til en annen leverandør, så er det i realiteten ikke lenger snakk om samme anskaffelse. Se anskaffelsesforskriften § 28-1 følgende.

Kort oppsummert innebærer dette at kommunen ikke har adgang til å gjøre vesentlige endringer i kontrakten etter at den er inngått. Dette er endringer som innebærer at kontraktens økonomiske balanse endres til fordel for leverandøren, eller som gjør at andre leverandører potensielt kunne ha deltatt i konkurransen, eller som i betydelig grad utvider kontraktens omfang. Skifte av leverandør vil under visse omstendigheter også innebære en slik vesentlig endring.

Forbudet er likevel ikke absolutt, i den forstand at dersom det er fastsatt klare endringsklausuler som er gjort kjent i anskaffelsesdokumentene, vil kommunen innenfor rammene av disse kunne gjøre endringer, selv om de er vesentlige. Bakgrunnen for dette er at disse potensielle endringene dermed er kjent for

alle leverandørene på kunngjøringstidspunktet.

Det er også enkelte unntak i § 28-1 som lister opp særlige situasjoner hvor det vil være utvidet endringsadgang, men for en gjennomgang av dette henvises det til departementets veileder punkt 40.2.

6.7 MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

Det har skjedd endringer i markedssituasjonen for kommunal tjenstepensjon de siste årene. I flere år har Kommunal Landspensjonskasse (KLP) vært det eneste livsforsikringsforetaket med konsesjon for å levere tjenester knyttet til kommunal tjenstepensjon. Konkurransen på leverandørmarkedet for pensjonstjenester har derfor i praksis vært fraværende. Kommunenes eneste alternativ til KLP har derfor i praksis vært å opprette egne pensjonskasser.

Med bare én leverandør på markedet har unntaket § 13-4 om anskaffelse uten konkurranse fordi det kun finnes én leverandør som kan levere, vært aktuelt. Tidligere versjoner av pensjonsveilederen inneholdt derfor utførlige redegjørelser for dette unntaket.

Storebrand har imidlertid kommet tilbake på markedet for kommunale tjenstepensjon, og det kan ikke utelukkes at flere aktører vil tilkomme.

Det betyr at markedssituasjonen for området for kommunal tjenstepensjon er endret. Med flere aktører inne på markedet vil unntaket i § 13-4 om at kun én leverandør kan levere, trolig være lite aktuelt.

Hovedregelen dersom kommunen ønsker å kjøpe kommunal tjenstepensjon eksternt, vil derfor være at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse.

Fordi det nå er flere leverandører for kommunal tjenstepensjon på markedet, så vil vi ikke omtale eneleverandørsunntaket.

6.8 KJØP GJENNOM INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE

6.8.1 FORHOLDET TIL REGLENE OM UTVIDET EGENREGI

Flere kommuner kan sammen etablere en interkommunal pensjonskasse hvor kommunal tjenstepensjon til den enkelte kommune leveres av den felles pensjonskassen, jf. forsvl. § 2-2.

Kjøp av tjenestene vil falle utenfor anskaffelsesregelverkets anvendelsesområde, forutsatt at pensjonskassen oppfyller kravene til utvidet egenregi, jf. FOA § 3-1 flg. Spørsmålet er hvilke føringer anskaffelsesreglene legger på utformingen av den interkommunale pensjonskassen og dets virksomhet, samt oppdragsgiverens innflytelse i pensjonskassen.

Praksis setter opp tre vilkår for at et tjenestekjøp kan anses som utvidet egenregi, slik at kunngjøring og konkurranseutsetting i samsvar med anskaffelsesregelverket ikke vil være nødvendig.

6.8.2 KONTROLLVILKÅRET

Kontrollvilkåret innebærer at kommunen må utøve en kontroll over pensjonskassen som svarer til den kontroll han utøver over sin egen

virksomhet, jf. FOA § 3-1 første ledd a. Dette er oppfylt når kommunen utøver bestemmende innflytelse over både strategiske mål og viktige beslutninger i det kontrollerte rettssubjektet. Slik kontroll kan også utøves gjennom andre rettssubjekter som kommunen kontrollerer på samme måte.

Senere rettspraksis har utdypet dette, og har også åpnet for at det ikke bare er oppdragsgiveren som skal kjøpe tjenesten, som kan utøve kontroll, men at dette også kan utøves av flere oppdragsgivere i fellesskap, jf. FOA § 3-2.

Det er i denne sammenheng ikke gjort en generell vurdering av om kommunale pensjonskasser oppfyller kontrollkriteriet. Dette vil avhenge av forholdene for den enkelte pensjonskasse. I det følgende er det derfor angitt de forholdene som er av betydning i en slik vurdering, og som dermed må hensyntas av kommuner som benytter

pensjonskassers tjenester i med hjemmel i unntaket for utvidet egenregi.

Et sentralt utgangspunkt er hvilken *eierandel* oppdragsgiverne har i enheten som leverer tjenestene. Tatt i betraktning at pensjonskasser er selveiende institusjoner, er det imidlertid ikke et direkte eierskap i form av andeler eller aksjer i pensjonskassen som kan hensyntas i vurdering av kontroll. Det er likevel ikke utelukket at kommunene på annet grunnlag enn eierskap i tjenesteytende enhet vil kunne ha tilstrekkelig kontroll. Dette framgår av Fornyings- og administrasjonsdepartementets fortolkningsuttalelse 09.09.10 om PETRAD.

Dessuten vil det kunne legges vekt på at selv om en pensjonskasse er selveiende, har deltakerne i pensjonskassen på sentrale punkter samme funksjoner som en eier; de skyter inn egenkapital når dette er nødvendig og får tilbakebetalt egenkapitalen ved avvikling, og deltar i styringen av pensjonskassen.

Det sentrale i kontrollvurderingen er om kommunene samlet sett, se sak C-324/07 *Coditel Brabant SPRL mot Commune of Uccle and Région de Bruxelles Capitale*, har *avgjørende innflytelse både på strategiske valg og viktige beslutninger* i pensjonskassen. Dette vilkåret er nå kodifisert i FOA § 3-2 annet ledd bokstav b. Det må i den sammenheng ses hen til både regulatoriske forhold og andre omstendigheter av betydning for kommunenes innflytelse i pensjonskassen. Se sak C-458/03, *Parking Brixen GmbH mot Gemeinde Brixen and Stadtwerke Brixen AG*. Derfor vil både relevant lovgivning, vedtektene og kontraktsmessige status være av interesse.

Hvilken innflytelse oppdragsgiverne har i pensjonskassens besluttende organer, vil være av betydning. Forutsatt at besluttende organer består av representanter for oppdragsgiverne, vil det tilsi at kontrollvilkåret er oppfylt for alle oppdragsgiverne, selv om beslutninger kan fattes med majoritetsvedtak.

Felles kontroll, jf. FOA § 3-2 er oppfylt når det kontrollerte rettssubjektets (den interkommunale pensjonskassen) styrende organer er sammensatt av representanter for alle oppdragsgiverne. En representant kan representere flere av eller alle kommunene. Samtidig må oppdragsgiverne i fellesskap utøve bestemmende innflytelse over både strategiske mål og viktige beslutninger, og det kontrollerte rettssubjektet kan ikke forfølge interesser som er i strid med oppdragsgivernes interesser.

Som en del av kontrollvurderingen er det altså lagt vekt på i hvilken grad tjenesteyteren kan opptre uavhengig av sin oppdragsgiver, og om dets styrende organer har omfattende myndighet og selvstendighet uavhengig av oppdragsgiveren (Se sak C-458/03 *Parking Brixen*). Herunder om vedtektene gir de styrende organer stor selvstendighet når det gjelder driften.

Til tross for en viss selvstendighet vil kommunene likevel kunne føre en kontroll med tjenesteyteren som svarer til den kontroll kommunene fører med egne organer (se sak C-324/07 *Coditel Brabant*, premiss 37 flg.), dersom tjenesteyteren ikke kan forfølge et formål uavhengig av dets eiere, når tjenesteyteren er stiftet for og etter vedtektene skal utføre en oppgave i kommunal interesse, og ikke for private, kommersielle interesser, og

at det ikke forfølger en interesse som er forskjellig fra den oppgaven som er tildelt fra de offentlige oppdragsgiverne.

Det er basert på disse elementene at kontrollvurderingen må gjøres. Vi vil i følgende punkt si noe om hva kommuner som skal etablere eller tre inn i en kommunal pensjonskasse må være oppmerksom på når det gjelder kontrollkriteriet.

6.8.2.1 KONTROLLKRITERIET – HVA BØR OPPDRAGSGIVER TA HENSYN TIL?

Pensjonskassen skal ha minst fem styremedlemmer. Samtidig skal styret i en pensjonskasse ha minst ett medlem uten annen tilknytning til arbeidsgiver, foretak eller forening med pensjonsordning i pensjonskassen, samt ett medlem som representerer medlemmer, herunder pensjonister, i pensjonsordningen i pensjonskassen. Dermed må det være minst to medlemmer som ikke kan anses å være representanter for oppdragsgiverne.

Ut over dette er det fritt i vedtektene til å fastsette antall medlemmer i styret. Kontrollkriteriet tilsier at styret bør ha et slikt antall medlemmer og en slik sammensetning at kommunenes representasjon overstiger de «utenforstående» medlemmene og samlet har flertallet i styret. Pensjonskassen kan ha en generalforsamling, som vil bestå av kommunene som deltar i pensjonskassen.

Tatt i betraktning kravet til representasjon i besluttende organer, bør styremedlemmene enten gjennom direkte representasjon for hver deltakende kommune eller som fellesrepresentanter valgt av generalforsamlingen,

representere alle kommunene. Etter vår vurdering kan det derfor vurderes å ha en generalforsamling i pensjonskassen som kan velge representanter for styret og dermed innvirke på pensjonskassens besluttende organer. Pensjonskassen og dets styre skal være rettslig adskilt og uavhengig av de deltakende kommuner, som innebærer en viss grad av selvstendighet for besluttende organer. I samsvar med ovennevnte praksis bør vedtektene og formålsbestemmelsen gjenspeile at pensjonskassen skal rette sin virksomhet inn mot å yte kommunal tjenestepensjon for sine deltakende kommuner (som i og for seg også vil følge av loven), at det skal forfølge formål i samsvar med kommunenes interesser og ikke søke kommersielle formål.

Pensjonskontoret har særlig etterspurt retningslinjer for hvor mange kommuner som kan være deltaker i pensjonskassen, uten at dette går ut over kontrollen. (Dette er en problemstilling som særlig stilles i tilfeller hvor en oppdragsgiver har veldig liten eierandel i et tjenesteytende selskap, noe som ikke vil være aktuelt her, da kommunene ikke har noe formelt eierskap i pensjonskassen.)

Det er etter Arntzen de Besches vurdering ikke noe hinder for at interkommunale pensjonskasser tar opp nye deltakere. Kontroll vil kunne utøves av deltakerne samlet, og det er den felles kontroll i pensjonskassen som avgjør om kontrollvilkåret er oppfylt.

Samtidig vil det kunne tenkes tilfeller der den kommunen som velger å delta i pensjonskassen har så liten grad av innflytelse at det ikke kan sies å ha kontroll. Dette må være gjenstand for vurdering i hvert enkelt tilfelle, og praksis gir ikke klare føringer for når den

enkeltes innflytelse vil være for liten. Manglende representasjon i styret eller andre organer i pensjonskassen vil innebære at kontrollkriteriet ikke er oppfylt for denne enheten.

Det sentrale må etter vår vurdering derfor være at den samlede kontrollen som utøves, gjennom styrerepresentasjon, vedtekter, formålsangivelse og pensjonskassens virksomhet, samlet tilsier at det utøves felles kontroll, og det er disse faktiske forholdene i den enkelte pensjonskasse som må være styrende når det vurderes om egenregi-unntaket kan anses oppfylt.

6.8.3 OMSETNINGSVILKÅRET – BEGRENSNINGER FOR UTADRETTET VIRKSOMHET

Omsetningsvilkåret, også kalt aktivitetsvilkåret, setter begrensninger på graden av utadrettet virksomhet som kan drives i pensjonskassen.

Bakgrunnen for omsetningsvilkåret er hensynet til konkurransen i det åpne markedet. Dersom et rettssubjekt i egenregi tildeles kontrakter fra offentlige enheter uten at det er utsatt for konkurranse, og samtidig opptrer som en konkurrent i et konkurranseutsatt marked, vil det kunne få en konkurransefordel sammenlignet med private aktører. Derfor er det lagt begrensninger på i hvor stor grad egenregi-foretaket kan drive utadrettet virksomhet.

Når det gjelder de nærmere grensene for hvor stor grad av omsetning egenregi-foretaket kan ha til andre enn sine kontrollerende enheter, følger det av FOA § 3-1 og § 3-2 at egenregi-foretaket må utføre mer enn 80 prosent av sin aktivitet for oppdragsgiverne eller andre rettssubjekter som oppdragsgiverne kontrollerer.

6.8.3.1 PENSJONSKASSENES OMSETNING

Spørsmål omkring omsetningskriteriets oppfyllelse vil være knyttet til pensjonskassenes eventuelle utadrettede virksomhet. Rent regulatorisk vil dette være begrenset av at interkommunale pensjonskasser driver med kommunal tjenstepensjon. Basert på forarbeidenes uttalelser om adgangen til å opprette interkommunale pensjonskasser for to eller flere kommuner, antas det også å være regulatoriske hindre for at det åpnes for deltakere i pensjonskassen annet enn for kommuner og enheter kontrollert av disse. Se Ot.prp. nr. 68 [2004-2005] punkt 4.4.4.

For interkommunale pensjonskasser vil problemstillingen knyttet til omsetningsvilkåret derfor kunne oppstå i følgende tilfelle: En kommune lyser ut konkurranse om pensjonstjenester hvor det er åpnet for alternative løsninger og hvor pensjonskasser

kan inngi tilbud. Den interkommunale pensjonskassen inngir tilbud, og tildeles kontrakt. Forutsatt at kontrakt tildeles må den nye kommunen innlemmes i vedtektene og vedtektsendringen godkjennes av Finanstilsynet. Dette vil nødvendigvis ta tid og forutsette at det tas forbehold om godkjenning i tilbudet. Avhengig av de faktiske forholdene for den nye deltakeren, vil kontrollkriteriet ikke nødvendigvis være oppfylt dersom enheten ikke er med og utøver felles kontroll gjennom besluttende organer. Dermed *kan* omsetningen anses relatert til en ikke kontrollerende enhet, og må regnes som en del av ekstern omsetning.

I disse tilfellene må pensjonskassen være oppmerksom på og ta hensyn til at omsetningen knyttet til den eksterne enheten ikke overstiger de lovlige grensene, og dermed være til hinder for egenregiinntakets anvendelse også for de kontrollerende enhetene.

Dette er en løpende vurdering av omsetningen i pensjonskassen, uavhengig av hva som gjaldt på tidspunktet for etableringen. Det er således ikke stengt for at pensjonskassen kan påta seg oppdrag også til andre enn de kontrollerende enheter, men dette forutsetter at det er en løpende kontroll og oppmerksomhet omkring det at omsetningskravene rent faktisk holdes under de angitte grenser.

Når det gjelder beregningen av omsetning knyttet til andre enn de kontrollerende enheter er dette regulert i FOA § 3-4 som legger til grunn en beregning basert på de siste tre år.

6.8.4 BEGRENSNINGEN PÅ PRIVAT INNFLYTELSE

Et tredje krav er at den tjenesteytende enheten – her pensjonskassen – for å oppfylle kravene til utvidet egenregi – ikke kan ha privat eierskap, jf. FOA § 3-1 første ledd bokstav c, § 3-2 første ledd bokstav c. Bakgrunnen for dette er at disse private interessentene ellers vil kunne få en konkurransefordel ved at de har tilgang til kontrakter som inngås utenom konkurranse, og kan bruke dette til sin fordel i det private markedet hvor aktøren også opptre, for eksempel gjennom krysssubsidiering.

6.8.4.1 KOMMERSIELLE AKTØRER MED KOMMUNAL PENSJON I INTER-KOMMUNAL PENSJONSKASSE?

Pensjonskontoret ønsker i denne forbindelse å få vurdert muligheten for at selskaper/enheter, det være seg private eller offentlige, som driver kommersiell virksomhet, men som har kommunal tjenstepensjon, kan være deltaker i en interkommunal pensjonskasse, uten at dette går ut over egenregivurderingen.

Når det gjelder interkommunale pensjonskasser følger det av forsvl. § 2-2 andre ledd at «To eller flere kommuner kan avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse).» Som det følger av ordlyden er altså utgangspunktet at det er to eller flere kommuner som kan omfattes av den interkommunale pensjonskassen.

I NOU 2004: 24 - Pensjonskasselovgivning. Konsolidert forsikringslov heter det om denne bestemmelsen at:

«Annet ledd fastsetter at flere kommuner (og/eller fylkeskommuner) kan gå sammen om å etablere felles kommunal pensjonsordning i en pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse). (...) Foretak og andre kommunale arbeidsgivere som inngår i konsernlignende forhold med en kommune som inngår i en interkommunal pensjonskasse, vil også kunne omfattes av denne pensjonskassen (...). Dette gjelder selv om foretaket har en ytelsesbasert eller innskuddsbasert «privat» pensjonsordning, se alminnelige motiver Del I avsnitt 8.3.1 [2]2». (vår understreking).»

Om foretak med kommunal tjenstepensjon lovlig kan innlemmes som en del av en interkommunal pensjonskasse antas derfor å reise *pensjonsrettslige* spørsmål under forsvl., herunder om de står i et konsernlignende forhold og hvor grensene for dette skal settes. Dette må vurderes særskilt for den enkelte enhet som eventuelt skal kjøpe tjenester fra den interkommunale pensjonskassen.

Rent *anskaffelsesrettslig* oppstår spørsmålet om deltakerens kommersielle karakter vil kunne være til hinder for at egenregiunntaket gis anvendelse. Når det gjelder interkommunale pensjonskasser er det spørsmål om disse kan levere tjenester til kommersielle aktører som har kommunal tjenstepensjon, eller om dette vil være forhindret på bakgrunn av begrensningen mot privat, kommersiell kapital i egenregiforetaket.

I denne sammenhengen vil vi påpeke at omsetningsvilkåret i og for seg ikke er til hinder for at en viss andel av den interkommunale pensjonskassens tjenester ytes til enheter

som ikke har kontroll i pensjonskassen. Som utgangspunkt vil en kommersiell aktør, forutsatt at dette pensjonsrettslig er tillatt, således kunne kjøpe tjenester fra den interkommunale pensjonskassen, så lenge dette er innenfor omsetningsvilkårets betingelser.

Samtidig er det regulatoriske forhold som likevel innebærer at spørsmålet om privat kapital ikke kan utelukkes som en problemstilling. Deltakeren i pensjonskassen må innlemmes i vedtektene i pensjonskassen og godkjennes av Finanstilsynet. Spørsmålet er om dette innebærer at forbudet mot privat kapital på eiersiden i egenregiforetaket (pensjonskassen) kommer til anvendelse, og således vil være til hinder for at unntaket for egenregi kommer til anvendelse på den interkommunale pensjonskassen.

Som nevnt har EU-domstolen relativt klart avstengt for privat kapital på eiersiden i den kontrollerte enheten (her den interkommunale pensjonskassen), og dette følger nå av FOA § 3-1 og § 3-2 som sier at direkte privat kapital ikke vil være tillatt for at unntaket skal komme til anvendelse. Bakgrunnen for dette er at egenregiunntaket først og fremst skal gjelde for tjenesteytelser i samarbeid mellom offentlige aktører, og at private aktører som er eiere i kontrollerte enheter som tildeles kontrakter uten konkurranse, vil kunne få en konkurransefordel sammenlignet med sine konkurrenter. Dette fordi den private eieren kan foreta krysssubsidiering mellom inntekter fra kontrakter i egenregiforetaket, tildelt uten konkurranse, og kontrakter som inngås i et konkurranseutsatt marked, og dermed kunne gi bedre tilbud og vinne flere kontrakter i konkurranse med andre aktører.

Når det gjelder kommersielle aktører som kjøper tjenester fra den interkommunale pensjonskassen, vil disse ikke ha en kapitalandel eller eierskap i tradisjonell forstand gjennom andeler i et selskap, men være deltakere og innlemmes i vedtektene. Det vil således være i en slags «eierposisjon», men antas som hovedregel ikke å ha økonomisk interesse i at den interkommunale pensjonskassen tildeles kontrakter uten konkurranse. Bakgrunnen for dette er at det kommersielle foretaket ikke opptrer som tjenesteyter innenfor pensjonstjenester i et konkurranseutsatt marked, og dermed ikke oppnår konkurransefordeler ved at kontrakter tildeles pensjonskassen uten konkurranse.

Realiteten synes snarere å være at foretaket som kjøper av kommunal pensjon fra den interkommunale pensjonskassen, til tross for sin deltakerrolle, må ses som en ren tjenestemottaker, ikke en eier som nyter godt av pensjonskassens egenregikontrakter. Hensynene bak forbudet mot privat kapital i egenregiforetak vil etter Arntzen de Besches vurdering således ikke fullt ut gjøre seg gjeldende. Dette forutsetter likevel at forsvl. tillater innlemmelsen, at det kommersielle foretaket ikke vil oppnå en konkurransefordel ved deltakelsen, og at det ikke gis kontroll i egenregiforetaket.

Det må likevel anses å være noe rettslig usikkerhet knyttet til forståelsen av dette spørsmålet.

6.9 INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE SOM OFFENTLIG – OFFENTLIG SAMARBEID

I punkt 8 er det behandlet enkelte spørsmål knyttet til kjøp av kommunal tjenstepensjon og adgangen til å unnta kontrakter fra anskaffelsesreglene etter reglene om utvidet egenregi. Dette gjelder de såkalte vertikale, institusjonaliserte løsningene for utføring av tjenester ved bruk av organer kontrollert av oppdragsgiver enten alene eller i fellesskap med andre.

Et annet unntak fra anskaffelsesregelverket vil være det såkalte offentlig-offentlig samarbeid. Dette følger av unntaket for samarbeidsavtaler i FOA § 3-3. Unntaket tar sikte på kontrakter mellom flere offentlige oppdragivere for felles utførelse av offentlige oppgaver i en samarbeidsrelasjon, og hvor oppgavene utføres på ikke-kommersiell basis. På lik linje med utvidet egenregi, setter dette også begrensninger på utadrettet virksomhet.

Offentlig-offentlig samarbeid betegnes også som det horisontale, ikke-institusjonaliserte samarbeidet, hvor det typiske nettopp er at det er et genuint samarbeidsprosjekt mellom offentlige oppdragsgivere, uten at det etableres noen egen juridisk enhet for oppgaven. Tatt i betraktning at kommunal tjenstepensjon må ligge i en pensjonskasse, som per definisjon er et selvstendig, uavhengig rettssubjekt, og som utfører oppgaver på oppdrag fra kommunene, har dette mer karakter av å være utvidet egenregi snarere enn et typisk offentlig-offentlig samarbeid.

6.10 OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFELESSESGELVERKET

Det er reist spørsmål om en pensjonskasse vil være omfattet av anskaffelsesregelverket når pensjonskassen skal gjøre innkjøp i forbindelse med utførelsen av sin virksomhet.

Det følger av LOA § 2 og FOA § 1-2 hvem som er omfattet av anskaffelsesregelverket.

Hvorvidt en pensjonskasse er forpliktet til å følge anskaffelsesregelverket vil bero på en konkret vurdering av om kassen er å anse som et offentligrettslig organ, jf. FOA § 1-2 annet ledd.

Spørsmålet er forelagt både KS Advokatene og Arntzen de Besche Advokatfirma AS. KS Advokatene konkluderer med at pensjonskassene ikke er omfattet av anskaffelsesregelverket. Arntzen de Besche kommer til at pensjonskassene må følge anskaffelsesregelverket. Vurderingene kan leses på Pensjonskontorets nettsted <https://pensjonskontoret.no> under publikasjoner, Kommunal tjenstepensjon og anskaffelsesregelverket. Pensjonskontoret understreker at det foreligger en risiko ved ikke å følge lov om offentlige anskaffelser i driften av en pensjonskasse.

7. PREMIE OG PENSJONSKOSTNADER

KOMMUNAL TJENESTEPENSJON HAR PRINSIPPER OM:

- Livsvarig pensjon
- Premieutjevning mellom kommuner slik at premien blir alders- og kjønnsnøytral

PREMIEGRUPPER:

- Årlige premie
- Reguleringspremie
- Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser

PREMIETARIFFER GJØR FORUTSETNINGER OM:

- Beregningsrente
- Dødelighet
- Uførhet

7.1 INNLEDNING

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor (heretter kalt *kommunen*) har pensjonsforpliktelser overfor ansatte og pensjonister. Reglene for pensjon i kommunal sektor er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020. Premien knyttet til pensjonsordningen henger nært sammen med reglene om pensjon. SGS 2020 angir følgende prinsipper for personer som er født i 1962 eller tidligere:

- Bruttogaranti inklusive folketrygd (SGS 2020, del I, § 14-7)
- Sluttlønnsprinsippet (SGS 2020, del I, § 14-3)
- Avtalefestet pensjon (AFP) fra 62 til 67 år (SGS 2020, del II, Kapittel 1)

For personer som er født i 1963 eller senere er hovedprinsippene:

- Opptjening i nettoordning fristilt fra folketrygden fra 01.01.20 (SGS 2020, del I, § 20-1), også kalt påslagspensjon
- Alleårsopptjening (SGS 2020, del I, § 20-1)
- Mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon (SGS 2020, del I, § 20-2)
- Betinget tjenstepensjon for personer som ikke får AFP (SGS 2020 r, del I, § 22-1)
- Oppsatt bruttopensjon for opptjening før 2020 (SGS 2020, del I, § 24-1)
- Livsvarig AFP (SGS 2020, del II, Kapittel 2)
- Diverse overgangsregler nedfelt i SGS 2020

SGS 2020, del I, § 10-2 angir krav om premieutjevningsskapslik slik at premien blir alders- og kjønnsnøytral mellom *kommuner*, *men der fylkeskommuner må ha sitt eget premieutjevningsskapslik*.

For personer født i 1962 eller tidligere er tidligpensjon (AFP) fra 62 til 65 år ikke en del av tjenstepensjonsordningen, og finansieres særskilt, jf. SGS 2020, del II - § 1. *Kommunen* kan imidlertid som kunde i et livsforsikringsforetak velge å delta i et utjevningsskapslik for slik AFP. I en pensjonskasse vil slik utjevning bare finne sted mellom de arbeidsgivere som har valgt slik løsning, forutsatt at pensjonskassen tilbyr dette.

Det er våren 2022 enda ikke avklart hvordan den nye AFP-ordningen for personer som er født i 1963 eller senere skal finansieres, se også punkt 7.2.3 *Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser*.

Arbeidsgiver betaler arbeidsgiveravgift på innbetaling av premiene, samt til premiefond. Dersom betalingen skjer direkte fra premiefond, skal det ikke betales arbeidsgiveravgift av denne premien.

7.2 PREMIEBEREGNING

Premien finansierer den framtidige pensjonen som livsforsikringsforetaket/pensjonskassen (*pensjonsinnretningen*) har forpliktet seg til å innfri overfor medlemmet av pensjonsordningen (den ansatte eller tidligere ansatte). Ytelsene det gjelder er::

- Alderspensjon
- Uførepensjon
- Ektefellepensjon
- Barnpensjon
- Premiefritak ved uførhet

Størrelsene på pensjonene er gitt i SGS 2020.

I hver pensjonsinnretning beregnes premien med utgangspunkt i en premietariff (*pristariff*), hvor pensjonsinnretningene benytter forutsetninger om dødelighet og uførhet (biometrisk risiko) for sin bestand. Det garanteres også en framtidig avkastning, en såkalt beregningsrente, som inngår i beregningene. Denne beregningsrenten omtales gjerne som en *rentegaranti* (se nærmere forklaring under punkt 7.4 *Premietariff*).

Krav til utformingen av premietariffene er gitt i forsikringsvirksomhetslovens (forsvl.) § 3-3, som gjelder for livsforsikringsforetak og pensjonskasser. Premietariffene fastsetter pris for forsikringsrisiko, administrasjons- og kapitalforvaltningskostnader, samt premie for rentegaranti. Etter forsvl. § 3-3 *Pristariffer*,

skal pensjonsinnretningen ved utformingen av pristariffene sørge for at:

- a) foretakets premier vil stå i rimelig forhold til den risiko som overtas og de tjenester som ytes,
- b) foretakets premier vil være tilstrekkelige til å gi sikkerhet for at forpliktelsene etter inngåtte kontrakter blir oppfylt, og vil være betryggende ut fra foretakets økonomi, og
- c) det ikke vil skje urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper.

Premietariffene meldes inn til, og overvåkes av, Finanstilsynet, som kan gripe inn om premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile.

Premien for kommunal tjenestepensjon splittes i tre grupper:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser

I tillegg kommer kostnader knyttet til:

- Administrasjon
- Forvaltning av pensjonsmidlene
- Premie for at *pensjonsinnretningen* garanterer en avkastning (premie for rentegaranti)
- Premie for avsetninger til administrasjonsreserver for administrasjonskostnader knyttet til oppsatte rettigheter og for pensjonister

Finans Norge har en bransjeavtale for beregning av folketrygd og tjenestepensjon som er tilpasset ny folketrygd, SGS 2020 og ny samordning, Avtale om beregnet folketrygd

i offentlig tjenstepensjon med ikrafttreden 01.01.20. Denne bransjeavtalen er undertegnet av Kommunal Landspensjonskasse (KLP), Oslo Pensjonsforsikring AS og Storebrand Livsforsikring AS. Metoden for å beregne pensjonen som er beskrevet i bransjeavtalen skal kun brukes som input i premieberegningen, ikke i den endelige beregningen av pensjon ved pensjonsuttak, der korrekt folketrygd inngår.

7.2.1 ÅRLIG PREMIE

Årlig premie skal dekke ett års opptjening, basert på aktuell lønn.

For personer som er født i 1962 eller tidligere vil ett års opptjening tilsvare økningen i opptjent pensjon ved at medlemmet i tjenstepensjonsordningen har jobbet dette året. For personer som er født i 1963 eller senere vil årlig premie for alderspensjon tilsvare premien for årets opptjening basert på opptjeningssatsene gitt i SGS 2020.

Premiene for uføre- og etterlattepensjoner har fremdeles krav om minst 30 års tjenestetid for å få full pensjon, og opptjenes lineært.

7.2.2 REGULERINGSPREMIE

Reguleringspremie skal dekke økning i opptjent pensjon i tjenstepensjonsordningen som følge av:

- Lønnsregulering for aktive medlemmer født i 1962 eller tidligere
- G-regulering av pensjonsbeholdningen for aktive medlemmer som er født i 1963 eller senere
- G-regulering av oppsatte pensjonsrettigheter
- Regulering av pensjoner under utbetaling.

7.2.3 ENGANGSPREMIE FOR IKKE-FORSIKRINGSBARE YTELSER

Enkelte av pensjonsforpliktelsene som er nedfelt i SGS 2020 er det ikke adgang til å forsikre ved å betale en forhåndspremie. Disse forsikringsforpliktelsene kalles ikke-forsikringsbare ytelser, og må beregnes særskilt med en engangspremie først når hendelsen som utløser ytelsen inntreffer. For opptjening før 01.01.20 vil engangspremien omfatte:

- Premie/tilbakeføring av premie for korrekt beregnet pensjon ved samordning ved uttak
- Premie for tidligpensjon (uttak av AFP mellom 65 og 67 år og pensjon etter 85-årsregelen for de med særaldersgrenser)

- Garantitillegg etter SGS 2020 § 15-1 eller § 15-2
- Manglende uføretrygd ved uføregrad under 50 prosent

For opptjening etter 01.01.20 vil engangspremiene omfatte:

- Premie/tilbakeføring av premie for korrekt beregnet pensjon ved samordning ved uttak (gjelder uføre- og etterlattepensjoner)
- Overgangstillegget for personer som tar ut pensjon før 67 år, jf. SGS 2020 § 25-1
- Endret premiereserve ved pensjonsuttak fra annet tidspunkt enn 64 år (som er lagt til grunn ved premieberegningen) og eventuelt som følge av den endelige pensjonsberegningen ved uttak
- Manglende uføretrygd ved uføregrad under 50 prosent

Når det gjelder hvordan finansieringen av den nye offentlig AFP-ordningen vil bli, er dette høyst uklart på det nåværende tidspunkt. Reglene for den nye offentlig AFP-ordning er ennå ikke fastsatt eller tariffavtalt. Betalingen til denne nye AFP-ordningen kan skje på forskjellige måter, for eksempel ved:

- Engangsinnbetaling når AFP tas ut for alle framtidige utbetalinger for den som tar ut AFP
- Betaling for årlige utbetalinger av pensjoner år for år for de som tar ut AFP

Betinget tjenestepensjon skal komme til

utbetaling for de som ikke får rett til AFP, jf. SGS 2020, Del I, §§ 22-1 og 22-2. Det vil bli innbetalt til betinget tjenestepensjon sammen med de andre premiene for påslagspensjon. Betinget tjenestepensjon er dermed forhåndsfinansiert, og det som er avsatt for betinget tjenestepensjon kan komme til fradrag i utgiftene til AFP.

I tillegg til at det er ikke er fastsatt hvordan utgiftene til ny offentlig AFP skal beregnes, er det heller ikke angitt hvilket premiefellesskap som skal legges til grunn ved denne beregningen.

7.2.4 PREMIE FOR AFP FRA 62 TIL 65 ÅR FOR DE SOM ER FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE

AFP fra 62 til 65 år er, som AFP fra 65-67 år, ikke forsikringsbar, men anses heller ikke å være en del av tjenestepensjonsordningen, og skal finansieres særskilt, jf. SGS 2020, del II, § 1. Det betyr at AFP mellom 62 og 65 år må betales når den tas ut.

SGS 2020 angir ikke krav om at utgiftene til AFP fra 62 til 65 år skal utjevnes i premieutjevningsskellesskapet eller om de må finansieres med engangspremie eller løpende finansiering. Det er derfor opp til *kommunen* og pensjonsinnretningen å avtale et eventuelt premieutjevningsskellesskap for denne type utgifter, og det tilbys i dag noen forskjellige varianter av fellesskap hos pensjonsinnretningene. Det er vanlig å betale utgiftene årlig, etter hvert som de oppstår.

Dersom en kommune flytter sin pensjonsordning til en annen pensjonsinnretning, vil den forrige pensjonsinnretningen foreta en

avregning av innbetalt premie til AFP de tre seneste årene mot kommunens bruk av AFP, dersom kommunen var med i et premie-utjevningsfelleskap. Avregningen vil enten føre til krav om etterbetaling eller det vil bli frigjort midler til kommunen.

Siden utgiftene ellers fordeles løpende på de kommunene som har AFP-pensjonister, vil en kommune som flytter til ny pensjonsinnretning kunne delta i fellesskapet også med eksisterende pensjonister fra første dag.

7.3 PREMIEUTJEVNING

Hovedprinsippet om premieutjevningsfelleskap er nedfelt i SGS 2020 § 8-3:

«Tjenestepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommune-kunder og bedriftskunder eller av fylkes-kommunekunder. (...)».

SGS 2020 § 10-2 punkt 1 presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. Med partenes samtykke kan forsikringsgiver skille ut bedriftskunder organisert som egne juridiske subjekter, som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år, i en egen utjevningsordning.

Egne pensjonskasser skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde».

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde skal være med i samme premieutjevningsfelleskap. Ett unntak gjelder dersom tariffpartene er enige om å ha enkelte bedrifter som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år i et eget utjevningsfelleskap.

Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premie-utjevningsfellesskap hos pensjonsinnretningen.

Den utjevnede premien skal være basert på samme premietariff for alle kommunale tjenstepensjonsordninger, herunder ha samme beregningsrente for ny premie. Historisk kan det likevel være slik at *pensjonsforpliktelsene* som det er betalt premie for, kan ha forskjellig gjennomsnittlig beregningsrente hos forskjellige *kommuner*.

Kommunens faktiske premiebetaling vil ikke være lik *beregnet* premie for denne *kommunen*. Dette skyldes at premien *kommunen betaler* reflekterer kommunens andel av den samlede premien for de *kommuner* som inngår i premieutjevningsfellesskapet.

For *kommuner* som over tid har omtrent tilsvarende andel unge og eldre, kvinner og menn, samt andel ansatte med høy og lav lønn som andre *kommuner* i samme premie-utjevningsfellesskap, vil premieutjevningen på sikt medføre omtrent samme premiebetaling

som om premien til *kommunen* ikke hadde vært gjenstand for utjevning med andre i fellesskapet.

I et *lite* utjevningsfellesskap kan imidlertid endringer i sammensetningen av medlemmer i tjenstepensjonsordningen hos én *kommune*, gi større premieutslag enn i et større utjevningsfellesskap. Et eksempel på en slik endring er at eldre ansatte slutter og blir erstattet med yngre. Dette kan gi utslag i lavere premie.

Det vil kunne være lettere for en *kommune* å se effekten av forebygging av uførhet og forebygging av tidliguttak av alderspensjon dersom den er med i et lite, eller intet premie-utjevningsfellesskap (sistnevnte gjelder dersom *kommunen* har egen pensjonskasse). Premien som *kommunen* betaler for personer som er født før 1962 eller tidligere, blir påvirket av at ansatte tar ut tidligpensjon. Utgiftene til tidligpensjon blir ikke påvirket for personer som er født i 1963 eller senere.

Tabell 1: Eksempel på premieutjevning av årlig premie.

	Likt lønnsnivå		Høyere lønnsnivå i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Gjennomsnittsalder	30	60	30	60
Gjennomsnittlig lønn i kr	300 000	300 000	300 000	600 000
Beregnet premie i kr	9 000	27 000	9 000	54 000
Utjevnet premie i kr	18 000	18 000	21 000	42 000

7.3.1 EKSEMPLER PÅ PREMIEUTJEVNING

I *tabell 1* er det vist et stilisert eksempel på premieutjevning av årlig premie hos kommuner med ulik gjennomsnittsalder, og lønn for de ansatte. Det er lagt til grunn at de ansatte er født i 1962 eller tidligere. I de to første kolonnene vises utjevnet premie mellom ansatte med samme lønnsnivå (pensjonsgrunnlag), men med ulik alder. Tabellen viser at på grunn av ulik alder i de to kommunene vil kommune B, med høyest alder, få en lavere premie via premieutjevningssfellesskapet enn premien som kan beregnes for kommunen separat. Kommune A må betale en del av premien for kommune B. Dette skyldes at årlig beregnet premie er høyere i kommune B med høyere gjennomsnittsalder på ansatte enn for kommune A.

I de to siste kolonnene forutsettes det at kommune B har langt høyere lønnsnivå enn kommune A. Som det framgår av tabellen, vil kommune A også i dette tilfellet betale en høyere premie ved premieutjevning enn den

som faktisk er beregnet for kommunen isolert sett. Når kommune B har høyere lønn, vil kommune A altså måtte betale høyere premie som følge av premieutjevningen. Tilsvarende vil kommune B få langt lavere premie som følge av premieutjevningen.

For de som er født i 1963 eller senere legges det tilsvarende prinsipper til grunn for utjevning av årets premie.

I *tabell 2* er det gitt et tilsvarende stilisert eksempel på premieutjevning av reguleringspremie for personer født i 1962 eller tidligere. De to første kolonnene i tabellen viser hvordan utjevning av premien for to kommuner som har samme lønnsnivå (pensjonsgrunnlag), men ulik premiereserve, fører til at utjevnet premie utgjør det samme som den beregnede premien, siden reguleringspremien utjevnes i forhold til premiereserven. (Premiereserven er forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som *kommunen* har overfor sine medlemmer.)

Tabell 2: Eksempel på premieutjevning av reguleringspremie.

	Lik lønnsregulering		Ingen lønnsregulering i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Alder	30	60	30	60
Lønn i kr	300 000	300 000	300 000	300 000
Premiereserve i kr	1 000 000	3 000 000	1 000 000	3 000 000
Beregnet reguleringspremie i kr	35 000	105 000	35 000	0
Utjevnet reguleringspremie i kr	35 000	105 000	8 750	26 250

I de to siste kolonnene er det vist et tenkt eksempel der kommune B har 0 prosent lønnsregulering. Dette er ikke realistisk, men 0 prosent lønnsregulering er valgt for å tydeliggjøre effekten av premieutjevningen. Dersom kommune B ikke har lønnsregulering, men kommune A har lønnsregulering, må kommune B likevel betale reguleringspremie. Dette betyr at kommuner med lav lønnsvekst og dermed liten regulering av opptjente pensjoner subsidierer premien for kommuner med høyere lønnsvekst og regulering av opptjente pensjon i samme premieutjevnings-fellesskap.

For personer som er født etter 1963 vil det ikke være tilsvarende premieutjevning på reguleringspremien, siden pensjons-beholdningen skal reguleres med veksten i G

for alle medlemmer i tjenstepensjons-ordningen. Forskjeller i hvor mye lønnen blir regulert, vil derfor ikke bety noe for premie-utjevningen. Derimot kan andelen oppsatte, pensjonister og aktive kunne påvirke den utjevnede reguleringspremien.

7.4 PREMIETARIFF

I en premietariff skal det, som tidligere nevnt, blant annet gjøres forutsetninger om beregnings-rente, dødelighet og uførhet. Alle pensjons-innretninger skal benytte premietariffer med forsvarlige forutsetninger om dødelighet og uførhet. Premietariffene meldes til Finans-tilsynet, og som nevnt i punkt 7.2 kan Finans-tilsynet gripe inn om de mener premien i premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile.

Premietariffene vil nesten aldri treffe helt på den faktiske dødeligheten og uførheten ett år. Avvik i hva som faktisk har skjedd sammenliknet med premietariffen resulterer i et såkalt *risikoresultat*. Dersom risikoresultatet er positivt, det vil si at den reelle utvikling har vært «bedre» enn forutsatt i premietariffen, så skal overskuddet gå til kundene i pensjonsinnretningen. Pensjonsinnretningen kan likevel sette av inntil halvparten av risikooverskuddet et år i et *risikoutjevningfond*. Dersom risikoresultatet er negativt, kan risikoutjevningfondet belastes. Dersom fondet ikke er tilstrekkelig, må pensjonsinnretningene ta tapet fra sin egenkapital. Dersom risikoresultatet stadig er negativt, må pensjonsinnretningen endre sin premietariff.

Pensjonsinnretningen kan også sikre seg med reassuranse for å avhjelpe deler av forsikringsrisikoen, særlig ved store, spesielle risikotap.

7.4.1 BEREGNINGSRENTE

I premieberegning i tjenstepensjon benyttes en årlig *beregningsrente* for å omregne verdien av framtidig pensjonsutbetaling til en nåverdi. Dette innebærer at det tas hensyn til framtidig avkastning ved beregning av premie og premiereserve. Denne beregningsmetoden gjør at nødvendig premiereserve (kapital) kan holdes lavere enn om det ikke benyttes en slik beregningsrente og antakelse om framtidig avkastning. Dette reduserer dermed premieinnbetalingen fra *kommunen*. Beregningsrenten inngår som nevnt i punkt 7.2 i premietariffen som livsforsikringsforetak og pensjonskasser benytter.

Historisk har det, på grunn av høyere rentenivå, vært tillatt med langt høyere maksimal beregningsrente enn den som benyttes i dag. Enkelte pensjonskasser har hatt mer enn 4 prosent beregningsrente på historiske innbetalinger, mens de fleste har hatt 3 prosent beregningsrente for premier betalt før 2012.

Historisk har det vært Finanstilsynet som har fastsatt maksimal årlig beregningsrente. Fra 2012 var beregningsrenten for premie for ny pensjonsopptjening 2,5 prosent. Fra 2015 var beregningsrenten for ny pensjonsopptjening lik 2 prosent. Med innføring av Solvens II (nye solvenskrav for livsforsikringsforetak) i 2016, og tilsvarende, men tilpassete, kapitalkrav fra 2019 for pensjonskasser, ble regelen om at Finanstilsynet fastsetter en maksimal årlig beregningsrente fjernet.

Finanstilsynet kan imidlertid stoppe bruk av beregningsrenter som det mener ikke er forsvarlig, både når det gjelder livsforsikringsforetak og pensjonskasser.

7.4.2 DØDELIGHETSGRUNNLAG

Med virkning fra 2014 ble det etter pålegg fra Finanstilsynet innført et nytt dødelighetsgrunnlag for kollektive pensjonsforsikringer i livsforsikringsforetak og for pensjonskasser, kalt K2013, som skal benyttes i premietariffen. Det er likevel ikke noe i veien for at dødelighetsgrunnlaget settes sterkere, noe som for alderspensjon betyr at det antas lavere dødelighet enn i K2013. For eksempel innførte KLP og noen kommunale pensjonskasser et nytt og sterkere dødelighetsgrunnlag knyttet til overlevelsessannsynlighet for menn i 2021.

7.4.3 UFØREGRUNNLAG

Ved innføring av ny uførepensjon i folketrygden og i tjenstepensjon i 2015 ble også premietariffen for uførepensjon endret. Den nye uførepensjonen gir lavere beregnet uførepensjon fra tjenstepensjonen til ansatte med lønn under 6 G, det vil si 638 394 kroner per 01.05.21 (G er folketrygdens grunnbeløp), siden uføretrygden fra folketrygden fra 2015 gir høyere ytelse enn tidligere. Samtidig viser historikken at sannsynligheten for å bli ufør er høyere blant personer med lønn under 6 G enn for personer med lønn over dette nivået.

Endringene i uførepensjon har derfor ført til langt lavere premie for uførepensjon etter 2015 enn tidligere. Forskjellen i uførerisiko mellom forskjellige premieutjevningsfelleskap er dermed også blitt mindre enn tidligere. Det betyr at forskjeller i sannsynligheten for at noen blir ufør ikke gir så store utslag i premie og risikoresultat som tidligere.

7.4.4 PREMIEFRITAK

Premiefritak ved uførhet er en risiko som normalt beregnes ut fra de samme forutsetningene om død og uførhet som uførepensjonen.

SGS 2020 angir ikke klart hva premiefritaket ved uførhet skal dekke. I praksis dekker premiefritaket videre årlig opptjening av rettigheter, men ikke reguleringspremie, premie for ikke-forsikringsbare ytelser og kostnader, men her kan det være variasjoner mellom pensjonsinnretningene i eksakt hva som dekkes.

7.4.5 DIVERSE ANDRE PREMIEELEMENTER

I tillegg til beregningsrente, dødelighetsgrunnlag og uføregrunnlag, skal pensjonsinnretningene altså melde pristariffer for administrasjon, forvaltningskostnader, og premie for rentegaranti til Finanstilsynet. Disse premieelementene *kan* garanteres av pensjonsinnretningen for en viss periode, siden overskudd/underskudd vil gå direkte mot egenkapitalen, men dette er ikke vanlig innen kommunal tjenstepensjon.

SGS 2020 angir at administrasjonskostnader skal utjevnes ut fra pensjonsgrunnlaget i premieutjevningsfelleskapet, men sier ingenting om de andre premieelementene. Pensjonskontoret har tidligere godkjent at premie for kapitalforvaltning ekskl. premie for avkastningsgaranti fra og med 01.01.11 ikke må utjevnes. Det er ulik praksis for om premien for kapitalforvaltning utjevnes eller ikke hos forskjellige pensjonsinnretninger.

Administrasjonskostnader er kostnader knyttet til daglig drift av pensjonsordningen. Dette kan være kostnader knyttet til kommunikasjon mellom *kommune* og pensjonsinnretning, internettløsninger, håndtering av pensjonssøknader, utbetaling av pensjoner, kurs som tilbys *kommunen* med mer. Generelt vil dette altså gjelder servicen knyttet til pensjonsordningen.

SGS 2020 har ikke klart definert hva forvaltningskostnadene skal inneholde, f.eks. om administrasjon knyttet til kapitalforvaltning skal inngå.

I tillegg til å betale for årets administrasjon, skal det betales inn til administrasjons-

reserver. Administrasjonsreserven kan dekke både administrasjonspremie, kapitalforvaltningspremie og premie for rentegaranti, men hverken KLP eller Storebrand har inkludert premien for rentegaranti i administrasjonsreserven. Administrasjonsreservene skal bygges opp mens et medlem i en tjenstepensjonsordning er aktivt, slik at det ikke skal betales mer i administrasjonskostnader for oppsatte rettigheter og pensjonister. I den perioden medlemmet i tjenstepensjonsordningen har en oppsatt rett eller er pensjonist, skal årlig trekk av administrasjonsreserve dekke utgiften. Premie til administrasjonsreserve inngår i beregningen av pensjonsordningens totale premiereserve. Årlig premie til administrasjonsreserve beregnes vanligvis som en prosent av årets forsikringspremie.

Forvaltningspremien er basert på hvordan pensjonsmidlene investeres, det vil si hvor mye som for eksempel investeres i aksjer, obligasjoner og eiendom.

Premien for rentegaranti skal være en premie for risikoen knyttet til forvaltningen sett opp mot pensjonsinnretningens og den enkelte kundes buffer. Med buffer menes her egenkapital, bufferfond (før 2021 var bufferfondet splittet i tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) og eventuelt merverdier i hold-til-forfall-porteføljen)). Les mer om bufferfond i henholdsvis kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak* og 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*.

Premien er i utgangspunktet beregnet ut fra at den betales forskuddsvis ved starten av året. Dersom premien ikke betales forskuddsvis for hele året, kan den betales i terminer. Det er vanlig å betale premien hvert kvartal, jf. også SGS 2020 § 10-5 punkt 5, men oppdragsgiver kan også ha andre terminer for betaling.

Når premien ikke betales forskuddsvis for hele året, vil forsikringsforetaket få et avkastningstap og ekstra administrasjon. I § 9-1 i forskrift til forsikringsvirksomhetsloven angis det at ved oppdeling av premien i terminer skal det beregnes et termintillegg som dekker økte administrasjonskostnader og reduserte renteinntekter.

7.4.6 FORTJENESTEMARGIN I PREMIETARIFFEN

Etter forsikringsvirksomhetsloven er det tillatt å legge til en fortjenestemargin i premietariffen for risiko. Denne fortjenestemarginen vil gå direkte til egenkapitalen i pensjonsinnretningen. Enkelte pensjonsinnretninger tar fortjenestemarginer, andre tar det ikke.

7.5 PENSJONSKOSTNADER OG PENSJONS-FORPLIKTELSER I KOMMUNENS REGNSKAP

Etter kommuneloven med forskrift om økonomiplan, årsbudsjett, årsregnskap og årsberetning for kommuner og fylkeskommuner med videre (ny forskrift trådte i kraft 01.01.20), er det den beregnete pensjons*kostnaden* som skal regnskapsføres, ikke den *premien* kommunen/fylkeskommunen betaler. Forskriftens § 3-5 og § 3-6 angir hvordan regnskapsføringen skal være. § 5-12 i forskriften angir hva som skal oppgis i note knyttet til pensjonskostnad og pensjonsforpliktelse.

Siden kommuner er med i et premieutjevningsfelleskap, skal også pensjonskostnadene og pensjonsforpliktelsene beregnes ut fra det premieutjevningsfelleskapet kommunen/fylkeskommunen er med i, noe som skal tas hensyn til ved aktuarberegningene.

Årets Pensjonspremie skal utgiftsføres i tråd med kommuneloven § 14-6 tredje ledd bokstav c.

Årets pensjonskostnader i kommunens/fylkeskommunens regnskap er altså ikke identiske med de samlede premier som kommunen/fylkeskommunen har innbetalt til *pensjonsinnretningen* i løpet av regnskapsåret. I premiebeløpet tas det ikke hensyn til framtidig lønnsvekst eller G-regulering, mens årets pensjonskostnad tar hensyn til slik vekst ved beregning av den årlige andelen av de *langsigtede* kostnadene ved pensjonsordningen.

Differansen mellom årets pensjonspremie og årets beregnede netto pensjonskostnad er *årets premieavvik*. Årets premieavvik innteksføres og balanseføres hvis pensjonspremien er *større* enn netto pensjonskostnad.

Årets premieavvik utgiftsføres og balanseføres hvis pensjonspremien er *mindre* enn netto pensjonskostnad.

I forskriftens § 3-5 er det gitt overgangsregler for tilbakeføring av premieavvik. Premieavviket som er balanseført, skal fra og med påfølgende år tilbakeføres over syv år med like årlige beløp. Premieavvik som oppsto i regnskapsårene 2011 til og med 2013 skal tilbakeføres over ti år. Premieavvik som oppsto i regnskapsårene til og med 2010 skal tilbakeføres over femten år. Et premieavvik som er balanseført etter andre ledd i forskriftens § 3-5 kan i stedet for tilbakeføring etter tredje ledd tilbakeføres fullt ut i året etter at premieavviket oppsto.

Pensjonsmidlene (herunder premiereserve) klassifiseres som anleggsmidler i balanse-regnskapet. Egenkapital i egen pensjonskasse eller gjensidig livsforsikringsforetak skal ikke innregnes i pensjonsmidlene. Pensjonsmidlene måles til virkelig verdi. Obligasjoner som holdes til forfall måles likevel til anskaffelseskost. I *Premiereserven*, som er de midlene som er avsatt hos pensjonsinnetretningen for pensjonsforpliktelsene, og som er basert på innbetalte premier, tas det *ikke* hensyn til framtidig lønnsvekst.

Pensjonsforpliktelsene viser forpliktelsene knyttet til eksisterende pensjonsopptjening, men det er også tatt hensyn til blant annet framtidig lønnsvekst i beregningene. Pensjonsforpliktelsene klassifiseres som langsiktig gjeld i balanseregnskapet. Estimatavvik for pensjonsmidlene og pensjonsforpliktelsene, og virkningen av planendringer på pensjonsforpliktelsene, regnskapsføres kun i balansen.

Kommunal- og distriktsdepartementet (tidligere Kommunal- og moderniseringsdepartementet) fastsetter beregningsforutsetningene for beregning av pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser for hvert år i et eget rundskriv:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-h-221-beregningsforutsetninger-for-pensjonskostnadene-regnskapsaret-2022/id2857817/>

For bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde som ikke er omfattet av de kommunale regnskapsreglene, gjelder vanlige regnskapsregler etter regnskapsloven, og eventuelt standard for føring av pensjonskostnader laget av Norsk Regnskapsstiftelse, NRS 6. Etter disse reglene skal for eksempel premieavviket ikke inngå i regnskapsføringen av pensjonskostnadene. Så lenge disse bedriftene/virksomhetene er med i en fellesordning for premieutjevning må imidlertid pensjonskostnadene og pensjonsforpliktelsen beregnes ut fra samme utjevningsprinsipp som for kommuner/fylkeskommuner.

Regnskapsstiftelsen har i NRS(V) *Endring av alderspensjons- og samordningsregler for OfTP* angitt at alle vedtatte endringer for alle årskull vurderes å utgjøre en planendring og skulle vært innregnet i juni 2019. NRS (V) omtaler også forhold hvor nye regler ennå ikke er vedtatt skal regnskapsføres. Dette gjelder:

- Beregning av alderspensjon for de med sær- aldersgrense og som er født i 1963 og senere
- Beregning av ny AFP for årskullene 1963 og yngre
- Beregning av alderspensjon for allerede løpende uførepensjoner

NRS (V) angir at inntil nye regler er vedtatt, gjelder de gamle reglene. De tre forholdene nevnt over beregnes derfor ut fra gjeldende regelverk, inntil nye vedtak foreligger.

De vedtatte endringene for regulering av alderspensjon under utbetaling vil få regnskapsmessig virkning. I *Veiledning for pensjonsforutsetninger* (Januar 2022) fra Norsk Regnskapsstiftelse, punkt 6.6 står det:

Ved årsskiftet foreligger det forslag om endring av reguleringsmetode. Ny reguleringsmetode får regnskapsmessig virkning når denne er vedtatt.

NRS 6 fra Regnskapsstiftelsen angir forøvrig hvordan pensjonskostnader og -forpliktelser skal beregnes aktuarielt, og gjelder således også for alle tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor.

8. KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK

- Pensjonen skal være lik uansett hvem som er pensjonsleverandør, og følger av *SGS 2020*
- Alle livsforsikringsforetak skal ha premieutjevningsfellesskap for kommunal tjenstepensjon
- Rammebetingelser for livsforsikringsforetak er gitt i forsikringsvirksomhetsloven og finansforetaksloven
- Alle livsforsikringsforetak har kapitalkrav etter EUs Solvens II-regelverk
- Livsforsikringsforetaket er ansvarlig for:
 - Egenkapitalrisiko
 - Risiko ved kapitalforvaltning
 - Forsikringsrisiko
 - Administrasjonskostnader
 - Pensjonsutbetalinger
 - Rapportering til myndighetene

8.1 INNLEDNING

Reglene for pensjon i kommunal sektor er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 (SGS 2020). Se kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor om endringene i offentlig tjenestepensjon* for mer informasjon om SGS 2020.

Regelverket gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon er uavhengig av hvilken *pensjons-innretning* (livsforsikringsforetak eller pensjonskasse) som forvalter pensjonsordningen.

I dette kapittelet ser vi nærmere på kommunal tjenestepensjon som forvaltes i et livsforsikringsforetak. Regelverket for pensjonskasser er nærmere omtalt i kapittel 9 *Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse*.

Pensjonene blir fastsatt ut fra bestemmelser i SGS 2020 og blir de samme uansett hvilket livsforsikringsforetak som leverer pensjonen

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor er heretter kalt *kommunen*.

Livsforsikringsforetak er underlagt *forsikrings-virksomhetsloven* (forsvl.) og lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven).

Arbeidsgivere med kommunal tjenestepensjon inngår i et premieutjevningsfellesskap med øvrige arbeidsgivere innenfor samme tariffområde hos samme pensjonsinnretning, men

der fylkeskommuner må ha sitt eget premieutjevningsfellesskap, jf. tidligere omtale i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for *kommunens* tjenestepensjonsordning.

Livsforsikringsforetakene som for tiden tilbyr kommunal tjenestepensjon er Kommunal Landspensjonskasse Gjensidig forsikrings-selskap (KLP) og Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand).

KLP er et gjensidig livsforsikringsforetak, som blant annet innebærer at kundene i KLP er medeiere i livsforsikringsforetaket. Etter KLPs vedtekter må kundene betale et egenkapitaltilskudd når de blir kunder, og senere ved behov. KLP har etter sine vedtekter et styre, representantskap og en kontrollkomité. Via de styrende organene i KLP er både arbeidsgivere og arbeidstakere representert. Vedtektene er tilgjengelig på KLPs nettsted www.klp.no. Vedtektene for livsforsikringsforetaket må ikke blandes sammen med KLPs vedtekter for de ulike pensjonsordningene som KLP administrerer.

Storebrand Livsforsikring er datterselskap av konsernet Storebrand ASA. Storebrand ASA eies av aksjonærene og følger aksjeloven. Årsrapporter for konsernet og datterselskapene finnes på <https://www.storebrand.no/om-storebrand/eierstyring-og-selskapsledelse/arsrapporter>

Storebrand er et børsnotert selskap som eies av aksjonærene

KLP er et gjensidig forsikringsselskap, som eies av kundene (kommunene)

8.2 RAMMEBETINGELSER FOR LIVSFORSIKRINGSFORETAK

Livsforsikringsforetakenes virksomhet er som nevnt regulert i forsvl. og finansforetaksloven. Her stilles det krav til livsforsikringsforetakene om konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder, rapportering, kapitalkrav og solvenskrav,

regler for utligning av overskudd og under-skudd, med mer.

8.2.1 KONSESJON

Det kreves konsesjon for å drive et livsforsikringsforetak, jf. finansforetaksloven § 2-13. Kravene til innholdet i konsesjonssøknaden framgår av finansforetaksloven § 3-1 og gjelder blant annet angivelse av egenkapital, forsikringer (pensjoner) og at livsforsikringsforetaket skal tilby driftsplan for de tre første driftsår med mer.

8.2.2 VEDTEKTER

Et livsforsikringsforetaks vedtekter inneholder bestemmelser om selskapsrettslige, forsikringsmessige og forsikringsrettslige forhold. *Finansforetaksloven* § 7-8 angir hva vedtektene minst skal inneholde dersom livsforsikringsforetaket ikke er et AS, med særlige bestemmelser for gjensidige livsforsikringsforetak, som KLP. For livsforsikringsforetak som er et AS, som Storebrand, er det aksjeloven § 2-2 som stiller minstekrav til innholdet i vedtektene.

8.2.3 STYRET

Finansforetaksloven kapittel 8, del II, omhandler regler for styret i et livsforsikringsforetak.

Livsforsikringsforetaket skal ha et styre med minst fem styremedlemmer. Daglig leder kan ikke være medlem av styret. Styreleder og til sammen minst to tredeler av styret skal ikke være ansatt i foretaket eller i et foretak i samme konsern. I foretak med minst 15 ansatte kan et flertall av de ansatte kreve at ett styremedlem og én observatør, og deres

varamedlemmer, velges av og blant de ansatte.

8.2.4 REGNSKAPSFØRING, RAPPORTERING OG INTERNKONTROLL

Livsforsikringsforetak er underlagt omfattende regelverk knyttet til regnskapsføring og rapportering. Soliditetsregelverket i EU, som er innført i norsk lov, *Solvens II*, innebærer omfattende rapportering og krav til internkontroll.

8.2.5 AKTUARFUNKSJONEN OG RISIKOSTYRINGSFUNKSJONEN I ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK

I forskrift til *finansforetaksloven* om gjennomføring av Solvens II-direktivet (Solvens II-forskriften), § 27 og § 28, er det gitt krav til både risikofunksjonen og aktuarfunksjonen i et livsforsikringsforetak. Disse funksjonene skal blant annet ivareta både modeller for, og kvalitet på, beregning av solvenskravet og forsikringstekniske avsetninger (premiereserve), rapportering til styret og ledelse, samt uttale seg om reassuranse (gjenforsikring).

8.3 KAPITALKRAV FOR ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK

Et livsforsikringsforetak skal til enhver tid ha forsikringstekniske avsetninger til dekning av samtlige forsikringsforpliktelser. Verdien av eiendeler og forpliktelser skal fastsettes til markedsverdi.

Videre skal livsforsikringsforetaket til enhver tid ha ansvarlig kapital som minst er tilstrekkelig til å dekke solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet, jf. Solvens-II forskriften. Solvens II som er tilpasset EU-reguleringen av

livsforsikringsforetak, er en sentral del av virksomhetsbestemmelsene.

Solvenskapitalkravet skal dekke risikoen for tap av livsforsikringsforetakets ansvarlige kapital (basiskapital og supplerende kapital) og skal beregnes slik at sannsynligheten er 99,5 prosent for at samlet tap, herunder forsikringsmessig og finansielt tap, over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. *Solvenskapitalkravet* skal beregnes etter en standardmetode eller etter interne modeller. Standardmetoden er fastsatt i detalj gjennom egen forskrift (Solvens II-forskriften). Vinteren 2022 er det ingen livsforsikringsforetak som har søkt Finanstilsynet om godkjenning av interne modeller.

Finanstilsynet har nivået på solvenskapitaldekning som et hovedkriterium for vurdering av et livsforsikringsforetaks risikonivå i sitt risikobaserte tilsyn. Solvenskapitaldekning er forholdet mellom ansvarlig kapital og solvenskapitalkravet i livsforsikringsforetaket.

Minstekapitalkravet skal dekke risikoen for tap av livsforsikringsforetakets basiskapital og skal beregnes slik at sannsynligheten er 85 prosent for at samlet tap over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Minstekapitalkravet skal ikke være lavere enn 25 prosent eller høyere enn 45 prosent av livsforsikringsforetakets solvenskapital-krav.

Finanstilsynet har gitt livsforsikringsforetakene en periode på 16 år fra 01.01.16, det vil si til 31.12.31 til å tilpasse seg kapitalkravene.

Regelverket pålegger et livsforsikringsforetak minst én gang i året å offentliggjøre en rapport om solvens og finansielle stilling etter nærmere bestemmelser fastsatt i Solvens II-forskriften. Denne rapporten offentliggjøres gjerne på nettstedet til livsforsikringsforetaket.

Solvens II innebærer også omfattende regler for risikostyring og internkontroll. Finanstilsynet skal kontrollere at livsforsikringsforetak har et hensiktsmessig system for risikostyring og internkontroll, forsvarlige forsikringstekniske avsetninger til sikring av sine forsikringsforpliktelser og en ansvarlig kapital som er forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten.

For de fleste *kommunale* pensjonsordninger vil premiereserven øke over tid. Dette vil gi et økt kapitalkrav for livsforsikringsforetaket. Egenkapitalen kan økes på forskjellige måter. Foruten ved direkte innskudd fra eier, aksjeemisjon (for AS), eller opptak av lån, kan egenkapitalen for eksempel økes ved:

- Avkastning på selskapskapitalen
- Fortjenesteelement i premiene
- Overskudd på administrasjon og forvaltning
- Premie for rentegaranti
- Overskudd på andre produkter enn offentlig tjenestepensjon

Ved økt kapitalkrav, som når pensjonsforpliktelsene øker, kan KLP årlig innkalle egenkapitaltilskudd fra kundene, noe de har gjort de senere årene. Årlig egenkapitaltilskudd for eksisterende kunder i KLP var på 0,25 prosent av premiereserven i 2021, og det samme er varslet for 2022, i Fellesordningen for kommuner og bedrifter. For fylkes-

kommuner er egenkapitaltilskuddet planlagt til 0,12 prosent av premiereserven i 2022, som også var satsen i 2021

Der Storebrand kanskje benytter de andre kildene til å øke egenkapitalen, som fortjenesteelement på premien, overskudd på kostnadene knyttet til administrasjon og forvaltning, samt premie for rentegaranti, benytter KLP i større grad egenkapitaltilskudd.

Det må betales arbeidsgiveravgift for alle premier som innbetales til en tjenestepensjonsordning, men ikke for egenkapitaltilskudd. På grunn av forskjellig selskapsstruktur og modell for betjening av egenkapitalen og belastning av arbeidsgiveravgift, kan en sammenlikning av egenkapitalbetjeningen for kunder i KLP og Storebrand, eller sammenlikning mellom Storebrand og pensjonskasser, være utfordrende.

Storebrand vil ha behov for å betjene sin egenkapital uten at innskutt egenkapitalen nødvendigvis skal økes. Storebrand vil som et AS kunne ha et krav og/eller en forventning fra eierne om utbytte som betaling for at de stiller sin kapital til disposisjon. KLP har også mulighet til å dele ut utbytte, noe som er nærmere omtalt nedenfor som *avkastning på innskutt egenkapital*.

Kommuner som flytter sin pensjonsordning fra KLP vil i utgangspunktet få med seg sin andel av *innskutt* egenkapital, men ikke sin andel av *opptjent* egenkapital. Dette følger av KLPs vedtekter. Finanstilsynet har blant annet i brev til Pensjonskasseforeningen av 27.01.12 uttalt at eventuelle innlåsingseffekter dette gir, er et privatrettslig spørsmål. Det er opp til KLPs medlemmer gjennom generalforsamlingen å

vurdere eventuelle endringer i vedtektene på dette området.

Opptjent egenkapital i KLP kommer fra forskjellige historiske kilder. I perioden 2013 til 2018 tildelte ikke KLP avkastning på innskutt egenkapital, og avkastningen gikk i den perioden utelukkende til opptjent egenkapital. Fra og med 2019 har KLP igjen tilført avkastning på egenkapitalen. Denne avkastningen registreres som innskutt egenkapital og følger med ved flytting av en pensjonsordning fra KLP.

Innskutt egenkapital som følger med ved flyttingen av en pensjonsordning beregnes ut fra en andel som ikke kan settes høyere enn det som tilsvarer *kommunens* andel av total premiereserve i den fellesordning *kommunen* inngår i på tidspunktet forsikringsrisikoen overføres til ny pensjonsinnretning. Finanstilsynet må formelt godkjenne tilbakeføring av egenkapitaltilskudd ved flytting av en

pensjonsordning fra KLP.

Ved flytting av en pensjonsordning til KLP må det betales et egenkapitaltilskudd. Ved tilflytting til KLP 01.01.22 ville egenkapitaltilskuddet ha vært på 4,15 prosent av premiereserven for kommuner og bedrifter. For fylkeskommuner ville det ha vært 4,64 prosent.

Innskutt egenkapital i KLP kan ikke frigjøres på annen måte enn ved at *kommunen* flytter sin pensjonsordning fra KLP (forutsatt at KLP ikke nedlegges). Det å måtte ha midler plassert som egenkapital i KLP kan betraktes som en «kostnad» for *kommunen*. Kostnaden kan vurderes som forskjellen mellom avkastningen på egenkapitalen og en tenkt avkastning på alternativ plassering for *kommunen*, med samme risiko. Dette forholdet er nærmere beskrevet i kapittel 10 *Mer om tjenstepensjonsleverandørene*.

8.4 KAPITALFORVALTNINGSRISIKO

Dersom kommunen har sin tjenestepensjonsordning i et livsforsikringsforetak er det i utgangspunktet livsforsikringsforetaket som har kapitalforvaltningsrisikoen. Kapitalforvaltningsrisikoen ligger i at livsforsikringsforetaket *årlig* må tilføre pensjonsordningen en garantert minimumsavkastning, såkalt *rentegaranti* (også kalt *grunnlagsrente* eller *beregningsrente*) for at premiereserven skal være tilstrekkelig. Dette ligger som en forutsetning i premietariffene som benyttes. Livsforsikringsforetaket tar en premie for å garantere avkastningen, såkalt rentegaranti-premie, som er nærmere beskrevet i § 3-3 i *forsikringsvirksomhetsloven* og § 2-2 i *forskrift til forsikringsvirksomhetsloven*.

For å ha en buffer for å sikre oppfyllelse av rentegarantien kan livsforsikringsforetakene etter *forsvl.* § 3-13 § 14-10 a tilordne hele eller deler av årets overskudd på avkastningsresultatet til bufferfond. Bufferfondet erstatter tilleggsavsetninger og kursreserver fra

01.01.22. Regelen om bufferfond gjelder kun for kommunal tjenestepensjon.

Det er pensjonsinnretningene som etter regler gitt i *forsvl.* hvert år bestemmer om det skal foretas avsetninger til bufferfond. Bufferfond kan benyttes for å oppfylle kontraktens rentegaranti dersom avkastningen et år er lavere enn garantien, herunder kan det benyttes til å dekke negativ avkastning, noe som ikke var mulig med tilleggsavsetningene. Midler i bufferfondet kan senere tilordnes kundene som overskudd. Pensjonsinnretningene skal etter forskrift til *forsvl.* lage retningslinjer for fastsettelse av bufferfond.

Innføring av bufferfondet er antatt å gi pensjonsinnretningene en mer anvendelig buffer enn ved tidligere regler. Bufferfondet vil kunne endre påvirke investeringsstrategien og dermed vil også forventet avkastning kunne bli endret. Konsekvensene vil imidlertid kunne variere mellom pensjonsleverandører og ulike kundegrupper hos pensjonsleverandøren.

Kapitalforvaltningen i et livsforsikringsforetak inndeles i eiernes midler og i kundenes midler. Eiernes midler forvaltes i *selskapsporteføljen*. Kundenes midler forvaltes i *kollektivporteføljen*. Kollektivporteføljen kan igjen deles inn i underporteføljer med forskjellig forvaltningsstruktur, herunder forskjellig aksjeandel. Livsforsikringsforetakene avgjør til enhver tid hvilke underporteføljer de tilbyr for sine kunder med kommunal tjenestepensjon.

Forsvl. § 4-15 åpner for at kommunen kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der kommunen kan bestemme hvordan porteføljen

skal sammensettes (flerårig forvaltningsavtale). Siden det er knyttet rentegaranti til kommunal tjenstepensjon, må også § 6-1 i forskrift til forsvl. følges. Der står det at pensjonsinnretningene kan garantere avkastningen i den særskilte investeringsporteføljen over et bestemt antall år, maksimalt fem år. I denne perioden må kommunen dekke differansen dersom avkastningen på den særskilte investeringsporteføljen i en regnskapsperiode ikke er så stor som forutsatt i premieberegningssgrunnlaget for pensjonsordningen. Differansen kan dekkes fra premiefond, eller kreves dekket av kommunen. Kommunen vil få det de eventuelt har dekket i perioden overført til premiefond ved utløpet av den avtalte perioden. Pensjonsinnretningen er uansett ansvarlig overfor medlemmene for at pensjonen er sikret og at rentegarantien er oppfylt hvert år.

Dersom en kommune velger særskilt investeringsportefølje vil dette kunne påvirke premien for rentegaranti og premien for kapitalforvaltning.

8.5 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til forventning om dødelighet og uførhet i den enkelte *kommune* og samlet for premieutjevningsskellesskapet, eventuelt også for hele livsforsikringsforetaket. Forsikringsrisiko er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnad*.

I store risikofellesskap (med mange medlemmer) vil det ikke være like store svingninger i risikoen fra år til år som det vil være i et risikofellesskap med få medlemmer.

Livsforsikringsforetaket skal benytte forsvarlige forutsetninger om dødelighet og uførhet i sine premietariffer. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Dersom det oppstår overskudd på risikoresultatet i et livsforsikringsforetak ett år, for eksempel fordi færre medlemmer enn forutsatt er blitt uføre, har livsforsikringsforetaket anledning til å overføre halvparten av overskuddet til et *risikoutjevningssfond*. Det overskytende skal overføres til den enkelte *kommunes* premiefond. En *kommune* som er kunde i et livsforsikringsforetak, og som isolert sett har et underskudd på eget risikoresultat, vil likevel kunne få tilført et overskudd. Dette vil være tilfellet dersom alle *kommuner* som er med i samme risikofellesskap, samlet sett får et positivt risikoresultat som utjevnes.

Dersom det ett år oppstår et negativt risikoresultat, kan livsforsikringsforetakenes risikoutjevningssfond belastes. Livsforsikringsforetak har også reassuranse (gjenforsikring) for å avhjelpe deler av risikoen. Dette betyr i praksis at reassuransen dekker særlig store tap på forsikringsrisikoen.

Ved et tap i forsikringsrisikoen som er så stort at det ikke dekkes av risikoutjevningssfondet og reassuransen, er det livsforsikringsforetakets egenkapital som i siste instans bærer forsikringsrisikoen og må dekke tapet.

8.6 PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESSKAP

Livsforsikringsforetaket skal etter *forsvl.* § 3-7 melde en premietariff (pristariff) til Finanstilsynet. Etter *forsvl.* § 3-3 skal premietariffen

gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjon og kapitalforvaltning, samt pris for rentegaranti, jf. beskrivelsen i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*. Forsvl. benytter uttrykket pris, mens dette omtales som premie i dette kapitlet. I premietariffen ligger også premie for oppbygging av administrasjonsreserve som benyttes til å betale kostnader i utbetalingsperioden for medlemmer i tjenestepensjonsordningen.

Både KLP og Storebrand er pålagt å ha premieutjevning mellom kommuner som sikrer alders- og kjønnsnøytrale premier etter SGS 2020. Størrelsen på premiene for den enkelte *kommune* vil være avhengig av den beregnede premien for de andre *kommunene* som er med i samme premieutjevningsfelleskap. Den enkelte *kommune* betaler en andel av den samlede premien i premieutjevningsfelleskapet. Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsfelleskap er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

Både KLP og Storebrand er pålagt å ha premieutjevning mellom kommuner som sikrer alders- og kjønnsnøytrale premier

8.7 PREMIE FOR ADMINISTRASJON OG KAPITALFORVALTNING

Premie for administrasjon og kapitalforvaltning skal fastsettes på forhånd og meldes til Finanstilsynet. Disse premiene, samt reglene for premieutjevning, er nærmere omtalt i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*. Dersom de innbetalte premiene ikke er tilstrekkelig til å dekke de faktiske kostnadene i livsforsikringsforetaket det enkelte år, må

livsforsikringsforetaket dekke tapet. Dersom faktiske kostnader viser seg å bli lavere enn de innbetalte premiene, går overskuddet til livsforsikringsforetaket.

Stordriftsfordeler vil gjøre at kostnadene blir forholdsmessig lavere jo større forvaltningskapitalen er. KLP og Storebrand har begge stor forvaltningskapital, og vil begge ha stordriftsfordeler.

8.8 ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER

Det er en rekke administrative og praktiske oppgaver et livsforsikringsforetak må ivareta for å følge opp pensjonsordningene etter SGS 2020, samt lover og regler. Slik administrasjon krever både gode tekniske løsninger og høy kompetanse. I det følgende nevnes noen oppgaver.

8.8.1 MEDLEMSREGISTRE

Det må foretas løpende ajourhold av medlems- og pensjonistregistre for tjenestepensjonsordningen basert på ajourføring fra *kommunens* lønns- og personalregistre/-systemer. Også uførhet og død skal registreres og vil gi endringer i pensjonsutbetalingene.

Pensjonsleverandørene planlegger mulighet til å benytte a-meldingssystemet til slik registreringer i framtiden.

8.8.2 PENSJONSBEREGNING

I kommunal tjenestepensjon må det foretas en endelig beregning av pensjonen når den kommer til utbetaling. Beregning av pensjoner er nært knyttet opp mot medlems- og

pensjonistregistreringen. Beregningsfunksjonalitet er innebygget i IT-systemet i livsforsikringsforetaket.

Etter avtale om overføring og samordning av pensjonsrettigheter (Overføringsavtalen) skal den pensjonsordningen der en ansatt sist var medlem i tjenstepensjonsordningen stå for utbetaling av *all* pensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger. Administrasjon av refusjon til og fra andre *pensjonsinnretninger* for hvert enkelt medlem av tjenstepensjonsordningen er en del av arbeidet i et livsforsikringsforetak.

For nye uføretilfeller må uføregrad vurderes/fastsettes særskilt. Enkelte ganger må livsforsikringsforetaket innhente egen legeerklæring fra den som søker om uførepensjon, og ikke bare basere seg på eventuelt vedtak om uføretrygd (fra folketrygden). I 2021 er det åpnet for mulig elektronisk kommunikasjon mellom pensjonsinnretninger og NAV knyttet til uføre og personer på AAP, og på sikt også sykmeldte. Ordningen er samtykkebasert, det vil si at den enkelte uføre/på AAP må godkjenne slik kommunikasjon. Denne type kommunikasjon vil kunne spare både medlemmet og pensjonsinnretningen for mye arbeid.

Nytt regelverk for kommunal tjenstepensjon fra 01.01.20 har krevet tilpasninger i IT-løsningene både for beregning av pensjon og for beregning av premie og avsetninger. For de som er født i 1963 og senere, og har opptjening etter 01.01.20, er det mulig med fleksibelt uttak av pensjon og at uttak av pensjon kan skje samtidig med fortsatt arbeid hos kommunen. Dette stiller store krav til fleksibilitet i IT-løsningene

8.8.3 PENSJONSUTBETALING

Livsforsikringsforetakene utbetaler pensjon til medlemmene i tjenstepensjonsordningen månedlig, og må sørge for at det trekkes skatt av pensjonen, samt at pensjon og skatt blir riktig rapportert til myndighetene.

For personer med uførepensjon som har en inntekt ved siden av, må pensjonsutbetalingen reduseres dersom inntekten overstiger den tillatte inntektsgrensen. Videre skal det årlig foretas et etteroppgjør i forhold til inntekt for uførepensjonistene.

Også for folketrygdberegnet AFP skal det gjennomføres et etteroppgjør for den enkelte.

8.8.4 FAKTURERING OG KONTOUTSKRIFT

Kommunen mottar premiefakturaer for alle pensjonsytelsene, som oftest kvartalsvis.

Premien forhåndsfastsettes hvert år ut fra antakelser om lønnsvekst, bruttopensjoner med mer. Hvert år skal det foretas et etteroppgjør der avvik mellom innbetalte premier og de lønnsendringene med mer, som faktisk har funnet sted det enkelte året, blir avregnet.

Det finnes ikke noe lovmessig krav til innholdet og detaljgraden i fakturaene som skal sendes *kommunen*, men de bør inneholde informasjon om hva og hvem betalingen gjelder, og grunnlaget for premien.

Hvert år innen 01.06 skal kundene hos en pensjonsinnretning etter *forsvl.* få tilsendt en kontoutskrift. Minstekrav til innholdet i kontoutskriften er gitt i forskrift til *forsvl.* § 8-3. Kontoutskriften skal blant annet vise

saldo ved utgangen av foregående år og innværende år, samt bevegelser i mellomtiden.

8.8.5 SERVICE OG MEDLEMSINFORMASJON

Livsforsikringsforetakene yter ulik service og informasjon overfor *kommunen* og medlemmene av tjenstepensjonsordningen. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt utsendelse av forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, og/eller tilbud om lån.

Livsforsikringsforetakene har nettsider med informasjon til sine kunder og deres ansatte. NAV har en nettløsning der det innhentes informasjon fra livsforsikringsforetakene og flere pensjonskasser, slik at de ansatte får informasjon om opptjent pensjon i den enkelte pensjonsordningen i tillegg til informasjon om folketrygden og private pensjonsordninger. Informasjon om privat tjenstepensjon kommer fra nettportalen *norskpensjon.no*. Det arbeides våren 2022 med å få på plass samordnet offentlig tjenstepensjon i nettløsningen, men det er usikkert når dette kommer på plass. Se også punkt 8.8.8 *Lovpålagt informasjon til medlemmene*.

Fra 01.01.22 er det innført regler om digitalt førstevalg i forsikringsavtaleloven (fal.). Tilsvarende lovendring i forsvl. er også vedtatt.

Digitalt førstevalg innebærer at pensjonsforetaket kan benytte elektronisk kommunikasjon mot kommuner og medlemmer av en pensjonsordning, så sant disse ikke har reservert seg mot dette.

Innføring av digitalt førstevalg gir effektivitet i kommunikasjonen mellom pensjonsinnretning og kommune/medlem, og er kostnadseffektivt.

Kommunen ønsker gode nettløsninger og kundeportaler knyttet til inn- og utmeldinger, oversikt over premiebetalinger og fakturaer, oversikt og eventuelt statistikker over medlemmene i pensjonsordningen og utvikling i medlemsmasse (eksempelvis antall pensjonister), utviklingen i kapitalforvaltningen med mer.

Kommunen vil ha behov for beregninger til sin regnskapsføring utført etter standarder fra Foreningen god kommunal regnskapsskikk (GKRS). Beregningene skal baseres på premieutjevningsfellesskapet, og må derfor leveres av livsforsikringsforetaket.

8.8.6 FORDELING AV OVERSKUDD

Det er generalforsamlingen i livsforsikringsforetaket som skal fastsette hvordan overskuddet skal fordeles hvert år. *Forsvl.*, finansforetaksloven og livsforsikringsforetakets vedtekter har regler for hvordan dette skal gjøres.

8.8.7 KAPITALFORVALTNING

Etter finansforetaksloven med forskrift skal livsforsikringsforetaket forvalte sine eiendeler på en forsvarlig måte i samsvar med foretakets formål. Foretaket skal vektlegge forsvarlig likviditet, sikkerhet, risikospredning og inntjening, og tilpasse kapitalforvaltningen til endringer i foretakets risikoeksponering og endringer i risiko knyttet til de ulike virksomhetsområdene.

Videre skal livsforsikringsforetaket fastsette og regelmessig gjennomgå retningslinjer for kapitalforvaltningen, samt rammer og fullmakter for de enkelte enheter og ansattes adgang til å handle for foretaket.

I finansforetaksloven med forskrift er det angitt hvordan livsforsikringsforetaket skal ivareta god risikostyring, herunder av kapitalforvaltningen.

Livsforsikringsforetakenes kapitalforvaltningsstrategier vil kunne ha betydning både på hvilken avkastning *kommunens* pensjonsordning får tilført, og for kostnadene ved kapitalforvaltningen i det enkelte livsforsikringsforetak.

Også bærekraftige investeringer kan være en del av et livsforsikringsforetaks kapitalforvaltningsstrategi. Livsforsikringsforetakene har i sin kapitalforvaltning fokus på miljø, samfunnsansvar og eierstyring (ESG). Dette kan omfatte alt fra hvitvasking, korrupsjon, styresammensetning og utslipp, til sikkerhet og rettigheter for ansatte.

8.8.8 LOVPÅLAGT INFORMASJON TIL MEDLEMMENE (YRKESAKTIVE, OPPSATTE OG PENSJONISTER)

Fal. § 19-2 og § 19-3 gir pensjonsinnretningene en opplysningsplikt overfor medlemmene i en tjenestepensjonsordning, blant annet når det gjelder hvilken pensjon de har krav på. Pensjonsinnretningen har som regel kundeportaler hvor *kommunen* og dens ansatte får nærmere opplysninger om pensjonsordningen, pensjonsrettigheter med videre.

Pensjonsinnretningen skal etter *forsvl.* § 4-16 dessuten utstede pensjonsbevis til arbeidstakere som fratrer sin stilling uten rett til straks begynnende pensjon. Pensjonsbeviset skal opplyse hvilke pensjonsrettigheter vedkommende har opptjent (*oppsatte rettigheter*) på fratreldesestidspunktet. Pensjonsinnretningen skal senere på forespørsel fra innehaveren av pensjonsbeviset gi oppdatert informasjon.

Etter *fal.* § 19-4 skal medlemmene i en tjenestepensjonsordning få et forsikringsbevis og vilkårene som gjelder for forsikringen (tjenestepensjonsordningen). Videre skal det etter § 19-7 gis tilbud om fortsettelsesforsikring til medlemmer som trer ut av tjenestepensjonsordningen.

De vedtatte endringene som ble foreslått i Prop. 43 LS (2021-2022) med forslag til tilpasning til det reviderte tjenestepensjonsdirektivet fra EU (IORP II) innebærer nye informasjonskrav i forsikringsvirksomhetsloven til medlemmer, potensielle medlemmer og pensjonister av en pensjonsordning, herunder krav til pensjonsoversikt både for livsforsikringsforetak og pensjonsforetak. Det legges opp til at det skal utformes mer detaljerte regler om dette i forskrift. De nye reglene vil kunne medføre behov for endringer i datasystemer og informasjonsutvekslingsrutiner om samordnet pensjon i kommunal tjenestepensjon som skal oppgis riktig til medlemmene hvert år.

Se også punkt 8.8.5 om forskjellige nettsider med informasjon om pensjon.

9. KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE

- Pensjonen skal være den samme uansett hvem som er pensjonsleverandør, og følge av *SGS 2020*
- Det skal være premieutjevningsfelleskap innen pensjonskassen
- Rammebetingelser for pensjonskasser gitt i forsikringsvirksomhetsloven og finansforetaksloven
- Pensjonskasser har kapitalkrav etter Solvens II-regelverket, tilpasset pensjonskasser
- Pensjonskontoret stiller særskilt krav til daglig ledelse
- Pensjonskassen (*kommunen*) er ansvarlig for:
 - Egenkapitalrisiko
 - Risiko ved kapitalforvaltning
 - Forsikringsrisiko
 - Administrasjonskostnader
 - Pensjonsutbetalinger
 - Operasjonell risiko
 - Rapportering til myndighetene
- Kommunen kan til en viss grad påvirke:
 - Kapitalforvaltningen i pensjonskassen
 - Tidligavgang og uførepensjon
 - Premieutjevningsfelleskap

9.1 INNLEDNING

Reglene for pensjon i KS' tariffområde er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 (SGS 2020). Se kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor om endringene i offentlig tjenestepensjon* for mer informasjon om SGS 2020.

Regelverket gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon er uavhengig av hvilken *pensjonsinnretning* (livsforsikringsforetak eller pensjonskasse) som forvalter pensjonsordningen.

I dette kapittelet ser vi nærmere på kommunal tjenestepensjon som forvaltes i en pensjonskasse. Regelverket for livsforsikringsforetak

Pensjonene blir fastsatt ut fra bestemmelser i SGS 2020 og blir de samme uansett om pensjonsleverandøren er et livsforsikringsforetak eller en pensjonskasse

er nærmere omtalt i kapittel 8 *Kommunal tjenestepensjon i et livsforsikringsforetak*.

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor er heretter kalt *kommunen*.

Adgangen til å opprette egen pensjonskasse følger av *forsikringsvirksomhetsloven* (forsvl.) i kombinasjon med regler i *lov om finansforetak og finanskonsern* (finansforetaksloven). *Forskrift om pensjonsforetak* (pensjonskasseforskriften) gir en nærmere regulering av pensjonskasser.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for kommunens pensjonsforpliktelser.

En kommunal eller fylkeskommunal pensjonskasse er en selvstendig juridisk enhet. Pensjonskassen er vanligvis opprettet av en kommune/fylkeskommune, men kan også administrere pensjonsordningen for én eller flere bedrifter og/eller virksomheter tilknyttet kommunen. Lovgivningen åpner også for at to eller flere kommuner og fylkeskommuner kan etablere en interkommunal pensjonskasse, jf. forsvl. § 2-2 annet ledd.

Dersom de folkevalgte har en annen pensjons-

ordning enn kommunen/fylkeskommunen, er det adgang til å innlemme denne pensjonsordningen i pensjonskassen.

Finanstilsynet hadde i januar 2022 registrert 20 kommunale pensjonskasser.

Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsfelleskap i pensjonskassen er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnad*. Det er krav om premieutjevning mellom kommunen og bedriftene og virksomhetene som er med i pensjonskassen. En fylkeskommune må utgjøre eget premieutjevningsfelleskap i en pensjonskasse, eventuelt sammen med andre fylkeskommuner.

9.2 RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER

Forsvl. kapittel 2 angir regler for pensjonskasser. Noen av forholdene som er omtalt i loven er: kravene til konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder med mer. I lovens kapittel 3 beskrives regelverket for livsforsikringsprodukter (herunder pensjonsprodukter), som også omfatter pensjonskasser. *Forskrift om pensjonsforetak* regulerer pensjonskasser ytterligere.

Det er en rekke krav om rapportering for pensjonskasser til myndighetene.

IORP II er betegnelsen på et EU-direktiv om virksomhet i og tilsyn med, tjenestepensjonsforetak (pensjonskasser). Formålet med direktivet er å fremme harmonisering av regelverket for tjenestepensjonsforetak og å fremme åpenhet og god virksomhetsstyring. Kapitalkravene i IORP II er allerede innført i Norge.

Prop. 43 LS (2021-2022) ble vedtatt våren 2022., Dette medførte lovendringer i finansforetaksloven og forsvl. i tråd med IORP II, blant annet innenfor følgende områder:

- Krav om kontrollfunksjoner som aktuar, risikostyring og internrevisjon
- Forsvarlige godtgjørelsesordninger for ledelsen, kontrollfunksjoner og andre som har vesentlig innflytelse på pensjonskassens risikoprofil
- Redegjørelse for investeringsprinsipper, årsregnskap, årsberetning m.m., som også skal gjøres offentlig tilgjengelig
- Utvidete og mer detaljerte krav til informasjon til medlemmer og potensielle medlemmer og pensjonister, både om regelverket for pensjonsordningen og kapitalforvaltningsstrategien til pensjonskassen

Det er vedtatt forholdsvis få lovendringer, mens flere detaljer vil komme i forskrift. Det er lagt opp til forskrift på følgende områder:

- Aktuarens rolle
- Krav til egnethetsvurdering for personer med nøkkelfunksjoner i foretak som har fått utkontraktert oppgaver fra pensjonskasser
- Mer spesifikke informasjonskrav til medlemmer, potensielle medlemmer og pensjonister, herunder utforming av en årlig «pensjonsoversikt»

De utvidete kravene til pensjonsoversikt til

medlemmer skal også gjelde for livsforsikringsforetak.

Finanstilsynet har i sine stedlige tilsyn, allerede før IORP II ble vedtatt, lagt IORP II-regelverket til grunn. Finanstilsynet er opptatt av at pensjonskassene identifiserer og planlegger tiltak i tråd med kapitalkravene uten å ta hensyn til overgangsreglene.

I medhold av tidligere Hovedtariffavtale (HTA) kapittel 2.1.10, nå SGS 2020, del I § 8-3, har Pensjonskontoret fattet vedtak om daglig ledelse i kommunale pensjonskasser (se omtale i punkt 9.2.4 senere i kapittelet).

Pensjonskasser er underlagt stort sett de samme lover og regler som livsforsikringsforetak

Et unntak er kapitalkravet, som er noe lempeligere enn for livsforsikringsforetak

Høyere risiko i forvaltning av midler gir muligheten for høyere avkastning. Dette krever imidlertid høyere bufferkapital i pensjonskassen

9.2.1 KONSESJON

Det kreves konsesjon for å drive en pensjonskasse, jf. finansforetaksloven § 2-16. Kravene til innholdet i konsesjonssøknaden framgår av *finansforetaksloven* § 3-1 og gjelder blant annet angivelse av egenkapital, forsikringer (pensjoner) og at pensjonskassen skal tilby driftsplan for de tre første driftsår med mer.

9.2.2 VEDTEKTER

En pensjonskasses vedtekter skal inneholde bestemmelser om selskapsrettslige, forsikringsmessige og forsikringsrettslige forhold.

I henhold til *finansforetaksloven* § 7-8 skal vedtektene minst angi følgende:

- a) Pensjonskassens navn
- b) Kommunen hvor pensjonskassen skal ha sitt forretningskontor
- c) Pensjonskassens formål og virksomhet
- d) Størrelsen på pensjonskassens grunnfond, og i tilfelle de regler om tilbakebetaling og avkastning av tilskudd til grunnfondet som skal gjelde
- e) Sammensetningen av generalforsamling, valg av leder og medlemmer, samt regler om stemmerett og flertallskrav som skal gjelde for beslutninger
- f) Antallet eller laveste og høyeste antall styremedlemmer og regler for valg av styremedlemmer
- g) Om pensjonskassen skal ha adgang til å utstede egenkapitalbevis
- h) Hvordan overskudd skal anvendes og underskudd dekkes, samt regler om fastsettelse av utbytte dersom pensjonskassen skal kunne gi utbytte av grunnkapitalen
- i) Hvordan pensjonskassen skal avvikles og pensjonskassen kapital disponeres ved avvikling
- j) I hvilken verdipapirsentral egenkapitalbevisene er innført.

Etter *finansforetaksloven* § 8-1 første ledd, kan pensjonskasser unnlate å ha general-

forsamling med mindre annet følger av vedtekter eller konsesjonsvilkår. For pensjonskasser som ikke har generalforsamling skal det i vedtektene angis hvem som utøver kompetanse, som ellers ligger til generalforsamlingen.

9.2.3 STYRET

Etter *finansforetaksloven* § 8-4, skal styret i en pensjonskasse ha minst 5 medlemmer, der minst ett medlem uten annen tilknytning til arbeidsgiver, foretak eller forening med pensjonsordning i pensjonskassen, samt ett medlem som representerer medlemmer, herunder pensjonister, i pensjonsordningen i pensjonskassen.

I vurderingen av hvilke krav som skal stilles til det enkelte styremedlems kompetanse og egnethet, jf. *finansforetaksloven* § 3-5, angir Finanstilsynet i rundskriv 1/2020 *Vurdering av egnethetskrav* med vedlegg, at det skal legges vekt på at styremedlemmene *til sammen* oppfyller kompetansekravene til styret. Det kreves ikke at samtlige styremedlemmer skal besitte spesialkunnskap om alle deler av pensjonskassens virksomhet. Det er Finanstilsynet som vurderer om kravene er oppfylt ved opprettelse av pensjonskassen, deretter er det pensjonskassens eget ansvar.

En pensjonskasse er en selveiende institusjon, selv om pensjonskasser er unntatt fra stiftelsesloven, se stiftelsesloven § 6 bokstav b). Kommunen/fylkeskommunen oppnevner styrerepresentanter til pensjonskassen. Pensjonskassen og styret i pensjonskassen er ellers ikke underlagt kommunens/fylkeskommunens administrasjon og ledelse.

9.2.4 DAGLIG LEDER

Daglig leder tilsettes av styret, og kan ikke samtidig være medlem av styret, jf. finansforetaksloven § 8-4.

Som tidligere nevnt, har Pensjonskontoret med hjemmel i tidligere HTA kapittel 2.1.10, nå SGS 2020, del I § 8-3 fattet vedtak om daglig ledelse i kommunale pensjonskasser.

«Hovedtariffavtalen (HTA) åpner mulighet for at det kan opprettes egne kommunale pensjonskasser. Pensjonskontorets styre har oppfattet at tariffpartenes intensjon er at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver.

Pensjonskontorets styre har kommunisert med tariffpartene og forsikret seg om at dette er en

riktig forståelse av tariffpartenes syn. Det er tariffpartene som fortolker HTA. Pensjonskontorets styre har på denne bakgrunn lagt til grunn at egne pensjonskasser, som ikke tilfredsstiller disse kravene, vil være i strid med HTA...».

Videre heter det:

«Kravet om at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver er noe mer enn et formelt krav. Daglig leder funksjonen må ha et reelt innhold ved at daglig leder selv må kunne utføre de vesentlige deler denne stillingen tilsier. I valg av daglig leder er et viktig hensyn å unngå at det oppstår habilitetsproblemer ved eventuelle interessekonflikter mellom kommunen og pensjonskassen».

9.2.5 RAPPORTERING, REGNSKAPSFØRING, REVISOR OG INTERNKONTROLL

Finanstilsynet skal blant annet se til at pensjonskasser overholder gjeldende regelverk, jf. *finanstilsynsloven* § 3. Pensjonskasser må derfor rapportere solvenskapitalkrav, regnskap/nøkkeltall, med mer, til Finanstilsynet på egne skjema/oppsett.

Videre skal pensjonskassen rapportere regnskapsdata til Statistisk sentralbyrå (SSB). Pensjonskasser med over 1 milliard euro i forvaltningskapital omfattes også av kvartalsvis rapportering til EIOPA, de europeiske tilsynsmyndighetene.

Etter finansforetaksloven skal Finanstilsynet føre tilsyn med blant annet kommunale pensjonskasser. I Rundskriv 3/2009 fra Finanstilsynet er det gitt veiledning til forskrift til finanstilsynsloven om risikostyring og

internkontroll. Kravene til risikostyring og internkontroll blir ytterligere skjerpet når de vedtatte endringene fra Prop. 43 LS (2021-2022) skal gjennomføres. Se punkt 9.2 *Rammebetingelser for pensjonskasser.*

Krav til pensjonskassenes regnskapsføring og regnskapsrapportering er regulert i forskrift til regnskapsloven, *forskrift om årsregnskap for pensjonsforetak*. Forskriften regulerer hvordan resultat, balanse, endringer i ansvarlig kapital, kontantstrømmer og noter skal oppstilles i årsregnskapet. Utdrag av årsregnskapet med supplerende opplysninger skal rapporteres til Finanstilsynet og SSB innen tre måneder etter regnskapsårets avslutning.

Det er flere rapporter som skal innrapporteres kvartalsvis, halvårlig eller årlig. Nærmere oversikt over innrapporteringsforpliktelsene finnes på:

<https://www.finanstilsynet.no/rapportering/pensjonsforetak/>

I henhold til *forskrift om årsregnskap for pensjonsforetak* skal årsregnskap, årsberetning og revisjonsberetning for pensjonskasser gjøres tilgjengelig på internett. Når de vedtatte endringene i Prop. 43 LS (2021-2022) trer i kraft, skal det også lages forskrift som gir i ytterligere krav om informasjon til medlemmer enn det som allerede ligger i forsvl.

Det følger av *finansforetaksloven* § 8-17 at pensjonskassen må ha en revisor. Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem i pensjonskassen. Dette følger av revisorloven kapittel 8. Dersom kommunerevisjonen er organisert internt i kommunen, kan ikke den kommunalt ansatte revisor godkjennes som revisor for pensjonskassen. Etter finansforetaksloven § 8-6 tredje ledd skal styret ha møte med revisor hvert kvartal. Med mindre annet er fastsatt i instruks for styret, skal revisor møte uten at daglig leder eller andre fra den daglige ledelsen er til stede.

9.2.6 AKTUAR

Etter *Forskrift om pensjonsforetak* må alle pensjonskasser ha en ansvarshavende aktuar. Aktuaren er ansvarlig for at pensjonskassens virksomhet til enhver tid blir drevet på en forsikringsteknisk ansvarlig måte. Aktuaren skal blant annet foreta beregning av forsikringsmessige avsetninger og se til at pensjonskassens premier ikke er fastsatt i strid med forsvl.

Pensjonskassen kan enten ha egen aktuar eller inngå avtale med et aktuar konsultantselskap om å være pensjonskassens ansvarshavende aktuar.

I henhold til IORP II er det krav om kontrollfunksjoner som omfatter en risikostyringsfunksjon og en internrevisjonsfunksjon, samt en aktuarfunksjon, som i livsforsikringsforetak. Våren 2022 ble det vedtatt lovendringer som sikrer dette, blant annet at dagens regel om ansvarshavende aktuar oppheves. Samtidig er det lagt opp til at Finansdepartementet skal vurdere en konkretisering av aktuarens rolle i en pensjonskasse i utfyllende forskrift.

9.3 KAPITALKRAV FOR EN PENSJONSKASSE

Kapitalkravene for pensjonskasser er tilpasset samme regelverk som det som gjelder for livsforsikringsforetak, men med noen lempeligere regler

For å sikre soliditeten skal pensjonskassen til enhver tid ha kapital som er tilstrekkelig til å dekke solvensmarginkravet for pensjonskassens samlede virksomhet.

En pensjonskasse må ha startkapital og tilfredsstillende kapital- og solvenskrav etter nærmere regler gitt i finansforetaksloven § 3-4 (4) og § 14-16. Minimumskravet til startkapital er 10 ganger G (G er folketrygdens grunnbeløp) som per 01.05.21 er 106 399 kroner, det vil si 1 063 990 kroner.

I tillegg til dette minstekravet skal pensjonskassen oppfylle soliditetskravene i *forskrift til forsikringsvirksomhetsloven*, jf. forskrift om pensjonsforetak. Kravet er basert på Solvens II-kravet som gjelder for livsforsikringsforetak, som er omtalt i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak*, med en noe forenklet beregningsmetodikk. Kravet innebærer blant annet at pensjonskassen må ha nok egenkapital til at den med en høy grad av sikkerhet vil kunne dekke potensielle tap fra alle deler av virksomheten.

Pensjonskassene skal følge samme opptrappingsplan av solvenskapital som livsforsikringsforetakene, hvilket betyr at kapitalkravet skal gjelde fullt ut i 2032. Finanstilsynet har i sine stedlige tilsyn, allerede før IORP II ble vedtatt, lagt IORP

II-regelverket til grunn. Finanstilsynet er opp- tatt av at pensjonskassene identifiserer og planlegger tiltak i tråd med kapitalkravene uten å ta hensyn til overgangsreglene.

Dersom kommunen trenger midler for å finansiere egenkapitalen i pensjonskassen, kan kommunen overføre kommunal eiendom til pensjonskassen. Dersom det ikke allerede foreligger en leiekontrakt for kommunen på disse eiendommene, og kommunen skal leie dem etter at pensjonskassen har overtatt eiendommen, må det opprettes en leiekontrakt mellom pensjonskassen og kommunen, som sikrer samme ordinære forretningsmessige vilkår som for ikke- nærstående parter.

Pensjonskassen må betale dokumentavgift når eiendommen blir overdratt fra *kommunen*.

Hvor stor andel av pensjonskassens egenkapital som tillates å være *kommunale* eiendommer må klareres med Finanstilsynet i det enkelte tilfelle. Overføring av kommunal

eiendom til pensjonskassen som fører til overkapitalisering, det vil si at pensjonskassen har kapital på et høyt nivå i forhold til behovet i pensjonskassen, har vært tema for Finans- tilsynet ved opprettelse av flere kommunale pensjonskasser. Finanstilsynet har da kommet med uttalelser om den risiko kommunen, i skatterettslig forstand, tar ved en betydelig overkapitalisering med bakgrunn i overføring av kommunal eiendom til pensjonskassens egenkapital. Risikoen ved å ha stor del av pensjonskassens selskapskapital investert i kommunens eiendom har også vært poengtert ved Finanstilsynets stedlige tilsyn i enkelte pensjonskasser.

For de fleste *kommunale* pensjonsordninger vil pensjonsforpliktelsene og dermed premiereserven øke over tid. Dette vil gi et økt kapitalkrav for pensjonskassene. Egenkapitalen i en pensjonskasse kan økes på forskjellige måter. Uten direkte innskudd fra *kommunen* eller opptak av lån, kan egenkapitalen for eksempel økes ved:

- Avkastning på selskapskapitalen
- Fortjenesteelement på premie
- Overskudd på administrasjon og forvaltning
- Premie for rentegaranti
- Overskudd på andre produkter enn offentlig tjenestepensjon dersom pensjonskassen har slike

Ved økt kapitalkrav kan pensjonskassen årlig be om egenkapitaltilskudd fra *kommunen*.

Det skal ikke betales arbeidsgiveravgift på egenkapitaltilskudd.

Det å ha midler plassert i pensjonskassen kan betraktes som en «kostnad» for *kommunen*.

Kostnaden kan vurderes som forskjellen mellom avkastningen på egenkapitalen og en tenkt avkastning på alternativ plassering med samme risiko. Dette forholdet er nærmere beskrevet i kapittel 10 *Mer om tjenstepensjonsleverandørene*.

9.4 KAPITALFORVALTNINGSRISIKO

Ved å ha en pensjonskasse kan kommunen selv velge om den ønsker å ta høyere investeringsrisiko enn det et livsforsikringsforetak tar for sin kundeportefølje. På den måten gis det mulighet for høyere avkastning og dermed lavere netto premiebetalinger til pensjonsordningen.

Dersom *kommunen* har sin tjenstepensjonsordning i en pensjonskasse er det pensjonskassen som har kapitalforvaltningsrisikoen. Kapitalforvaltningsrisikoen ligger i at pensjonskassen *årlig* må tilføre pensjonsordningen en garantert minimumsavkastning, såkalt *rentegaranti* (også kalt *grunnlagsrente* eller *beregningsrente*) for at premiereserven skal være tilstrekkelig. Dette ligger som en forutsetning i premietariffene som benyttes. Pensjonskassen tar en premie for å garantere avkastningen, såkalt *rentegarantipremie*, som er nærmere beskrevet i § 3-3 i *forsikringsvirksomhetsloven* og § 2-2 i *forskrift til forsikringsvirksomhetsloven*.

For å ha en buffer for å sikre oppfyllelse av rentegarantien kan en pensjonskasse etter *forsvl.* § 3-13 § 14-10 a tilordne hele eller deler av årets overskudd på avkastningsresultatet til et bufferfond. Bufferfondet erstatter tilleggsavsetninger og kursreserver

fra 2022. Regelen om bufferfond gjelder kun for kommunal tjenstepensjon.

Det er pensjonsinnretningene som etter regler gitt i *forsvl.* hvert år bestemmer om det skal foretas avsetninger til bufferfondet. Bufferfondet kan benyttes for å oppfylle kontraktens rentegaranti dersom avkastningen et år er lavere enn garantien, herunder kan det benyttes til å dekke opp negativ avkastning, noe som tidligere ikke var mulig med tilleggsavsetningene. Midler i bufferfondet kan senere tilordnes kundene som overskudd. Pensjonsinnretningene skal etter forskrift til *forsvl.* lage retningslinjer for fastsettelse av bufferfond.

Innføring av bufferfondet er antatt å gi pensjonsinnretningene en mer anvendelig buffer enn ved tidligere regler. Bufferfondet vil kunne endre investeringsstrategien og dermed vil også forventet avkastning kunne bli endret. Konsekvensene vil imidlertid kunne variere mellom pensjonsleverandører og ulike kundegrupper hos pensjonsleverandøren.

Forsvl. § 4-15 åpner for at kommunen kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der kommunen kan bestemme hvordan porteføljen skal sammensettes (flerårig forvaltningsavtale). Siden det er knyttet rentegaranti til kommunal tjenstepensjon, må også § 6-1 i forskrift til *forsvl.* følges. Der står det at pensjonsinnretningene kan garantere avkastningen i den særskilte investeringsporteføljen over et bestemt antall år, maksimalt fem får. I denne perioden må kommunen dekke differansen dersom avkastningen på den særskilte investeringsporteføljen i en regnskapsperiode ikke så stor

som forutsatt i premieberegningsgrunnlaget for pensjonsordningen. Differansen kan dekkles fra premiefond, eller kreves dekket fra kommunen. Kommunen vil få det de eventuelt har dekket i perioden overført til premiefond ved utløpet av den avtalte perioden. Pensjonsinnretningen er uansett ansvarlig overfor medlemmene for at pensjonen er sikret og at rentegarantien er oppfylt hvert år.

Etter forsvl. § 2-3 skal styret i en pensjonskasse sørge for at det til enhver tid foreligger skriftlige fastsatte retningslinjer for forsvarlig kapitalforvaltning. Styret skal drøfte retningslinjene minst hvert år. Det skal utarbeides en redegjørelse for investeringsstrategien som omfatter metoder for måling og styring av investeringsrisiko, og allokering av eiendeler sett i forhold til pensjonsforpliktelsen art og varighet. Våren 2022 ble det vedtatt nye regler i forsvl. knyttet til krav om at medlemmer av

pensjonsordningen skal kunne få tilsendt pensjonskassens redegjørelse for kapitalforvaltningsstrategien, jf. Prop. 43 LS (2021-2022).

Etter *forskrift om pensjonsforetak* kapittel 5 skal pensjonskassen ha oversikt over, helhetlig styring av, og god kontroll med de risikoer som oppstår ved pensjonskassens kapitalforvaltning. I forskriften gis det ytterligere presiseringer av krav til skriftlighet og innhold i styrets vurderinger av kapitalforvaltningen. Det skal være etablert rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til myndighetsfastsatte krav og pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi.

Det er videre gitt krav til å foreta risikoanalyser knyttet til investeringene, samt krav om å iverksette tiltak, dersom pensjonskassens finansielle stilling kan være utsatt. I punkt 9.9.8 *Overvåking*

av kapitalforvaltning sies det mer om rutiner for overvåkning av kapitalforvaltningen.

Finanstilsynet vurderer jevnlig alle pensjonskassers styrings- og kontrollsystemer, samt risikonivå på kapitalforvaltningen. Finanstilsynet overvåker også pensjonskassers soliditet. Finanstilsynet foretar stedlig tilsyn i pensjonskasser der strategier, styrings- og kontrollsystemer og operative forhold gjennomgås, evalueres og kommenteres.

9.5 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til forventninger om dødelighet og uførhet i den enkelte *kommune* og samlet for premieutjevningsskellesskapet, eventuelt også for hele livsforsikringsforetaket. Forsikringsrisiko er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnad*.

I en pensjonskasse kan kommunen med dagens kommunale tjenestepensjonsordning ha lavere premie og/eller oppnå et bedre risikoresultat ved å arbeide aktivt for å motvirke uførhet og tidligpensjonering

For ansatte som er født etter 31.12.62 vil det endrete regelverket for pensjonsordningen i 2020 tilsa at tidligpensjonering ikke lenger har betydning for premien/risikoresultatet. Men kommunen kan fremdeles påvirke utføreresultatet i en pensjonskasse

Hvor stor risikoen blir i pensjonskassen, vil blant annet avhenge av antall medlemmer. I store risikofellesskap (med mange medlemmer)

vil det ikke være relativt like store svingninger i risikoen fra år til år som det vil være i et risikofellesskap med få medlemmer.

Pensjonskassene skal benytte forsvarlige forutsetninger om dødelighet og uførhet, såkalte *premietariffer*. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Dersom det oppstår overskudd på risikoresultatet i en pensjonskasse ett år, for eksempel fordi færre medlemmer enn forutsatt er blitt uføre, har pensjonskassen anledning til å overføre halvparten av overskuddet til et risikoutjevningssfond. Det overskytende skal overføres til *kommunes* premiefond.

Dersom det ett år oppstår et negativt risikoresultat, kan pensjonskassens risikoutjevningssfond belastes. En pensjonskasse skal etter forsvl. § 2-10 til enhver tid ha reassurans (gjenforsikring), som er betryggende sett i forhold til pensjonskassens risikoeksponering og dens økonomiske stilling. Det er vanlig at en pensjonskasse som et minimum etablerer en katastrofedekning. Denne beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse. Det kan også være aktuelt med en mer omfattende reassuransedekning, avhengig av risikoprofil og risikobærende evne (for forsikringsrisikoen).

Ved et tap i forsikringsrisikoen som er så stort at det ikke dekkes av risikoutjevningssfondet og reassuransen, er det pensjonskassens egenkapital som i siste instans bærer forsikringsrisikoen og må dekke tapet.

9.6 PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESSKAP

Pensjonskasser skal etter forsvl. § 3-7 melde en premietariff (pristariff) til Finanstilsynet. Etter forsvl. § 3-3 skal premietariffen gjelde pris for forsikringsrisiko (premie), pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti, jf. beskrivelsen i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*. Forsvl. benytter uttrykket pris, mens dette omtales som premie i dette kapitlet. I premietariffen ligger også premie for oppbygging av administrasjonsreserve som benyttes til å betale kostnader i pensjonsutbetalingsperioden for alle medlemmene.

Premietariffen skal utformes slik at pensjonskassens premier står i rimelig forhold til den risiko som overtas. Ved opprettelse av en pensjonskasse må det særskilt vurderes hvilke forutsetninger pensjonskassen skal legge til grunn for risiko for dødelighet og uførhet. Videre skal pensjonskassen ha pristariffer for administrasjonskostnader, premie for kapitalforvaltning og premie for rentegaranti.

I en pensjonskasse vil det være snakk om premieutjevning dersom også kommunale foretak er medlemmer av pensjonskassen. I en interkommunal pensjonskasse skal det også være premieutjevning mellom de forskjellige kommunene som er med.

Størrelsen på premiene for den enkelte *kommune* vil være avhengig av den beregnede premien for de andre *kommunene eller foretakene* som er med i samme premieutjevningsfellesskap. Den enkelte *kommune eller foretak* betaler en andel av den samlede premien i premieutjevningsskapet.

Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsfellesskap er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

9.7 PREMIE FOR ADMINISTRASJON OG KAPITALFORVALTNING

Premie for administrasjon og kapitalforvaltning skal fastsettes på forhånd og meldes til Finanstilsynet. Disse premiene, samt reglene for premieutjevning av dem, er nærmere omtalt i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*. Dersom de innbetalte premiene ikke er tilstrekkelig til å dekke de faktiske kostnadene i pensjonskassen det enkelte år, må pensjonskassen dekke tapet fra sin egenkapital. Dersom faktiske kostnader viser seg å bli lavere enn de innbetalte premiene, går overskuddet til pensjonskassens egenkapital.

Stordriftsfordeler vil som regel gjøre at kostnadene for *kommunen* blir forholdsmessig lavere jo større forvaltningskapitalen er.

9.8 OPERASJONELL RISIKO

I en pensjonskasse foreligger det såkalt «operasjonell» risiko.

Finanstilsynet definerer i *Modul for operasjonell risiko* fra januar 2016 operasjonell risiko som «risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser». Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt. Finanstilsynet bruker ovennevnte modul som et verktøy for å kartlegge og vurdere kvaliteten på risikostyringen og risikonivået hos pensjonsleverandørene.

Innføring av regelverket knyttet til IORP II er ment å gi bedre kontroll på operasjonell risiko enn tidligere.

9.9 ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER I EN PENSJONSKASSE

Det er mange administrative og praktiske oppgaver en pensjonskasse må ivareta for å følge opp pensjonsordningene etter bestemmelsene i SGS 2020, samt lover og regler. Slik administrasjon krever både gode tekniske løsninger og høy kompetanse. I det følgende nevnes noen oppgaver.

De fleste pensjonskasser kjøper tjenester av andre knyttet til administrasjon og praktiske oppgaver, såkalt utkontraktering. Våren 2022 ble det vedtatt en forskriftshjemmel for Finansdepartementet der departementet eventuelt kan fastsettes krav til egnethet for personer i nøkkelfunksjoner, også i foretak som har fått utkontraktet oppgaver fra pensjonskassen, jf. Prop. 43 LS (2021-2022).

Forøvrig ble det 01.01.22 iverksatt en ny forskrift, *Forskrift om meldeplikt ved utkontraktering av virksomhet mv.*

9.9.1 MEDLEMSREGISTRE

Det må foretas løpende ajourhold av medlems- og pensjonistregistre basert på ajourføring fra *kommunens* lønns- og personalregistre, i hovedsak etter de samme rutiner og prosedyrer som for *kommuner* som har pensjonsordning i livsforsikringsforetak.

Pensjonsleverandørene planlegger mulighet til å benytte a-meldingssystemet til slik registreringer i framtiden.

9.9.2 PENSJONSBEREGNING

I kommunal tjenestepensjon må det foretas en endelig beregning av pensjonen når den kommer til utbetaling. Beregning av pensjoner er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen. Beregningsfunksjonalitet er bygget inn i IT-løsningen for pensjonskassen.

Etter avtale om overføring og samordning av pensjonsrettigheter (Overføringsavtalen) skal den pensjonsordningen der en ansatt sist var medlem stå for utbetaling av *all* pensjon fra offentlige tjenestepensjonsordningene. Administrasjon av refusjon til og fra andre *pensjonsinnretninger* for hvert enkelt medlem er en del av arbeidet i en pensjonskasse.

For nye uføretilfeller må uføregrad vurderes/-fastsettes særskilt. Enkelte ganger må pensjonskassen innhente egen legeerklæring fra den som søker om uførepensjon, og ikke

bare basere seg på eventuelt vedtak om uføre-trygd (fra folketrygden). I 2021 ble det åpnet for mulig elektronisk kommunikasjon mellom pensjonsinnretninger og NAV knyttet til uføre og personer på arbeidsavklaringspenger (AAP). På sikt vil også sykmeldte bli omfattet av løsningen. Ordningen er samtykkebasert, det vil si at den enkelte uføre/på AAP må godkjenne slik kommunikasjon. Denne type kommunikasjon vil kunne spare både medlemmet og pensjonsinnretningen for mye arbeid.

Nytt regelverk for kommunal tjenstepensjon fra 01.01.20 har krevet tilpasninger i IT-løsningene både for beregning av pensjon og for beregning av premie og avsetninger. For de som er født i 1963 og senere har opptjening etter 01.01.20 er det mulig med fleksibelt uttak av pensjon, og uttak av pensjon kan skje samtidig med fortsatt arbeid hos *kommunen*. Dette stiller store krav til fleksibilitet i IT-løsningene.

9.9.3 PENSJONSUTBETALING

Pensjonsutbetalingen kan ivaretas av den som står for medlemsregistreringen, av en annen leverandør, eller eventuelt av *kommunen* selv gjennom sitt lønnsutbetalingssystem. Månedlige utbetalinger skjer til den enkelte, men det må foretas skattetrekk for betaling av skatt. Pensjonskassen må sørge for at pensjon og skatt blir riktig rapportert til myndighetene.

For personer med uførepensjon som har en inntekt ved siden av, må pensjonsutbetalingen reduseres dersom inntekten overstiger den tillatte inntektsgrensen. Videre skal det årlig foretas et etteroppgjør i forhold til inntekt for uførepensjonistene.

Også for folketrygdberegnet AFP skal det gjennomføres et etteroppgjør for den enkelte.

9.9.4 FAKTURERING, KONTOUTSKRIFT OG REGNSKAP

Kommunen må få en faktura på premien som skal betales. Oftest betales fakturaene kvartalsvis.

Premien forhåndsfastsettes hvert år ut fra antakelser om lønnsvekst, bruttopensjoner med mer. Hvert år skal det foretas et etteroppgjør der avvik mellom innbetalte premier og de lønnsendringene med mer som faktisk har funnet sted det enkelte året, blir avregnet.

Det finnes ikke noe lovmessig krav til innholdet og detaljgraden i fakturaene som skal sendes *kommunen*, men de bør inneholde informasjon om hva og hvem betalingen gjelder, og grunnlaget for premien.

Hvert år, innen 01.06 skal kundene hos en pensjonsleverandør etter *forsvl.* få tilsendt en kontoutskrift. Minstekrav til innholdet i kontoutskriften er gitt i forskrift til *forsvl.*, § 8-3. Kontoutskriften skal blant annet vise saldo ved utgangen av foregående år og inneværende år, samt bevegelser i mellomtiden.

Regnskapsfunksjonen for pensjonskassen dekker løpende regnskapsregistrering av alle økonomiske transaksjoner. Dette er basert på løpende informasjon fra pensjonsutbetalings-system, kapitalforvaltere, pensjonskassens betaling for administrative tjenester, med videre. Regnskapsfører utarbeider videre kvartalsvis delårsregnskap, og her innarbeides også aktuariens beregning av pensjonskostnad, premieavvik og pensjons-

forpliktelser. Årsregnskapet omfatter i tillegg mer omfattende analyse og oppstilling av fordeling og disponering av årsresultatet og av noter. Les mer om dette under punkt 9.2.5.

9.9.5 SERVICE OG MEDLEMSINFORMASJON

Pensjonskassene yter ulike service og informasjon overfor *kommunen* og medlemmene av tjenstepensjonsordningen. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt utsendelse av forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, utforming av nettsted/pensjonsportal og/eller tilbud om lån.

De kommunale pensjonskassene har informasjon til medlemsforetak og medlemmer av pensjonskassen på eget nettsted. Her bør medlemsinformasjonen ligge lett tilgjengelig. NAV har en nettløsning der det innhentes informasjon om offentlig tjenstepensjon fra livsforsikringsforetakene og flere pensjonskasser, slik at de ansatte får informasjon om opptjent pensjon i den enkelte pensjonsordningen i tillegg til informasjon om folketrygden og private pensjonsordninger. Informasjon om privat tjenstepensjon kommer fra nettportalen norskpensjon.no. Det arbeides våren 2022 med å få på plass samordnet offentlig tjenstepensjon i nettløsningen, men det er usikkert når dette kommer på plass. Se også punkt 9.9.10 *Lovpålagt informasjon til medlemmene*.

Fra 01.01.22 er det innført regler om digitalt førstevalg i forsikringsavtaleloven (fal). Tilsvarende lovendring i forsvl. er vedtatt.

Digitalt førstevalg innebærer at pensjonsforetaket kan benytte elektronisk

kommunikasjon med kommuner og medlemmer av en pensjonsordning, så sant disse ikke har reservert seg mot dette. Innføring av digitalt førstevalg gir effektivitet i kommunikasjonen mellom pensjonsinnretning og kommune/medlem, og er kostnadseffektivt.

Kommunen ønsker gode nettløsninger knyttet til inn- og utmeldinger, premiebetalinger og fakturaer, oversikt og eventuelt statistikker over medlemmer i pensjonsordningen og utviklingen i medlemsmassen (antall pensjonister mm), utviklingen i kapitalforvaltningen med mer, noe som må sikres i IT-løsningen til pensjonskassen.

Kommunen/fylkeskommunen vil ha behov for beregninger til sin regnskapsføring utført etter standarder fra Foreningen god kommunal regnskapsskikk (GKRS). Beregningene skal baseres på premieutjevningsskillet, og må derfor leveres av, eller i samarbeid med, pensjonskassen.

9.9.6 FORDELING AV OVERSKUDD

Det er styret i pensjonskassen som skal fastsette hvordan overskuddet i pensjonskassen skal fordeles hvert år, etter reglene i *forsvl.* og *finansforetaksloven*. Se også punkt 9.4 om bufferfond.

9.9.7 KAPITALFORVALTNINGSSTRATEGI

Styret i pensjonskassen skal vedta en dokumentert kapitalforvaltningsstrategi, jf. forskrift om pensjonsforetak § 19. Se også punkt 9.4 *Kapitalforvaltningsrisiko* for mer informasjon om noe av det som må tas hensyn til når det gjelder hvilken avkastning som bør oppnås årlig.

Strategien skal være vedtatt av styret, og styret skal minst én gang i året foreta en vurdering av strategien. Styrets vurdering skal være skriftlig og nedfelt i styrereferatet. Dissens i styret skal referatføres.

Kapitalforvaltningsstrategien skal på en klar og tydelig måte sikre at kapitalforvaltningen utøves slik at:

- Selskapsporteføljen forvaltes forsvarlig
- De risikoer pensjonsforetaket er eksponert for gjennom forvaltning av kapital i kollektivporteføljen er forsvarlige i forhold til pensjonsforetakets bufferkapital
- Kundenes interesser blir ivaretatt på en betryggende måte

Kapitalforvaltningsstrategien skal omfatte pensjonskassens overordnede retningslinjer for forvaltningen av midler i selskapsporteføljen og kollektivporteføljen, herunder overordnede forhold knyttet til organisering og ansvarsforhold, styre- og ledelsesrapportering, samt uavhengig kontroll.

Kapitalforvaltningsstrategien skal sikre at det er klar uavhengighet og arbeidsdeling mellom enheter og personell med utøvende funksjoner, og enheter og personell med ansvar for overvåkning.

Forvaltningsstrategien bestemmer hvordan forvaltningen skal gjennomføres, og ligger til grunn for de mandat som gis én eller flere kapitalforvaltere, direkte eller via rådgiver. Daglig leder i pensjonskassen har det delegerte ansvaret for å følge opp kapitalforvaltningen, samt påse at avtalt rapportering

fra forvalterne finner sted.

Kommunen vil kunne være opptatt av at bærekraftige investeringer skal være en del av pensjonskassen kapitalforvaltningsstrategi, gjennom fokus på miljø, samfunnsansvar og eierstyring (ESG). Dette kan omfatte alt fra hvitvasking, korrupsjon, styresammensetning og utslipp, til sikkerhet og rettigheter for ansatte.

Finanstilsynet har i sitt høringsnotat *Direktiv (EU) 2016/2341 om virksomheten til og tilsynet med pensjonsforetak (IORP II)* foreslått at det i forskrift blir innført krav til rapportering av investeringer knyttet til ESG for pensjonskasser i tråd med IORP II.

9.9.8 OVERVÅKING AV KAPITALFORVALTNINGEN

I forskrift om pensjonsforetak § 20 *Nærmere om overvåking av kapitalforvaltningen* er det fastsatt at det skal etableres rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi, og øvrige fastsatte krav.

Overvåkningen skal være betryggende i forhold til kapitalforvaltningens omfang, kompleksitet og risiko. I enkelte tilfeller vil særlig aktsom overvåkning av kapitalforvaltningen kreves.

Dersom enheter og personell med ansvar for overvåkningen i pensjonskassen avdekker brudd på kapitalforvaltningsstrategien eller øvrige etablerte retningslinjer, skal enheten uten unødig opphold rapportere dette til den instans som har vedtatt retningslinjene. Alvorlige brudd skal rapporteres umiddelbart.

Pensjonskassens system for styring og kontroll med kapitalforvaltningen skal jevnlig evalueres av uavhengige kontrollfunksjoner.

9.9.9 RAPPORTERING

Finansiell rådgiver/daglig leder i pensjonskassen overvåker kapitalforvaltningen og det skal jevnlig rapporteres skriftlig til styret om risiko, resultater og etterlevelse. Rapportene skal være skriftlige. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av kapitalforvaltningen, se for øvrig punkt 9.4 *Kapitalforvaltningsrisiko*.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer skal rapportere kvartalsvis til Finanstilsynet, mens kravet er halvårlig rapportering for mindre pensjonskasser. Finanstilsynet skal rapportere videre til EU-organet EIOPA for pensjonskasser med en forvaltningskapital på mer enn 1 milliard Euro.

Se også punkt 9.2.5 om rapporteringskrav.

9.9.10 LOVPÅLAGT INFORMASJON TIL MEDLEMMENE (YRKESAKTIVE, OPPSATTE OG PENSJONISTER)

Fal. § 19-2 og § 19-3 gir pensjonsinnretningene en opplysningsplikt overfor medlemmer i en tjenestepensjonsordning, blant annet når det gjelder hvilken pensjon de har krav på.

Alle kommunale pensjonskasser har nettsider med medlemsportal hvor *kommunen* og dens ansatte får nærmere opplysninger om pensjonsordningen, pensjonsrettigheter med mer.

Pensjonsinnretningen skal etter *forsvl.* § 4-16 utstede pensjonsbevis til arbeidstakere som fratrer sin stilling uten rett til straks begynnende pensjon. Pensjonsbeviset skal opplyse hvilke pensjonsrettigheter vedkommende har opptjent (*oppsatte rettigheter*) på fratredelsestidspunktet. Pensjonsinnretningen skal senere på forespørsel fra innehaveren av pensjonsbeviset gi oppdatert informasjon.

Etter fal. § 19-4 skal medlemmene i en tjenestepensjonsordning få et forsikringsbevis og vilkår som gjelder for forsikringen (tjenestepensjonsordningen). Videre skal det etter § 19-7 gis tilbud om fortsettelsesforsikring til medlemmer som trer ut av tjenestepensjonsordningen.

Også *forsvl.* § 2-7 stiller opp informasjonskrav til medlemmene. De vedtatte endringene i Prop. 43 LS (2021-2022) med forslag til tilpasning til det reviderte tjenestepensjonsdirektivet fra EU (IORP II) gir nye informasjonskrav i forsikringsvirksomhetsloven til medlemmer, potensielle medlemmer og pensjonister av en pensjonsordning, herunder krav til pensjonsoversikt som skal gjelde både for livsforsikringsforetak og pensjonsforetak. Det skal utformes mer detaljerte regler om pensjonsoversikten i forskrift. De nye reglene vil kunne medføre behov for endringer i datasystemer og informasjonsutvekslingsrutiner om samordnet pensjon i kommunal tjenestepensjon skal oppgis riktig til medlemmene hvert år.

10. MER OM TJENESTEPENSJONS- LEVERANDØRENE

AKTUELLE FORHOLD Å VURDERE VED VALG AV TJENESTEPENSJONS- LEVERANDØR:

- Premieutjevningsskapskap
- Priseffektivitet hos forskjellige pensjonsleverandører
- Kostnader ved egenkapitalbetjening
- Kvalitet i kapitalforvaltning og service
- Medbestemmelse og risiko for kommunen

10.1 INNLEDNING

Reglene for pensjon i kommunal sektor er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 (SGS 2020). Se kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor om endringene i offentlig tjenestepensjon* for mer informasjon om SGS 2020.

Regelverket gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon er uavhengig av hvilken type pensjonsleverandør (livsforsikringsforetak eller pensjonskasse) som forvalter pensjonsordningen.

I de to foregående kapitlene er tjenestepensjon i henholdsvis livsforsikringsforetak og pensjonskasser beskrevet. Aktuelle livsforsikringsforetak er per i dag Kommunal Landspensjonskasse Gjensidig forsikrings-selskap (KLP) og Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand).

Pensjonsrettighetene er like uansett om pensjonsordningen er i KLP, Storebrand eller i en pensjonskasse.

10.1.1 TJENESTEPENSJONSLEVERANDØRER

Kommunen (fylkeskommuner omtales her som kommunen om ikke annet er nevnt) kan velge mellom å ha pensjonsordningen hos følgende tjenestepensjonsleverandører (pensjonsinnretninger):

- i et livsforsikringsforetak, dvs. i KLP eller Storebrand, eller
- i egen pensjonskasse

Når en kommune vurderer pensjonsleverandør, bør det første som skal vurderes være om kommunen ønsker å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak eller å opprette eller beholde en eksisterende pensjonskasse. Dersom kommunen ønsker å vurdere livsforsikringsforetak, skal anbudsreglene som er beskrevet i kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenestepensjon* følges.

Hvordan kommunen bør sammenlikne de forskjellige livsforsikringsforetakene er nærmere beskrevet i punkt 10.2. Beskrivelse av hva som bør vurderes dersom kommunen vurderer å opprette eller beholde en pensjonskasse og eventuelt sammenligne dette med å bruke et livsforsikringsforetak, er gitt i punkt 10.3. Det er ikke gitt at kommunen eventuelt kan vurdere både livsforsikringsforetak og pensjonskasser i én og samme anbuds-konkurranse. Hvorvidt dette kan gjøres eller ikke er nærmere beskrevet i kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenestepensjon*.

En stor forskjell mellom pensjonsleverandørene er kravet til innbetaling av egenkapital. I KLP og pensjonskasser må kommunen innbetale egenkapital, noe den ikke må i Storebrand. En kommune som flytter pensjonsordningen fra KLP eller fra en pensjonskasse til et AS (Storebrand), vil få frigjort egenkapital. Dersom kommunen skal kunne ha finansiell mulighet til å flytte tilbake til KLP eller å opprette en pensjonskasse, bør kommunen sørge for å ha tilstrekkelige midler tilgjengelig til å kunne innbetale egenkapital. Dette slik at kommunen for framtiden fritt kan velge å ha sin pensjonsordning i KLP, Storebrand eller i en pensjonskasse.

En kommune bør sørge for å ha tilstrekkelige midler til egenkapital så den fritt kan velge mellom forskjellige livsforsikringsforetak og mellom livsforsikringsforetak og pensjonskasse.

10.1.2 KRAV TIL INVOLVERING AV ANSATTE VED VURDERING AV TJENESTE-PENSJONSLEVERANDØR

Vurdering av pensjonsleverandør skal skje i en bredt forankret prosess. En slik prosess tar tid.

Valg av pensjonsleverandør skal skje i en bredt forankret prosess. SGS 2020 angir i del I, § 8-2, at et skifte av pensjonsleverandør skal drøftes med de tillitsvalgte. Drøftingsplikten inntreffer tidligst mulig og senest før en oppsigelse av dagens pensjonsleverandør er vedtatt og levert leverandøren av dagens tjenestepensjonsforsikring.

En uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestyret. En godt forankret prosess vil dermed ta tid, og dette må det tas hensyn til i framdriftsplanen for arbeid med vurdering av pensjonsleverandør.

10.1.3 FLYTTEPROSESSER

Etter SGS 2020 del I, § 8-1, må oppsigelse av avtalen med dagens pensjonsleverandør skje senest 30.09, for at opphøret skal kunne tre i kraft ved kalenderårets slutt. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 01.12. Det følger av SGS 2020 del I, § 8-2, at kommunestyret/fylkestyret skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør, herunder også etablering av pensjonskasse.

Forsikringsvirksomhetsloven (*forsvl.*) styrer hvordan en flytting av en pensjonsordning faktisk skal foregå, herunder hvilke midler som skal inngå i flyttingen, når midlene skal overføres med mer.

Blant annet for å sikre kontinuitet i pensjonsutbetalinger i perioden like etter flytting av pensjonsordningen, har livsforsikringsforetakene inngått en bransjeavtale om flytting, *Avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger*,

Flytteprosesser er nøye regulert i forsikringsvirksomhetsloven, samt gjennom en avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger.

med vedlegget *Flyttefil offentlige pensjon versjon 03.09.2021*. Denne flyttefilen omtales gjerne som en *FNO-fil*. Mange pensjonskasser følger også denne avtalen når det er behov for det.

Noen viktige flytteregler i *forsvl.* som gjelder alle pensjonsleverandørene er:

- Alle pensjonsmidler knyttet til pensjonsavtalen skal flyttes, dvs.:
 - Premiereserve, herunder administrasjonsreserve, samt bufferfond og premiefond
- Ny pensjonsleverandør kan ha et annet premiereservekrav enn dagens pensjonsleverandør, og kravet kan være høyere eller lavere enn i dag

- Dersom premiereservekravet er høyere enn i dag vil det manglende bli belastet premiefondet, hvis det ikke er nok belastes bufferfondet, og hvis dette heller ikke er nok, må resten innbetales fra kommunen

- Dersom premiereservekravet er lavere enn i dag går det overskytende til premiefond

- Merverdier i verdipapirer som er antatt å holdes til forfall hos pensjonsleverandøren skal ikke flyttes
- Det følger ikke med noe av risikoutjevningsfondet hos nåværende pensjonsleverandøren ved fraflytting
- Medlemmer med oppsatte rettigheter skal

følge med ved en flytting til ny pensjonsleverandør

For å ha en buffer for å sikre oppfyllelse av rentegarantien kan en pensjonsinnretning etter *forsvl.* § 3-13 og § 14-10 a tilordne hele eller deler av årets overskudd på avkastningsresultatet til et bufferfond. Fra 01.01.22 erstatter bufferfondet tilleggsavsetninger og kursreserver. Bufferfond er kun innført for kommunal tjenstepensjon.

Det er pensjonsinnretningen som etter regler gitt i *forsvl.* hvert år bestemmer om det skal foretas avsetninger til bufferfondet. Bufferfondet kan benyttes for å oppfylle kontraktens rentegaranti dersom avkastningen ett år er lavere enn garantien, herunder kan fondet benyttes til å dekke opp negativ avkastning, noe som ikke var mulig med tilleggsavsetningene. Midler i bufferfondet kan senere tilordnes kundene som overskudd.

Bufferfondet er fordelt på den enkelte kunde, og medfølger med flytting. Det blir dermed kontinuitet i bufferfondet ved flytting.

Risikoutjevsningsfondet bygges opp ved at maksimalt halvparten av positivt risikoresultat hvert år kan avsettes til fondet. Fondet kan benyttes til å dekke underskudd på forsikringsrisiko det enkelte år.

Se også kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenstepensjon* hvor viktige momenter ved flytting er omtalt.

10.2 LIVSFORSIKRINGSFORETAK

10.2.1 INNLEDNING

Når kommunen vurderer hvilket livsforsikringsforetak som skal forvalte pensjonsordningen, eller om den vurderer å legge ned sin pensjonskasse og flytte pensjonsordningen til et livsforsikringsforetak, må anskaffelsesregelverket følges. Disse reglene er nærmere beskrevet i kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenstepensjon*, der det er gitt en skjematisk oversikt over anskaffelsesprosessen. I tillegg til fristene som er gitt der, er det viktig å overholde fristene for oppsigelse gitt i SGS 2020.

Kommunen må være klar over at i en anbudsprosess vil de premiene og kostnadene kommunen faktisk kommer til å betale, i perioden kontrakten vil gjelde for, ikke være identiske med de som framkommer i anbudsprosessen. Dette skyldes blant annet endringer knyttet til hvem som er med i kommunens tjenstepensjonsordning etter 01.01. inneværende år, om de som var aktive 01.01. inneværende år fortsatt er aktive, har fått ny lønn eller endret stillingsandel, har blitt pensjonister, har sluttet med mer, og om det er blitt ansatt nye.

Videre vil premiereserve osv. ha endret seg fra 01.01. inneværende år til det året kontrakten skal starte, noe som blant annet gir andre premier for kapitalforvaltning og rentegaranti enn det som blir beregnet i tilbudet. Også premien for kapitalforvaltning og rentegaranti vil kunne være basert på en aktivasammen-setning (andel i aksjer m.v.) som ikke nødvendigvis stemmer med den aktivasammensetningen tjenstepensjonsordningen

faktisk vil få hos pensjonsinnretningen, se punkt 1.2. om hvordan dette foreslås håndtert i konkurransen.

Den utjevnede premien for kommunen de påfølgende kontraktsårene vil være avhengig av en rekke forhold, som utviklingen av medlemmer, lønn, deltid, uførehyppighet, dødelighet med mer i hele premieutjevningsfellesskapet kommunens tjenstepensjonsordning er en del av. Kommunen burde derfor vurdere forventet stabilitet i premieutjevningsfellesskapet, men dette er ikke lagt inn som en faktor i Konkurranseveilederen i dag.

Det som imidlertid er viktig, er at pensjonsleverandørene har beregnet premier og kostnader for første år basert på de samme forutsetningene, slik at tilbudene blir sammenlignbare.

Det forhold at premien i løpet av kontraktsperioden vil avhenge av forholdene nevnt over, samt av utviklingen i premieutjevningsfellesskapet tjenstepensjonsordningen blir en del av, bør omtales og eventuelt reguleres i kontrakten som inngås med livsforsikringsforetaket som vinner anbudet.

Premien kommunen må betale etter å ha inngått kontrakt vil ikke være helt identisk med premien som vises i en anbudskonkurranse. Premiene som vises i tilbudene, bør imidlertid være sammenlignbare mellom pensjonsleverandørene.

10.2.2 KONKURRANSEVEILEDEREN

I en anbudskonkurranse må kommunen lage et konkurransegrunnlag. I konkurransegrunnlaget vil det fremgå hvilke krav kommunen stiller til livsforsikringsforetakene og deres virksomhet på generelt grunnlag, såkalte kvalifikasjonskrav. Konkurransgrunnlaget skal videre inneholde en kravspesifikasjon som er knyttet til kravene kommunen setter til produktet som skal tilbys (offentlig tjenstepensjon), samt hvilke evalueringskriterier som kommunen vil legge til grunn for valg av leverandør.

For å bistå kommunene i arbeidet med kravspesifikasjon og evalueringskriterier, har Pensjonskontoret utarbeidet en *Veileder for konkurransen om forvaltning av offentlig tjenstepensjon i KS' tariffområde* i excel-format, heretter kalt *Konkurranseveilederen*, som Pensjonskontoret anbefaler at kommunen benytter i en anbudskonkurranse.

Konkurranseveilederen er gitt i excel-format i et vedlegg til Pensjonsveilederen. Den er bygget opp med følgende arkfaner:

- Innhold
- Informasjon til tilbyder
- Kravspesifikasjon generelt
- Kravspesifikasjon kvalitet
- Prisskjema A, B og C
- Tabeller til prisskjemaene
- Tabeller til kvalitet
- Tabeller til informasjon

Il arkfanen Informasjon til tilbyder beskrives hva slags informasjon som skal fylles ut av kommunen og hvordan informasjonen vil bli benyttet. Kommunen vil typisk stille noen krav

Konkurransegrunnlaget skal blant annet inneholde:

- **Kvalifikasjonskrav:** Krav til livsforsikringsforetakets virksomhet for å delta i konkurransen
- **Kravspesifikasjon:** Krav til produktet som leveres for å være kvalifisert for å delta videre i konkurransen
- **Evalueringskriterier:** Hvordan tilbudene vil bli evaluert

til hva livsforsikringsforetaket skal levere knyttet til produktet (kravspesifikasjon). Kravene kan ha forskjellig karakter:

- **O-krav:** Disse kravene er obligatoriske, det vil si at de må være oppfylt for at livsforsikringsforetaket ikke skal bli avvist i konkurransen.
- **EV-krav:** Disse kravene danner grunnlag for evalueringen av tildelingskriteriene.
- **OEV-krav:** Disse kravene stiller minstekrav (obligatoriske krav) til produktet/leveransen og åpner samtidig for at opplysninger om kvalitet med videre ut over minstekravet vil være gjenstand for evaluering (evalueringskrav).

Som bakgrunn for å vurdere både obligatoriske krav og evalueringskrav, bør kommunen be om en rekke bakgrunnsdata. Dette er angitt i Konkurranseveilederen i arkfanene *Kravspesifikasjon generelt* og «*Kravspesifikasjon kvalitet*», samt i arkfanene for tabeller.

For å sikre at tilbudene som gis blir sammenlignbare, må kommunen angi klare krav til

hvilken bestand (medlemmene i tjenestepensjonsordninger) det skal regnes på, dato for beregning, at SGS 2020 legges til grunn, med mer Slike krav er angitt i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt*. Det er viktig at eventuelle uklarheter i beregningsmetode og lignende blir klarlagt før anbudsfristen går ut. Kommunen bør i sine anbudsdokumenter oppfordre tilbyderne til å være aktive med å stille spørsmål der det kan være grunnlag for tvil eller diskusjon om hva som er ment eller tenkt knyttet til beregningsmetoder og lignende.

I arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*, etterspørres det beskrivelser av kvaliteten på forsikringsrisiko og administrasjon, kapitalforvaltning og service. Også her bes det om å fylle ut tabeller, gitt i arkfanen *Tabeller til kvalitet*, samtidig som det etterspørres dokumentasjon som må gis i vedlegg til Konkurranseveilederen.

Bakgrunnsinformasjon som kun er til orientering, og ikke kan vektlegges i evalueringen, skal oppgis i arkfanen *Tabeller til informasjon*.

Det gjøres spesielt oppmerksom på at det er en del punkter kommunen selv må fylle ut i *Konkurranseveilederen* før den legges ved et konkurransegrunnlag. Hver kommune må lage sin *versjon av Konkurranseveilederen* til bruk i anbudsprosessen. Kommunen (ikke livsforsikringsforetakene) kan legge til linjer eller markere linjer som ikke skal brukes om den ser det som hensiktsmessig.

Det er lagt inn kolonner i regnearket for å synliggjøre for kommunen hvilke forhold den spesielt må vurdere og felt den må fylle ut før

I Konkurranseveilederen kan kommunen legge til linjer (forhold som er krav eller skal evalueres) eller markere linjer som ikke skal brukes.

konkurransen offentliggjøres elektronisk i markedet. Punktene som uansett må fylles ut eller vurderes før konkurransen offentliggjøres elektronisk i markedet er:

- Arkfanen *Informasjon til tilbyder:*
 - Vekting av pris og kvalitet i tildelingskriteriene
- Arkfanen *Kravspesifikasjon generelt:*
 - Dato for forholdstall, justeringstall og delingstall fra NAV som skal benyttes
 - Om kommunen ønsker opplysninger for å vurdere AFP-fellesskap for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere
 - Hvilket *premieår* som skal benyttes
 - Spesifikke produkter/tilbud ut over kommunal tjenstepensjon som kommunen ønsker informasjon om
- Arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet:*
 - Spesielle ønsker om informasjon til evaluering av kvalitet på kapitalforvaltningen må vurderes
 - Ønsker om informasjon om spesielle forhold i tillegg til det som er minimumskravet til service som bør presiseres for å sikre at kommunen får den servicen den ønsker, eller bedre
- Arkfanen *Tabeller til prisskjema*, her må kommunen angi:
 - Forventet lønnsregulering, G-regulering

og regulering av pensjoner under utbetaling

- Premiereserve, bufferfond og premiefond 01.01. i anbudsåret, inklusive årsoppgjørdisposisjoner fra året før, samt pensjonsgrunnlag og andel av innskutt egenkapital på samme tidspunkt
- Om kommunen ønsker opplysninger for å vurdere AFP-fellesskap for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere
- Kommunens sats for arbeidsgiveravgift
- Standard investeringsportefølje til bruk ved beregning av premie for kapitalforvaltning og premie for rentegaranti
- Hvilken forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP som skal legges til grunn
- Hvilket avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP som vil bli lagt til grunn

- Arkfanen *Tabeller til kvalitet:*
 - Gjennomsnittlig rentegaranti, bufferfond med mer til bruk i beregning av premier og annet

- Arkfanen *Tabeller til informasjon:*
 - Andre tilbud til kommunen eller medlemmer som kommunen ønsker informasjon om

Kommunen må gjøre en såkalt *flyttefil* med data om bestanden (medlemmer i tjenstepensjonsordningen) per 01.01.22, samt kontoutskrift for 2021 tilgjengelig for livsforsikringsforetakene når konkurransen åpnes.

I *Konkurranseveilederen* er det lagt inn formler som gjør at data fra *Tabeller til prisskjema*

hentes automatisk til *Prisskjema A, B og C*. Livsforsikringsforetakene skal derfor ikke fylle ut *Prisskjema A, B og C*. I prisskjemaene og tabellene er det også lagt inn formler som automatisk beregner totalsummer.

I *Konkurranserveilederen* etterspørres premie kun for *ett år* selv om kontraktperioden er lenger. Bakgrunnen er at beregningen av premier for flere år vil bygge på de samme forutsetningene som ligger til grunn for beregningen av første års premie, men den vil kreve at leverandørene må gjøre estimater på utviklingen i bestanden (medlemmene i tjenestepensjonsordningen og om de er aktive, alderspensjonister og annet), noe som kan gi tilbud som ikke er sammenliknbare. Som

nevnt i punkt 10.2.1 *Innledning*, vil de neste års premier ikke være gitt, og vil avhenge av en rekke forhold.

Pensjonsleverandørene er tenkt å konkurrere om administrasjon av kommunens pensjonsordning, mens det konkurreres på er pris og kvalitet for tjenesten som skal leveres. Samtidig har Pensjonskontoret valgt å anbefale at det skal konkurreres også på utjevnet premie under pris-kriteriet.

10.2.3 TILDELINGSKRITERIER

Det skal klart framgå av anbudsdokumentene, hvilken sammenheng det er mellom evalueringskravene og tildelingskriteriene.

I *Konkurranseveilederens* arkfane *Informasjon til tilbyder* skal kommunen legge inn hvordan den vil vekte tildelingskriteriene.

I *Konkurranseveilederen* legges det opp til at følgende tildelingskriterier skal gjelde i konkurransen:

■ Pris

- Underkriterium: Pris forsikringsrisiko
- Underkriterium: Pris administrasjon og kapitalforvaltning
- Underkriterium: Pris premie på rentegaranti og egenkapitalforhold

■ Kvalitet

- Underkriterium: Forsikringsrisiko og administrasjon
- Underkriterium: Kvalitet kapitalforvaltning
- Underkriterium: Kvalitet service

Prisen blir oppgitt i *Konkurranseveilederens* arkfane *Prisskjema A, B og C*. Uttrykket *pris* og *premie* brukes litt om hverandre.

Det er opp til kommunen om den velger underkriterier. Splitten i underkriterier som er foreslått i *Pris*, er nærmere forklart senere i punkt 10.2.4.

Ved å splitte prisen i underkriterier som skal vektas, vil det være opp til kommunen hvordan de vil vektlegge de tre underkriteriene opp mot hverandre.

Vektingen kan foretas slik at hver krone i forskjell mellom livsforsikringsforetakene veier likt, uansett hvilket underkriterium kroneforskjellen ligger i. Kommunen kan også, ut fra sitt innkjøpsfaglige skjønn,

vurdere annen vekting når dette framstår som forutberegnelig for leverandørene i konkurransen og det er grunn til å legge vekt på kommunens betalingsvillighet for ulike elementer i tabellene.

Når det kommer til fordeling og vekting i underkriterier tilføyer vi i forlengelsen at selv om kommunen har en stor grad av innkjøpsfaglig skjønn, så må fordelingen/metoden for evaluering av pris i alle tilfeller fastsettes før tilbudsåpning. Vi anbefaler å kunngjøre vekting av underkriterier med hensyn til leverandørenes forutberegnelighet

Videre er kommunen forpliktet til å gjennomføre en konkurranse som legger opp til at leverandørenes tilbud kan sammenliknes.

Dersom anbudsdokumentene utformes på en slik måte at tilbudene ikke kan sammenliknes eller at det kan dokumenteres at underkriterier ikke er bestemt før tilbudsåpning, så kan dette lede til avlysningsplikt og konkurransen må gjennomføres på nytt.

For å motvirke eventuelle innsigelser mot enten utvalget av tildelingskriterier, underkriterier og deres relative vekt innbyrdes og/eller ovenfor hverandre, anbefales det å gjennomføre en dialog med leverandørmarkedet i forkant, typisk gjennom en veiledende kunngjøring.

10.2.4 PRIS OG KVALITET PÅ FORSIKRINGSRISIKO

Vurdering av forsikringsrisiko gjelder først og fremst en vurdering av premieutjevningsskillet hos det enkelte livsforsikringsforetaket, siden pensjonsytelsene skal være

de samme uansett pensjonsleverandør. Samtidig er det noe forskjeller i premietariffene og avsetningsmetodene hos de forskjellige livsforsikringsforetakene.

I arkfanen «Prisskjema A, B og C» i *Konkurranseveilederen* gjelder Prisskjema A forsikringsrisiko. Prisskjema A *Tildelingskriteriet pris - forsikringsrisiko* ser slik ut:

	Kronebeløp
Årlig premie	
Reguleringspremie	
Premie for ikke-forsikringsbare ytelser	
Premie for AFP 62-65 for de som er født i 1962 eller tidligere	
Premie uten arbeidsgiveravgift	0
Arbeidsgiveravgift på premien	0
Premie med arbeidsgiveravgift	0
Evt. forventet overskudd på forsikringsrisiko til oppdragsgivers premiefond	
Totalsum pris på forsikringsrisiko	0
<i>Premiene skal vises uten fortjenesteelement</i>	

Det kan diskuteres hvilken premie som skal beregnes her. Livsforsikringsforetakene fastsetter gjerne neste års premie i starten av september. Av den grunn kunne det vært hensiktsmessig å bruke inneværende års premiesatser ved beregning av premie i et tilbud. Dersom konkurransen avsluttes så sent at alle livsforsikringsforetakene kan levere anslag på neste års premie kan denne benyttes. Neste års premie vil også være den eneste som kan gi en konkurranse på de elementene forsikringsforetaket for en stor del kan bestemme selv: premie for administrasjon, kapitalforvaltning og rentegaranti.

Dersom det er lagt inn fortjenesteelement i premien for forsikring, skal dette ikke inngå i premien i tabellen, men framkommer i Prisskjema C, se punkt 10.2.5 *Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening*.

Det skal betales arbeidsgiveravgift av premien. Dette er en kostnad for kommunen og inngår derfor i prisskjemaet. Kommunens premiefond kan bli tilført overskudd på forsikringsrisiko. Premiefond kan benyttes til å betale premie, og slik premiebetaling skal det ikke betales arbeidsgiveravgift av.

Med *forsikringsrisiko* menes her risikoen knyttet til liv og helse. Innenfor begrepet forsikringsrisiko i *Konkurranseveilederen* ligger risikoen knyttet til utbetaling av alderspensjon, uførepensjon, premiefritak, ektefellepensjon og barnpensjon. Premien for forsikringsrisiko består etter dette av mange elementer:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Premie for ikke-forsikringsbare ytelser
- Premie for AFP 62-65 år

Premieelementene er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*. Som angitt der skal premien for forsikringsrisiko etter SGS 2020 utjevnes på de som er med i premieutjevningsfellesskapet. Premien for forsikringsrisiko vil dermed kunne si noe om premieutjevningsfellesskapet kommunen vil være med i/bli med i hos livsforsikringsforetaket. Samtidig må kommunen være innforstått med at premieutjevningsfellesskapet vil kunne endre seg i kontraktperioden, og i større grad i et lite utjevningsfellesskap enn i et stort.

Siden premiene for forsikringsrisiko beregnes enten som en prosent av pensjonsgrunnlag eller som en prosent av premiereserven, vil det være en nyttig bakgrunnsinformasjon i evalueringen å se prosentene, ikke bare

kronebeløpene. I arkfanen *Tabeller til prisskjema* skal slik informasjon gis.

Siden premien i et livsforsikringsforetak skal utjevnes, har det ingen relevans å etterspørre hva premien ville vært om kommunen *ikke* hadde vært med i utjevningsfellesskapet.

Hvert livsforsikringsforetak vil ha sitt premieutjevningsfellesskap bestående av kommuner som har sin pensjonsordning hos det aktuelle livsforsikringsforetaket. I anbudskonkurransen vil forskjeller i premie på grunn av forskjellig premieutjevningsfellesskap vises, og vil framgå av Prisskjema A.

Historisk har særlig uføretilfeller og uttak av AFP gitt opphav til forskjeller i premie mellom ulike premieutjevningsfellesskap. Også forskjeller i alders- og kjønns sammensetning og lønn kan gi opphav til forskjeller mellom premiefellesskap. Etter innføringen av ny uførepensjon i 2015 gir forskjeller i uføretilfeller ikke så store forskjeller i premien som tidligere mellom livsforsikringsforetakene.

For alle som er født i 1963 eller senere vil tidspunkt for uttak av AFP ikke lenger ha betydning for premien, se nærmere beskrivelse av AFP i kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor*. Siden regelverket for offentlig AFP for de som er født i 1963 eller senere ikke er helt klart enda, herunder hvordan kvalifikasjonsreglene vil bli, og siden finansieringsformen enda ikke er diskutert mellom partene i arbeidslivet, bør det ikke etterspørres beregninger på premien for AFP for ansatte født i 1963 eller senere i en anbudskonkurranse. Det er derfor ikke lagt inn spørsmål om slik premie i *Konkurranseveilederen*.

Utgifter til AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere kan betales enten direkte av kommunen selv, eller gjennom et utjevningsfellesskap hos livsforsikringsforetaket. KLP tilbyr to utjevningsfellesskap med henholdsvis 100 prosent eller 50 prosent utjevning. Storebrand tilbyr ikke tilsvarende fellesskap.

Dersom kommunen uansett har tenkt å være selvassurandør har det ingen hensikt å be om premie for AFP, siden utgiftene til AFP i dette tilfellet vil være den samme for kommunen uansett pensjonsinnretning.

Dersom kommunen vurderer å være med i et utjevningsfellesskap for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere, bør premien i utjevningsfellesskapet sammenlignes med premien som selvassurandør. Følgende informasjon kan da være nødvendig:

- Forventet premie som selvassurandør (uavhengig av, og lik for, Storebrand og KLP)

- Forventet premie dersom kommunen er med i utjevningsfellesskapet med 100 prosent utjevning i KLP
- Forventet premie dersom kommunen er med i utjevningsfellesskapet med 50 prosent utjevning i KLP

Kommunen kan enten selv estimere premien som selvassurandør, eller be om et estimat fra nåværende pensjonsleverandør. For sammenlikning bør denne premien brukes av Storebrand i Konkurranserveilederen, og KLP bør levere ett tilbud med denne størrelsen, samt ett eller to tilbud med en eller to alternative premier.

Hvert livsforsikringsforetak vil ha sin premietariff som vil kunne være forskjellig fra premietariffen til et annet livsforsikringsforetak. Det er imidlertid gitt at dødelighetsgrunnlaget som skal benyttes ved beregning av alderspensjon, minst skal følge Finanstilsynets antatte dødelighetsforutsetninger, K2013. De fleste livsforsikringsforetakene i Norge følger også Finans Norges premietariffer tilknyttet K2013 for etterlattepensjon. KLP endret i 2021 sine dødelighetsgrunnlag knyttet til overlevelse for menn. KLP har oppgitt at de samtidig endret uføretariffen, slik at premien for kommunene ikke ble høyere.

Når det gjelder uførhet, er det opp til hvert livsforsikringsforetak å bestemme premietariffene. Forskjeller i premietariffen kan skyldes reelle forskjeller i uførhet i de forskjellige premieutjevningsfellesskapene, eller det kan skyldes avsetningsregler som fører til at kostnadene påløper til forskjellige tider. Premietariffene kan etterspørres som informasjon for å forstå premier og beregningen

i en anbudskonkurranse. Det er ikke lagt opp til slik etterspørsel i *Konkurranserveilederen*, siden premietariffene knyttet til forsikringsrisiko som regel er unntatt offentligheten.

Livsforsikringsforetakenes premietariffer knyttet til forsikringsrisiko er som regel unntatt offentligheten.

Dersom faktisk antall døde, uføre eller levetid ett år avviker fra premietariffen, vil dette gi et positivt eller negativt risikoresultat. Er risikoresultatet et år positivt, skal minst 50 prosent av risikoresultatet tilføres pensjonsordningens

premiefond, og kan benyttes til å betale framtidige premier.

Forsikringsrisiko knyttet til pensjonsordningen for en kommune vil gjennom årene endre seg, og vil kunne utvikle seg annerledes enn for en annen kommune. En kommune vil for eksempel på et bestemt tidspunkt kunne ha relativt mange unge ansatte, mens en annen kommunen på samme tidspunkt kan ha relativt mange eldre ansatte. Etter en del år kan dette forholdet ha endret seg i begge kommunene. I de langt fleste tilfellene vil slike forskjeller i risiko på et tidspunkt kunne oppveies av andre forskjeller på et annet tidspunkt. Det vil si at slike forskjeller i risiko mellom kommuner i få tilfeller vil være store i det lange løp. Ut fra dette skulle ikke forsikringspremien behøve å være en konkurransefaktor innenfor kommunal tjenstepensjon. Med flere livsforsikringsforetak å velge mellom, og mulighet for å flytte pensjonsordningen med jevne mellomrom, kan det likevel være mulig for en kommune å delta i det til enhver tid mest gunstige utjevningsfellesskapet. Det kan også være at det viser seg å være forskjeller mellom premieutjevningsfellesskap over tid. Og det vil klart kunne være forskjeller i premieutjevningsfellesskap på kort sikt.

Det kan tenkes at endringer av premietariff i et livsforsikringsforetak kan vise noe om kvaliteten på forsikringsrisikoen i foretaket, eller i hvert fall i vurderingen av risikoen. Dersom et livsforsikringsforetak har endret forsikringspremien innen kommunal tjenstepensjon, kan dette imidlertid ha flere årsaker. Endringen kan skje som følge av dårlige risikoresultater de seneste årene. Dette igjen kan skyldes at det har vært svak kvalitet i risikovurderingen hos foretaket ved fastsett-

else av premietariffen. Samtidig kan behovet for endring skyldes en reell endring, enten historisk eller forventet, i dødelighet og uførhet som det må tas hensyn til i premien. En endring av premietariffen vil altså ikke ha en entydig betydning på kvaliteten av forsikringsrisikoen eller i vurderingen av den. Det er derfor ikke lagt opp til at vurderinger av endringer i premietariffene hos et livsforsikringsforetak skal være grunnlag for evaluering i en anbudskonkurranse.

Livsforsikringsforetakene skal gi informasjon om tariffendringer til Finanstilsynet. Finanstilsynet har etter *forsvl.* et overordnet ansvar for å følge opp at livsforsikringsforetak benytter premier som er tilstrekkelige.

SGS 2020 er ikke klar på hva premiefritaket skal dekke. For eksempel kan premiefritaket ikke dekke reguleringspremie, premie for ikke-forsikringsbare ytelser og premie for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere. Men det kan også være andre forskjeller i hva premiefritaket hos de forskjellige livsforsikringsforetakene dekker. Hvor mye premiefritaket dekker viser noe om kvaliteten på premiefritaket, og bør derfor være et evalueringskrav i tildelingen. Det er tatt inn spørsmål om hva premiefritaket dekker både i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* og arkfanen *Tabeller til kvalitet i Konkurranserveilederen*.

Som nevnt i punkt 7.2.5, vil premien forhåndsfastsettes hvert år ut fra antakelser om lønnsvekst, bruttopensjoner med mer. Hvert år skal det foretas et etteroppgjør der avvik mellom innbetalte premier og de lønnsendringene med mer som faktisk har funnet sted det enkelte året, blir avregnet. Premien som har

blitt betalt kan være både for lav og for høy. Det er noe ulik praksis hos de forskjellige livsforsikringsforetakene når slike etteroppgjør foretas, om de foretas hvert kvartal eller en gang i året. Livsforsikringsforetakene melder om at det som regel ikke er store forskjeller i antatt premie og reell premie, og at de har insentiver til å treffe så godt som mulig for sine kunder. Det legges derfor til grunn at det ikke er behov for å ta med etteravregning som en faktor i vurderingen av pensjonsleverandør i Konkurranseveilederen.

10.2.5 PRIS OG KVALITET PÅ ADMINISTRASJON, KAPITALFORVALTNING OG EGENKAPITALVURDERINGER

	Kroner
Administrasjonspremie	-
Premie til administrasjonsreserve	-
Termintillegg	-
Premie for kapitalforvaltning	-
Premie uten arbeidsgiveravgift	-
Arbeidsgiveravgift på premien	-
Totalsum pris administrasjon og kapitalforvaltning	-

Premiene skal vises uten fortjenesteelement

Kostnadene knyttet til administrasjon og kapitalforvaltning er noe livsforsikringsforetaket i stor grad kan styre selv, og er gjerne noe livsforsikringsforetakene konkurrerer om på andre produkter. Prisskjema for disse faktorene er angitt i Prisskjema B *Tildelingskriteriet pris - administrasjon og kapitalforvaltning*:

Når det gjelder premie for rentegaranti, fortjenesteelement og kostnaden ved å ha egenkapitaltilskudd i KLP, så er disse også gjenstand for påvirkning fra det enkelte livsforsikringsforetaket. Disse faktorene vil til dels være avhengig av selskapsstrukturen og

kapitalforvaltningsstrategier, men også buffersituasjonen for den enkelte kunde, og er nærmere beskrevet under.

For å forsøke å synliggjøre forhold knyttet til egenkapitalbetjening fra premieutjevning og administrasjon/kapitalforvaltningskostnader, er det et eget prisskjema i *Konkurranseveilederen*, Prisskjema C *Tildelingskriteriet pris - premie for rentegaranti og egenkapitalforhold i arkfanen Prisskjema A, B og C*:

	Kroner
Premie for rentegaranti (ekskl. fortjenesteelement)	-
Fortjenesteelement	-
Premie uten arbeidsgiveravgift	-
Arbeidsgiveravgift på premie for rentegaranti og fortjenesteelement	-
Kostnad ved egenkapitalbetjening i KLP	-
Premie med arbeidsgiveravgift	-

Størrelsen på bufferkapitalen vil kunne påvirke premien for rentegaranti. Størrelsen på bufferkapitalen vil også kunne påvirke mulighetene for å endre aktivaallokering uten at premien for rentegaranti endres. Bufferfondet i kommunal tjenestepensjon ble innført 01.01.22. Siden det ennå er en del uklårheter knyttet til bufferfondet anbefaler Pensjonskontoret at kommunen for anbud i 2022 ikke benytter andre vurderingsmetoder for premien for rentegaranti enn det som her er angitt.

10.2.5.1 PRIS OG KVALITET PÅ ADMINISTRASJON

Det koster å administrere en pensjonsordning. Det skal håndteres inn- og utmeldinger, endringer i stillingsandeler, endringer i lønn, betaling av premie og ikke minst utbetaling av pensjoner. Kostnadene knyttet til administrasjon er noe som kan påvirkes av

livsforsikringsforetakene og er egentlig uavhengig av premieutjevningsskellesskapet. Samtidig blir premiene knyttet til administrasjon utjevnet i premieutjevningsskellesskapet, slik at utjevningsskellesskapet kan ha betydning.

Både størrelsen på kostnadene og hva en får for kostnadene (kvaliteten på servicen) er evalueringskrav i *Konkurranseveilederen*.

Det finnes forskjellige premiestørrelser knyttet til administrasjonskostnader:

- Administrasjonspremie
- Premie til administrasjonsreserve
- Termintillegg

Administrasjonspremie

Som nevnt tidligere vil administrasjon av pensjonsordningen omfatte blant annet inn- og utmeldinger, endringer i stillingsandeler, endringer i lønn, betaling av premie og ikke minst utbetaling av pensjoner.

Administrasjonspremien gir et bilde av kostnadene hos livsforsikringsforetakene knyttet til administrasjon.

Minimumskravet kommunen må stille til kvaliteten på administrasjonen er at lover og forskrifter knyttet til informasjon med mer om pensjonsordningen må overholdes av livsforsikringsforetaket. Videre må eventuelle krav i SGS 2020 oppfylles. Slike krav er angitt i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt i Konkurranseveilederen*.

Kommunen kan ønske en viss service eller kvalitet ut over det lovpålagte, og dette vil være gjenstand for evaluering. I arkfanen

«Kravspesifikasjon kvalitet» i *Konkurranseveilederen*, bes det om at det legges ved eksempler på hvordan følgende lovpålagte informasjon fra livsforsikringsforetaket ser ut:

- Kontoutskrift
- Fakturainnhold
- Informasjon til medlemmer

I tillegg etterspørres det i *Konkurranseveilederen* informasjon om nettsider, statistikker tilknyttet pensjonsordningen kommunen kan få om bestanden (medlemmene i tjenestepensjonsordningen og om de er aktive, pensjonister med mer), om pensjonister og informasjon om kapitalforvaltningen.

Evaluerings av service må bygge på så spesifikke krav som mulig, slik at det blir lettest mulig å sammenlikne servicen livsforsikringsforetakene tilbyr. I *Konkurranseveilederen* er det ikke gjort en slik spesifisering. Kommunen må selv angi i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* i sin konkurranseveileder om det er spesielle forhold knyttet til servicen, som nettløsninger, gjennomsnittlig behandlingstid av uføresøknad, hvilke statistikker de kan få ut om medlemmene eller annet, som vil ha betydning for evalueringen.

Det kan være at livsforsikringsforetaket tilbyr service som ikke faller inn under administrasjonspremien (eller andre premier) og dermed må betales særskilt. Dette kan gjelde administrasjon av driftspensjonsordninger (spesielle pensjonsavtaler som betales direkte fra kommunen og ikke er en del av tjenestepensjonsordningen), spesielle oppfølgingsprogram for kommunen eller annet. Slike ekstra kostnader kan trekke ned ved vurdering

av kvaliteten på premien. Opplysning om slike kostnader etterspørres i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet i Konkurranseveilederen*.

Kundeteam

God service kan knytte seg til at det opprettes et kundeteam av personer med både faglig og erfaringsmessig kompetanse. Det anses å være tilstrekkelig, som angitt i *Konkurranseveilederen* tabell *Kravspesifikasjon generelt*, å be om bekreftelse på at alle som inngår i kundeteamet skal ha relevant utdanning og minst 5 års relevant erfaring og høy kompetanse innenfor sitt felt. Dette gjelder blant annet god kunnskap om:

- Finansforetaksloven
- Forsikringsvirksomhetsloven
- Tariffavtalen om offentlig tjenstepensjon i kommunal sektor
- Overføringsavtalen
- Administrative rutiner hos livsforsikringsforetaket
- Oppgjørsfunksjonen hos livsforsikringsforetaket
- IT-systemene hos livsforsikringsforetaket
- GKRS

Det kan bes om at utdanning og erfaring skal dokumenteres, men når det gjelder en nærmere navngivelse eller beskrivelse av de personene som jobber med service i de forskjellige livsforsikringsforetakene, vil dette være informasjon som den enkelte kommune vanskelig kan nyttiggjøre seg.

Det er også viktig at livsforsikringsforetaket kan levere GKRS-beregninger (beregninger av pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser til kommunens regnskap og balanse), siden

disse skal være basert på premieutjevningssfellesskapet hos livsforsikringsforetaket. Spørsmål om livsforsikringsforetaket utfører slike beregninger er lagt inn i arkfanen *Kvalifikasjon generelt*, som et krav. Dersom slike beregninger ikke er en del av premien som er oppgitt, skal dette angis i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*, og vil i så fall inngå i evalueringen av tilbudet fra livsforsikringsforetaket.

Premie til administrasjonsreserve

Pensjonsleverandørene skal avsette midler til administrasjon av rettigheter for medlemmer som ikke lenger er aktive. Administrasjonsreserven kan dekke både administrasjonspremie, kapitalforvaltningspremie og premie for rentegaranti, men hverken KLP eller Storebrand har inkludert premien for rentegaranti i administrasjonsreserven. Premien til administrasjonsreserve betales mens medlemmene er aktive, og betales gjerne som en prosent av årets premie eller årets økning i premiereserve. Premie til administrasjonsreserveavsetninger inngår normalt i beregningen av pensjonsordningens forsikringspremier. Premien til administrasjonsreserve gir, på samme måte som administrasjonspremie, et bilde av kostnadene hos livsforsikringsforetakene knyttet til administrasjon.

Termintillegg

Premien er i utgangspunktet beregnet ut fra at den betales forskuddsvis ved starten av året. Dersom premien ikke betales forskuddsvis for hele året, kan den betales i terminer. Det er vanlig å betale premien 4 ganger i året, men kommunen kan også ønske å ha andre terminer for betaling. Når premien eventuelt betales i terminer tar livsforsikrings-

foretakene en ekstra premie, termintillegg, som skal dekke økte administrasjonskostnader og tapte renteinntekter.

10.2.5.2 PRIS OG KVALITET PÅ KAPITALFORVALTNING, RENTEGARANTI OG KOSTNAD EGENKAPITALBETJENING

Livsforsikringsforetakets premieutjevningsfelleskap har lite eller ingenting å si på premien på kapitalforvaltning og rentegaranti og kostnader ved egenkapitalbetjening. Premien på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnader ved egenkapitalbetjening gjenspeiler andre forhold. Både premien for og kvaliteten på dette området er gjenstand for evaluering i *Konkurranseveilederen*.

Vurdering av mulig framtidig avkastning

For pensjonsforsikring vil avkastningsoverskudd kunne gå til kundens premiefond, etter regler i forsvl. Avkastningsoverskuddet vil derfor kunne ha betydning for de reelle pensjonskostnadene til kommunen. Framtidig avkastning er imidlertid usikker. Mulig avkastningsoverskudd i kontraktperioden er derfor ikke tatt inn i *Konkurranseveilederen* som en faktor som skal inngå i evalueringen.

Mulig avkastningsoverskudd må veies mot risiko og er uforutsigbart, og er ikke tatt inn i *Konkurranseveilederen* som en evalueringsfaktor.

Ved måling og sammenlikning av avkastning mellom pensjonsinnretninger er det viktig at kostnadene ved investeringene er håndtert likt, det vil si om kostnadene inngår i kostnadsresultatet eller er fratrukket i avkastningen.

Se også punkt 10.2.5.3 *Kvalitet på kapitalforvaltning* om dette temaet.

Vurdering av premie for kapitalforvaltning

Konkurranseveilederen legger opp til at premien for kapitalforvaltning vises i Prisskjema B. Denne premien vil være avhengig av hvordan pensjonsmidlene er plassert, det vil si hvor mye som er plassert i aksjer osv. For å vurdere livsforsikringsforetakene opp mot hverandre og avgjøre hvilket livsforsikringsforetak som faktisk er mest prisgunstig, mener Pensjonskontoret at premie for kapitalforvaltning i anbudskonkurransen bør oppgis ut fra en tenkt og identisk standard investeringsportefølje. Denne metoden er benyttet i *Konkurranseveilederen*, slik at prisen i arkfanen *Prisskjema A, B og C* og arkfanen *Tabeller til prisskjemaene* viser prisen for samme portefølje for begge livsforsikringsforetakene som gir tilbud.

Pensjonskontoret foreslår en standardportefølje lik den som ble angitt i 2021 også for 2022. Porteføljen er ment å være rimelig greit sammensatt sammenliknet med forsikringsforetakenes aktivasammensetning. Standardporteføljen er slik:

	Andel
Aksjer	20 %
Obligasjoner	35 %
Pengemarked	30 %
Eiendom	15 %
Sum	100 %

Livsforsikringsforetakene vil sannsynligvis ha en investeringsprofil på kommunale pensjonsmidler som avviker fra den som er oppgitt som standard investeringsprofil, og de vil kunne tilby forskjellige investeringsprofiler.

Kommunen må derfor få oppgitt hvordan investeringsprofilen hos livsforsikringsforetaket vil kunne være, både for å eventuelt velge investeringsprofil, og for å se mer konkret hva premiene vil kunne bli. Slike opplysninger skal oppgis i arkfanen *Tabeller til informasjon i Konkurranseveilederen*, og er altså ikke gjenstand for evaluering.

Ved måling og sammenlikning av premien for kapitalforvaltning mellom pensjonsinnretninger er det viktig at kostnadene ved investeringene er håndtert likt, det vil si om kostnadene inngår i kostnadsresultatet eller er fratrasket i avkastningen. Se også punkt 10.2.5.3 *Kvalitet på kapitalforvaltning* om dette temaet.

Premie for kapitalforvaltning utjevnes ut fra pensjonsgrunnlag i fellesordningen i KLP, mens Storebrand har en individuell premietariff, med degressiv skala knyttet til størrelsen på midler til forvaltning.

Vurdering av premie for rentegaranti

Premien for rentegaranti er avhengig av hvordan pensjonsmidlene er plassert, hvilken rentegaranti som ligger i kommunens pensjonsordning, samt størrelsen på bufferfondet. Premien for rentegaranti vil også gjenspeile livsforsikringsforetakets behov for buffer, og vil i sin helhet gå til egenkapitalen om den ikke brukes det enkelte året.

Også denne premien bør oppgis ut fra den samme tenkte standard investeringsporteføljen, den samme rentegarantien, og med samme størrelse på buffere uavhengig av livsforsikringsforetak. Dette for å få sammenlignbare priser mellom livsforsikringsforetakene.

KLP kan på grunn av sin selskapsstruktur som et gjensidig selskap, velge å øke egenkapitalen og dermed sine buffere via egenkapitaltilskuddet, og de kan dermed ha en lavere premie for rentegaranti enn de

ellers ville hatt. En direkte sammenlikning av premien for rentegaranti mellom de to livsforsikringsforetakene er derfor ikke mulig. Det legges opp til at tilbyder må oppgi informasjon både om premie for rentegaranti og årlige egenkapitaltilskudd i Prisskjema C i arkfanen *Prisskjema A, B og C i Konkurranseveilederen*.

Utfordringen med sammenlikning av livsforsikringsforetakene blir forsterket ved at det skal betales arbeidsgiveravgift av premien for rentegaranti, men ikke for egenkapitaltilskudd. Synliggjøring av arbeidsgiveravgift ligger i Prisskjema C i arkfanen *Prisskjema A, B og C i Konkurranseveilederen*.

Vurdering av fortjenesteelement

Blant annet for å kunne betjene egenkapitalen kan en pensjonsinnretning etter *forsvl.* belaste forsikringspremiene med et fortjenesteelement. Hvor stort fortjenesteelementet er skal vises i arkfanen *Prisskjema A, B og C* og arkfanen *Tabeller til prisskjemaene i Konkurranseveilederen*. I øyeblikket er det bare Storebrand av de to livsforsikringsforetakene som benytter fortjenesteelement i sin risikopremie.

Kostnad ved egenkapitalbetjening i KLP

I *Konkurranseveilederen* legges det opp til at det skal være en del av evalueringen hvilken kostnad det kan knyttes til å ha midler plassert som egenkapital i KLP, som i tabellen under.

	I prosent	I kroner
Avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP		-
Forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP		-
Kostnad ved egenkapitalbetjening	0,00 %	-

Beregningen skal baseres på andel av innskutt egenkapital per 01.01.2021, og at denne står fast hele året

Prosentatsene for forventet avkastning og avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP skal begge oppgis av kommunen før konkurransen kunngjøres.

Det er foreslått at det benyttes følgende prosenter i *Konkurranseveilederen 2021*:

- Forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP: 3,3 %
- Avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP: 5,6 % (Med forbehold om justering for forventet relativ vekst eller fall i kommunens andel av KLPs premiereserver. Se avsnitt om avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP.)

Pensjonskontoret vil vurdere elementene i modellen årlig i forbindelse med utarbeidelse av oppdatert Pensjonsveileder.

Kommunen kan selv vurdere om den mener å ha saklige grunner for å legge til grunn andre avkastningsprosenter, og må i så fall legge disse inn i *Konkurranseveilederen* før konkurransen kunngjøres.

Hvilke faktorer Pensjonskontoret mener bør inngå i fastsettelsen av disse størrelsene er gitt under punktene *Forventet avkastning på innskutt egenkapital* og *Avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP*.

Bakgrunnsdokument til nedenstående anbefalinger er tilgjengelig på forespørsel for de kommunene som ønsker disse.

Forventet avkastning på innskutt egenkapital

Avkastning på innskutt egenkapital i KLP bør måles på framoverskuende basis, basert på

forventet avkastning per en gitt dato. Viktigheten av et framoverskuende mål understrekes av at avkastningskravet på innskutt egenkapital også måles på denne måten.

Avkastning på innskutt egenkapital i KLP fastsettes som summen av følgende to elementer:

- Forventet avkastning utover norske swaprenter på KLPs selskapsportefølje, beregnet som
 - Gjeldende rentemargin utover swaprenter på KLPs selskapsportefølje av obligasjoner, fratrullet et rimelig forventet tap, per gitt dato
 - Forventet avkastning utover swaprenter på selskapsporteføljens beholdning av andre aktiva, som aksjer i datterselskaper og næringseiendom, per gitt dato
- Femårs swaprente per gitt dato

Forutsatt betydelig opptjent egenkapital i KLP i forhold til innskutt egenkapital er det ikke grunnlag for å justere forventet avkastning ned for et aktuarielt forventet tap fra rentegarantien.

Etter en gjennomgang av KLPs portefølje har Pensjonskontoret estimert forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP til 3,3 % per 15.02.22. Kommunen kan velge å bruke en annen forventet avkastning enn denne, og det anbefales i så fall at denne baseres på saklige vurderinger innenfor ovenstående rammeverk.

Pensjonskontoret mener historisk avkastning ikke skal tillegges vekt i evalueringen.

Kommunen kan be om slik statistikk, men den bør kun brukes som bakgrunnsinformasjon.

Avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP

Avkastningskrav på innskutt egenkapital skal reflektere den markedsmessige kapitalkostnad som påhviler slik kapital. Et slikt avkastningskrav, i tråd med kapitalverdimodellen innen finanst teori (CAPM, APT, med videre), skal reflektere risikofri rente tillegg relevante risikopremier for systematiske og prissatte risikofaktorer.

Pensjonskontoret har kommet til at følgende elementer bør inngå i fastsettelsen av et avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP:

- Kapitalmarkedets verdsetting av risikoen for finansielt stress/mislighold i KLP slik dette kommer til uttrykk i prisingen av ansvarlig kapital i europeiske forsikringsforetak med tilsvarende kredittverdighet som KLP
- Forutsatt at hovedtyngden av KLPs selskapsportefølje er investert i obligasjoner, til dels i hold-til-forfall-format, med lav risiko og betinget på betydelig opptjent egenkapital i forhold til innskutt egenkapital i KLP, skal det ikke gjøres en justering for forventet avkastning på KLPs selskapsportefølje. Om vilkårene ikke er innfridd kan kommunen vurdere å justere for en risikopremie som reflekterer systematisk risiko i selskapsporteføljens betinget på at KLP ikke er i finansielt stress.
- Forventet tapsgrad for egenkapital betinget på at KLP er i finansielt stress
- Forventet tapsgrad for ansvarlig lån i KLP,

betinget på at KLP er i finansielt stress

- Forventet tap av avkastning som følge av innkallingsrett (KLP kan be om ny kapital fra eierne)

Modellen for fastsetting av avkastningskrav per gitt dato på innskutt egenkapital i KLP som Pensjonskontoret har etablert, er parametrisert som følger:

$$\begin{aligned} & 5\text{-års swaprente per gitt dato} \\ & + \text{Margin ansvarlig lån} * LGD_{EK} / LGD_{Ansvarlig} * \\ & (1 + \text{Supplerende}/\text{Innskutt} * 0,4 * 1/2) \\ & = \text{Avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP} \end{aligned}$$

Parametrene betydning er som følger:

- *5-års swaprente per gitt dato*: Observeres per gitt dato i kapitalmarkedet
- *Margin ansvarlig lån*: Pensjonskontoret legger rentemargin over swaprenten på obligasjonsindeksen "Bloomberg Barclays Euro Agg Insurance - Lower Tier 2 OAS vs swap" (Ticker på Bloomberg: I11018EU Index) til grunn, konvertert (I utgangspunktet med EURNOK basisswapmargin med løpetid fem år, mid-kurs. Bloomberg ticker: NKEBS5 Curncy) til margin over norske swaprenter per gitt dato
- LGD_{EK} : (LGD: Loss Given Default) Forventet tap av egenkapital gitt mislighold = 100 %
- $LGD_{Ansvarlig}$: Forventet tap på ansvarlig lån gitt mislighold = 57 %
- *Supplerende*: Den mengde supplerende kapital KLP har fått godkjent under Solvens II som følge av innkallingsretten

per siste fremlagte reviderte konsernregnskap for KLP

- *Innskutt*: Innskutt egenkapital i KLP per siste fremlagte reviderte konsernregnskap for KLP

Per 15.02.22 har Pensjonskontoret estimert denne størrelsen til 5,6 prosent.

Som tillegg eller fradrag til ovenstående avkastningskrav bør hver kommune formulere en forventning til i hvilken grad de antar at deres premiereserve vil vokse eller krympe i forhold til premiereserven i det kollektivet de er en del av. Om kommunens premiereserve forventes å krympe med 1 % per år i forhold til kollektivets premiereserve, kan det forsvares å heve avkastningskravet med ett prosentpoeng og vice versa.

Pensjonskontoret understreker at det i ovenstående beregning av avkastningskrav er tatt høyde for det generelle rentenivå og kapitalmarkedets gjeldende prising av risiko for blant annet finansielt stress i KLP, likviditetsrisiko, risiko i selskapsporteføljen og risiko knyttet til innkallingsretten. Pensjonskontoret er av den oppfatning at det ikke er grunnlag for å legge inn kompensasjon for andre faktorer enn de som er spesifisert over i en eventuell alternativ formulering av avkastningskravet. Andre faktorer kan være premier for såkalt «innlåsingseffekt» og «konsentrasjon» forbundet med investering i KLPs innskutte egenkapital.

Det er avgjørende at avkastningskravet for innskutt egenkapital er formulert på samme premisser som forventet avkastning på innskutt egenkapital. Dette gjelder blant annet avkastningskravets løpetid, og at avkastningskravet reflekterer det generelle rentenivå og risikopremienivå for de systematisk prissatte risikofaktorer som er gjengitt i ovenstående, per samme dato som formulering av forventet avkastning.

10.2.5.3 KVALITET PÅ KAPITALFORVALTNING

Når det gjelder kvaliteten på kapitalforvaltningen, framstår både Storebrand og KLP gode og solide kapitalforvaltere.

For vurdering av kvaliteten i kapitalforvaltningen for kommunens pensjonsordning vil både styringssystemer for finansiell risiko, solvenskapitaldekning, kommunens bufferfond, bærekraft, samt mer detaljer om investeringene i den aktuelle investeringsporteføljen, kunne være viktige faktorer.

I Konkurranseveilederen er det etterspurt informasjon om forskjellige investeringsporteføljer i arkfanen *Tabeller til informasjon*.

Forsvl. § 4-15 åpner for at kommunen kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der kommunen kan bestemme hvordan porteføljen skal sammensettes (flerårig forvaltningsavtale). Siden det er knyttet rentegaranti til kommunal tjenstepensjon, må også § 6-1 i forskrift til forsvl. følges. Der står det at pensjonsinnretningene kan garantere avkastningen i den særskilte investeringsporteføljen over et bestemt antall år, maksimalt fem år. I denne perioden må kommunen dekke differansen, dersom avkastningen på den særskilte investeringsporteføljen i en regnskapsperiode ikke så stor som forutsatt i premieberegningsgrunnlaget for pensjonsordningen. Differansen kan dekkes fra premiefond, eller kreves dekket fra kommunen. Kommunen vil få det de eventuelt har dekket i perioden overført til premiefond ved utløpet av den avtalte perioden. Pensjonsinnretningen er uansett ansvarlig overfor medlemmene for at pensjonene er sikret og at rentegarantien er oppfylt hvert år.

Dersom en kommune velger særskilt investeringsportefølje, vil dette kunne påvirke premien for rentegaranti og premien for kapitalforvaltning.

Det er ikke lagt opp til at forhold knyttet til særskilt investeringsportefølje etterspørres i Konkurranseveilederen. Kommuner som ønsker å vurdere særskilt investeringsportefølje må etterspørre dette spesifikt i sine anbudsdokumenter.

Finansiell risiko

Et livsforsikringsforetaks rebalanseringsstrategi (strategi for å kjøpe og selge aktiva når markedene/verdiene går opp/ned) sammen med aktivaallokering kan påvirke investeringsporteføljens risikonivå og forventet avkastning. Det er lagt opp til at kommunen kan etterspørre informasjon knyttet til finansiell risiko i arkfanen «Kvalitet kapitalforvaltning» i *Konkurranseveilederen*. Dersom kommunen ønsker å vurdere et livsforsikringsforetaks finansielle risiko, bør kommunen legge inn alternativer for svar i sin konkurranseveileder, med angivelse av hvordan den vil tolke de forskjellige svarene.

Solvenskapitaldekning

Det er ulike oppfatninger av hvor god livsforsikringsforetakets solvenskapitaldekning (forholdet mellom ansvarlig kapital og solvenskapitalkravet) bør være for å sikre en god kapitalforvaltning. Høy solvenskapitaldekning gir større handlefrihet i kapitalforvaltningen enn lav solvenskapitaldekning. Men det kan være forskjeller i hvordan solvenskapitalkravet beregnes og vurderes i de forskjellige livsforsikringsforetakene, grunnet forskjeller i livsforsikringsforetakenes produkter og eierstruktur, som kan tilsi at behovet for, og nytten av, høy solvenskapitaldekning, er forskjellig.

I utgangspunktet vil det være naturlig at kommunen stiller minimumskrav til solvenskapitaldekningen i konkurransegrunnlaget for at livsforsikringsforetakene skal kunne være med i konkurransen. Finanstilsynet har så langt ikke villet si noe generelt om ønsket nivå på solvenskapitaldekningen (ut over 100 prosent), men ønsket nivå vil kunne være avhengig av forsikringsforetaket. Dersom kommunen mener at informasjon om solvens-

kapitaldekningen ut over 100 prosent er noe som kan danne grunnlag for evaluering, kan dette tas inn i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*. Kommunen bør da ha en klar mening om hvordan informasjonen skal tolkes for de to livsforsikringsforetakene, der det ene foretaket kun tilbyr kommunal tjenestepensjon mens det andre foretaket tilbyr en rekke livsforsikringsprodukter.

Bufferkapital

Bufferkapitalen til et livsforsikringsforetak bygges opp av flere elementer, som egenkapital, bufferfond, merverdier i hold-til-forfall porteføljen, med mer.

Fra 01.01.22 erstatter bufferfondet tilleggsavsetninger og kursreserver i kommunal tjenestepensjon, se også punkt 1.1.3 om flytteprosesser. Innføring av bufferfondet er antatt å gi pensjonsinnretningene en mer anvendelig buffer enn ved tidligere regler. Bufferfondet vil kunne endre investeringsstrategien og dermed vil også forventet avkastning kunne bli endret. Endringene vil

imidlertid kunne variere mellom pensjonsleverandører og ulike kundegrupper hos pensjonsleverandøren.

Som for vurdering av solvenskapitaldekning finnes det ulike oppfatninger av hvordan størrelsen på bufferfondet vil kunne påvirke aktivaallokeringen for pensjonsordningen. Et stort bufferfond kan gi grunnlag for en mer risikofylt aktivaallokering med relativ høyere forventet avkastning. Et stort bufferfond behøver imidlertid ikke i praksis tilsi høyere risiko i aktivaallokeringen enn ellers, men vil kunne sikre risikokapasitet over flere år enn ved lavere bufferfond. Et mindre bufferfond bør tilsvarende gi grunnlag for mindre risikofylt kapitalforvaltning.

Pensjonsinnretningene skal etter forskrift til forsvl. lage retningslinjer for fastsettelse av bufferfond. Livsforsikringsforetakenes retningslinjer er ikke klare når dette skrives, det vil si i mars 2022. Det er ikke gitt hvordan retningslinjene vil bli utformet i de to livs-

forsikringsforetakene, om retningslinjene kan se ut til å kunne påvirke kapitalforvaltningen og om de er sammenliknbare mellom livsforsikringsforetakene.

Hvor stor andel av årets avkastning og bufferfondet som kan gå til kommunens premiefond ett år vil være avhengig av retningslinjene for fastsettelse av bufferfond.

Pensjonskontoret anbefaler at kommunen for anbud i 2022 ikke vektlegger pensjonsinnretningenes håndtering av bufferfond. Bakgrunnen for dette er at det ennå er en del uklarheter knyttet til bufferfondet, og pensjonsinnretningenes retningslinjer for håndtering av bufferfond, enten fordi de ikke er ferdigstilt eller praktisert før anbudsrunder i 2022. Det er derfor ikke lagt inn spørsmål om håndteringen av bufferfond i Konkurranseveilederen for 2022, men det er lagt opp til at det Konkurranseveilederen bes om at retningslinjer vedlegges til informasjon.

Størrelsen på bufferfondet og merverdier i hold-til-forfall porteføljen skal oppgis i arkfanen *Tabeller til kvalitet*. Det er lagt opp til at disse størrelsene skal oppgis per 01.01. i anbudsåret, gitt at kommunen da var kunde hos det aktuelle livsforsikringsforetaket.

Bærekraftige investeringer

En kommune kan vektlegge spesielle egenskaper i kapitalforvaltningen, som for eksempel at livsforsikringsforetaket følger de etiske retningslinjene til Statens Pensjonsfond utland og FNs bærekraftsmål i sin kapitalforvaltning. Det er lagt inn som et krav i *Konkurranseveilederen* å følge disse retningslinjene og målene, i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt*.

Kommunen kan ønske å vektlegge hvordan investeringene tar hensyn til andre bærekraftsmål eller bærekraftstilpasninger ut over minstekravene. Kommunen må i så fall spesifisere dette i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt* i sin konkurranseveileder.

Innholdet i aktuell investeringsportefølje

Som nevnt tidligere vil kunden bli med i en investeringsportefølje hos livsforsikringsforetaket. Det kan være at de investeringsporteføljene kommunen tilbys har forskjellige kvaliteter som det bør tas hensyn til ved evaluering av livsforsikringsforetaket. Samtidig vil det kreve god kunnskap om kapitalforvaltning for at en kommune skal kunne sette opp kvaliteter de vil verdsette i en evaluering. Kvaliteter kan være andel av anleggsobligasjoner, andel likvider med mer, ut fra om disse aktivklassene normalt bidrar til høy forventet avkastning relativt til risikoen i avkastningen.

Det er derfor lagt opp til at kommunen selv må vurdere om den har kunnskap nok om temaet til at den kan sette opp hvilke kvaliteter den ønsker opplysninger om, og hvordan dette vil bli verdsatt i en evaluering. I så fall kan slike kvaliteter eksplisitt beskrives i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt* i kommunens konkurranseveileder, med angivelse av hvordan svarene vil bli evaluert.

Investeringssteam

Det anses å være tilstrekkelig, som angitt i *Konkurranseveilederen* tabell *Kravspesifikasjon generelt*, å be om bekreftelse på at alle som inngår i kundeteamet skal ha relevant utdanning og minst 5 års relevant erfaring og høy kompetanse innenfor sitt felt. Dette gjelder blant annet god kunnskap om:

- Kapitalmarkedsteori på mastergrad nivå
- Investeringsanalyser
- Kapitalforvaltning

Det kan bes om at utdanning og erfaring skal dokumenteres, men når det gjelder en nærmere beskrivelse av de personene som jobber med kapitalforvaltning i de forskjellige livsforsikringsforetakene, vil dette være informasjon som den enkelte kommune vanskelig kan nyttiggjøre seg.

Historisk avkastning

Det har tidligere vært vanlig å spørre om historisk avkastning i livsforsikringsforetakene knyttet til vurdering av kvaliteten på kapitalforvaltning. Samtidig endrer investeringene i porteføljene seg over tid, og historisk avkastning sier ikke nødvendigvis noe om framtidig avkastning.

Spørsmålet om historisk avkastning er derfor nå kun lagt inn som en informasjonstabell i *Konkurranseveilederen*.

Det har vist seg at pensjonsinnretningene har hatt forskjellig praksis knyttet til håndtering av forvaltningskostnader både når det gjelder kostnadsbelastning og avkastning.

Finanstilsynet har etter stedlige tilsyn hos pensjonsinnretninger sett at det er forskjellig behandling av forvaltningsgodtgjørelse til forvaltningsselskaper for verdipapirfond eller forvaltere av alternative investeringsfond i forskjellige pensjonsinnretninger. Finanstilsynet mener at slike forvaltningsgodtgjørelser ikke skal gå til fradrag i avkastningsresultatet fra disse forvaltningsselskapene og investeringsfondene, men føres i kostnadsresultatet (bruttoføring).

Det har pågått brevveksling mellom Finanstilsynet, Finansdepartementet, pensjonsinnretninger og deres bransjeorganisasjoner om temaet i lengre tid, og sommeren 2021 sendte Finansdepartementet et brev til Finanstilsynet hvor det ble bedt om diverse avklaringer. Finanstilsynet har i brev av 16.09.21 til Finansdepartementet gjort det klart at det mener at forvaltningskostnader skal føres brutto. Finansdepartementet har per april 2022 ikke svart på brevene fra bransjen om saken.

Håndteringen av forvaltningskostnader påvirker avkastningen. Forskjellig håndtering av forvaltningskostnader fører også til forskjellig måling av avkastning.

10.2.6 LIKVIDITETSFORHOLD, HERUNDER EGENKAPITALKRAV

Ved skifte av livsforsikringsforetak vil det kunne oppstå likviditetseffekter blant annet ved at premiefondet vil kunne bli mindre eller større enn det var før pensjonsordningen ble flyttet. Forskjellene kan blant annet skyldes forskjellige premietariffer for forsikringsrisiko eller avsetninger for uføre i de to livsforsikringsforetakene. Slike forhold viser ingenting om foretakets priseffektivitet. Det er derfor lagt opp til at likviditetseffekter ved flytting som gir endringer i premiefond ikke skal være en del av evalueringskriteriene i *Konkurranseveilederen*.

Samtidig bør kommunen stille spørsmål dersom det viser seg at forskjellene i premiereserve hos de to leverandørene er store, og det bør avdekkes om dette skyldes forskjellige premietariffer eller andre forhold som kan ha påvirket beregningen av premiereserve slik at premiereservestørrelsene ikke er sammenliknbare.

Overføring til premiefond ved flytting kunne før 2022 også skje på grunn av måten kursreserver ble behandlet i en flytteprosess. Etter innføring av bufferfond i 2022 vil det ikke kunne skje frigjøring fra bufferfondet ved flytting. Samtidig kan forskjellige retningslinjer for fastsetting av bufferfond føre til at framtidig overskudd ikke blir tilført, eller i større grad blir tilført, premiefondet hos ny pensjonsleverandør. Det er fremdeles en del uklarheter til bufferfondet og ikke minst hvordan pensjonsleverandørene vil tilpasse seg i sine retningslinjer for avsetninger til bufferfondet, så Pensjonskontoret vil anbefale at kommunene ikke legger vesentlig vekt på livsforsikringsforetakenes retningslinjer ved anbud i 2022. Det anbefales at det likevel bes om at livsforsikringsforetakene legger ved retningslinjene sine i tilbudet, til informasjon.

Kommunen vil ha forskjellig likviditetsbelastning ved å ha pensjonsordningen sin i KLP eller i Storebrand. Dette har sammenheng med at KLP innhenter egenkapitaltilskudd fra sine kunder, mens Storebrand ikke gjør dette. Flytting fra KLP til Storebrand vil frigjøre egenkapitaltilskudd. Det samme til være tilfellet ved flytting fra pensjonskasse til

Storebrand. Flytting til KLP fra Storebrand vil kreve innbetaling av egenkapitaltilskudd.

Flytting til KLP fra Storebrand vil kreve innbetaling av egenkapitaltilskudd. Flytting fra pensjonskasse til KLP vil i mange tilfeller frigjøre egenkapital ved uttreden fra pensjonskassen og det vil kreves innbetaling av egenkapitaltilskudd ved etablering av pensjonsordningen hos KLP. Dersom en kommune hadde flyttet pensjonsordningen til KLP 01.01.22, ville innbetalingen til egenkapital til KLP vært på 4,15 prosent av premiereserven.

KLP kan også kreve inn ekstra egenkapitaltilskudd (særskilte egenkapitaltilskudd), jf. KLPs selskapsvedtekter § 2-3. I 2021 var satsen for egenkapitaltilskudd 0,25 prosent av premiereserven, og det er varslet samme sats i 2022 i fellesordningen for kommuner og bedrifter. For fylkeskommuner er satsen planlagt til 0,12 prosent av premiereserven.

Dersom valg av et livsforsikringsforetak framfor et annet fører til ekstrakostnader for kommunen, har kommunen etter anbudsreglene adgang til å vektlegge dette forholdet ved evaluering av tilbudene. Men det er en grense for hvilke og hvor store ekstra omkostninger som kan omfattes. Dersom denne type omkostninger er avledet av, eller er store i forhold til, anskaffelsens verdi, vil det kunne være i strid med kravet til likebehandling å ta dem med i evalueringen. Det har tidligere ikke vært praksis å legge vekt på likviditetsmessige effekter av innbetaling til egenkapitalen. Pensjonskontoret forutsetter ut fra dette at likviditetsmessige forhold knyttet til innbetaling eller frigjøring av egenkapital ikke skal vektlegges i anbudsprosessen.

Konkurranseveilederen angir i arkfanen *Tabeller til informasjon* at KLP, avhengig av om pensjonsordningen allerede er i KLP eller ikke, skal oppgi hvor mye som ville vært innbetalt til egenkapitalen i en eller annen form dersom pensjonsordningen blir flyttet til KLP 01.01. i anbudsåret, samt hvor mye ekstra som ville måttet bli innbetalt i egenkapital i anbudsåret, eventuelt hvor mye som ville blitt frigjort av egenkapital dersom pensjonsordningen ble flyttet ut av KLP på samme tidspunkt.

Som nevnt innledningsvis bør kommunen, dersom den flytter fra KLP, sørge for å ha tilstrekkelige midler til egenkapital så den fritt kan velge mellom forskjellige livsforsikringsforetak og mellom livsforsikringsforetak og pensjonskasse i framtiden.

Som nevnt ovenfor under punkt 10.2.6 *Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening*, skal kostnaden ved å ha investert egenkapitalen i et gjensidig eid livsforsikringsforetak være med i evaluering av pris.

Dersom kommunen går ut av et AFP-felleskap, vil den bli belastet premie i etterkant. En slik premiebelastning skal synliggjøres i arkfanen *Til informasjon i Konkurranseveilederen*. Det skal bare være det livsforsikringsforetaket som har pensjonsordningen i dag som skal fylle ut dette punktet.

10.2.7 ANNET

Kommunen kan ønske at livsforsikringsforetaket skal yte service til medlemmene ut over tjenestepensjon. Dette kan være at det tilbys lån, skadeforsikringer eller annet. Det

er en forutsetning for å kunne etterspørre andre tjenester at disse ikke er omfattende slik at anskaffelsen (offentlig tjenstepensjon) skifter karakter.

Dersom kommunen ønsker det kan leveranse av slike ytelser oppgis som et krav til leveransen, men kvaliteten på tilleggssytelsene skal ikke evalueres.

Siden det bare er to livsforsikringsforetak må kommunen på forhånd ha gjort seg opp en mening om at begge foretakene enten direkte eller indirekte, kan tilby det den ønsker, for å kunne sette slike ytelser som obligatoriske krav.

Samtidig vil andre tilbud til kommunen ut over offentlig tjenstepensjonsordning, typisk være kun til informasjon. Det er derfor angitt at livsforsikringsforetakene skal fylle ut informasjon om andre tilbud i arkfanen *Til informasjon*.

10.3 PENSJONSKASSE

10.3.1 INNLEDNING

Prosessen knyttet til vurdering av og opprettelse av, en pensjonskasse kan ta lenger tid enn en anbudsprosess knyttet til valg av livsforsikringsforetak, og kommunen bør ha en realistisk forventning til hvor lang tid det kan ta.

Konkurranserveilederen beskrevet i punkt 10.1.1, vil være et godt utgangspunkt også ved vurdering av alternativet pensjonskasse. Det er imidlertid enkelte forhold som er forskjellig når kommunen skal vurdere å ha pensjonsordningen i en pensjonskasse sammenliknet med om pensjonsordningen er i et livs-

forsikringsforetak. Disse forholdene er nærmere beskrevet under.

10.3.2 PROSESSEN MED VURDERING AV OG EVENTUELT OPPRETTELSE AV EGEN PENSJONSKASSE

Ved vurdering av om det skal opprettes en pensjonskasse, bør det gjøres en kost/nytte-analyse. Det kan være hensiktsmessig at kommunen innhenter bistand fra én eller flere uavhengige pensjonsrådgivere til hjelp i denne vurderingen, gjerne ved at det gjøres en utredning som viser hvilke kostnader og hvilket ansvar som vil kunne gjelde for kommunen ved å ha egen pensjonskasse, sammenliknet med å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak.

Det kan videre være en fordel for denne type utredninger om nåværende pensjonsleverandør bistår med nødvendige data. Når utredningen er utarbeidet er det også en styrke om pensjonsleverandøren får mulighet til å kommentere utredningen. Dette bør det særskilt legges vekt på i tilfeller der sammenlikninger av pensjonskasse kontra livsforsikringsforetak ikke er basert på offisielle og udiskuterbare fakta.

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon for pensjonskasser i Norge, se www.pensjonskasser.no. Pensjonskasseforeningens styremedlemmer tilbyr seg å fungere som mentorer for kommuner som er i en utrednings- og oppstartsfase knyttet til etablering av pensjonskasse.

Kostnader og ansvar for kommunen ved en pensjonskasse må vurderes.

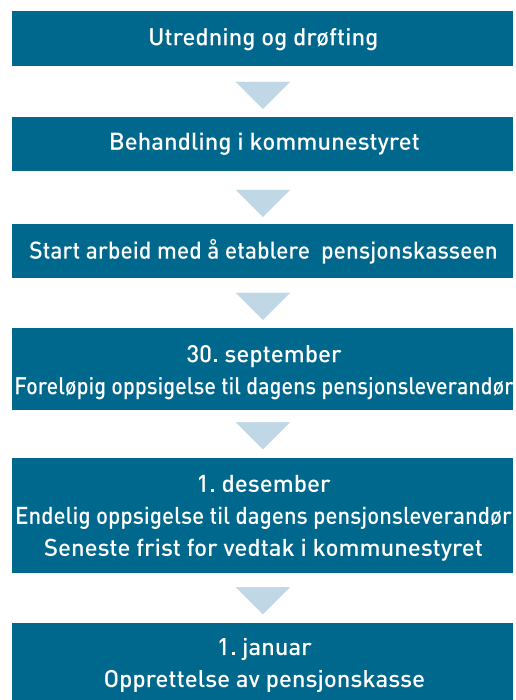
For å sikre at beslutningsgrunnlaget knyttet til opprettelse av en pensjonskasse har tilfredsstillende kvalitet, må det settes av tilstrekkelig tid til utredning og for å gjennomføre hele prosessen fram mot en beslutning. Dersom det er besluttet at det skal opprettes en pensjonskasse, vil det praktiske knyttet til å få på plass konsesjon fra Finanstilsynet, vedtekter, styre, daglig leder, ansvarshavende aktuar og annet nødvendig, som hovedregel ta mer enn et halvt år. Det finnes likevel enkelte eksempler på pensjonskasser som har blitt opprettet på kortere tid.

En kommunal pensjonskasse etableres ved beslutning i kommunestyret. Tidsplanen for vurdering av, og vedtak om, opprettelse av en pensjonskasse må ta høyde for tid til tilstrekkelig politisk behandling. Dersom det er tenkt at kommunale foretak og/eller folkevalgte også skal være medlemmer i pensjonskassen bør disse involveres i prosessen.

Det må videre regnes med tid til anbudsprosessen dersom medlems- og pensjonsadministrasjon og kapitalforvaltning helt eller delvis skal utføres av eksterne (utkontrakteres), og ikke utføres av pensjonskassens egne ansatte. Det er aktører i pensjonskassemarkedet som tilbyr såkalt *nøkkelferdig pensjonskasse*, hvor alle tjenester knyttet til driften av pensjonskassen samles i en pakkeløsning. Det er kun daglig lederfunksjonen som etter tariffpartenes bestemmelse må utføres av pensjonskassen, jf. kapittel 9 *Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse*, punkt 9.2.4. Ovennevnte tjenester kan også leveres hver for seg og fra ulike leverandører.

Fra arbeidet med vurdering av pensjonskasse begynner og til en pensjonskasse er opprettet går det minst ett halvt år, som regel lenger tid.

Typisk tidsløp ved vurdering av og opprettelse av pensjonskasse:

Forhold som må være på plass før oppstart av en pensjonskasse, sammenslåing av pensjonskasser eller endring av en pensjonskasse, omfatter blant annet:

- Valg av IT-system/leverandør for medlems- og pensjonsadministrasjon
- Utvikling og godkjenning av premietariff

- Utvikling av internettside dersom den ikke fines fra før
- Utarbeidelse av kapitalforvaltningsstrategi
- Utpeke pensjonskassens styre, herunder styrerepresentant for medlemmene av pensjonsordningen
- Informasjon til pensjonister og yrkesaktive medlemmer

I tillegg kommer vanlige oppgaver i forbindelse med et bytte av pensjonsleverandør, som informasjon til medlemmene (herunder pensjonister), håndtering av utbetaling av pensjoner i en overgangsperiode og kontroll av medlemsregister.

I tillegg til innbetaling av egenkapital ved opprettelse av en pensjonskasse, vil det påløpe en rekke kostnader knyttet til prosessen ved opprettelse av en pensjonskasse, som for eksempel:

- Aktuarbistand og melding av premietariffer
- Etablering og utvikling av interne rutiner
- Revisor
- Regnskap
- Kommunikasjon med andre pensjonsleverandører som er med i Overføringsavtalen
- Kontroll ved overføring av pensjonsmidler og medlemsdata fra livsforsikringsforetaket

10.3.3 PRIS OG KVALITET PÅ FORSIKRINGSRISIKO OG ADMINISTRASJON

10.3.3.1 FORSIKRINGSRISIKO

Ved vurdering av forsikringsrisiko og administrasjon, både når det gjelder pris og kvalitet, bør kommunen gjøre de samme vurderinger som ved valg av livsforsikringsforetak. I den sammenheng kan kommunen ha en mening om dens ansatte har en annen alders- og kjønssammensetning og et annet lønnsnivå enn gjennomsnittet av kommuner, og om det kan antas at denne forskjellen vil bestå i framtiden.

Dersom premien for forsikringen skal vurderes, må det allerede i vurderingsfasen fastsettes premietariffer for forsikringsrisiko som vil være tilpasset kommunen og vil være innenfor kravene i forsvl. og pålegg fra Finanstilsynet.

Vil kommunens ansatte ha en alders- og kjønssammensetning og lønnsnivå som er svært ulikt andre kommuner, og vil den ha det framover?

I et lite risikofellesskap (felleskap for risiko for død, uførhet og overlevelse) vil én eller to nye uførepensjonister gi store utslag i risikoresultatet. Risikoen for store utslag for pensjonskassen på grunn av enkelte uføretilfeller eller dødsfall bør derfor vurderes særskilt når kommunen vurderer å ha en pensjonskasse. En pensjonskasse skal etter forsvl. § 2-10 til enhver tid ha reassuranse (gjenforsikring), som er betryggende sett i forhold til pensjonskassens risikoeksposering og dens økonomiske stilling.

Ved å ha pensjonsordningen i en pensjonskasse vil kommunen kunne få større uttelling for å drive tiltak for å redusere uførhet eller tidlig uttak av alderspensjon enn om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak. Samtidig er forskjellene i premien for uførepensjon ikke lenger så store etter endringene i uførepensjon i 2015, se kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*, punkt 7.4.3. Alder for uttak av alderspensjon vil kunne få betydelig mindre innvirkning på kostnadene for de som er født etter 1962 enn for de som er født i 1962 eller tidligere og har «gammel» offentlig AFP.

10.3.4 ADMINISTRASJON

Ved vurdering av opprettelse av en ny pensjonskasse vil kommunen måtte innhente informasjon om hva administrasjon av pensjonskassen, det vil si medlems- og pensjonsadministrasjon, faktisk vil koste. Kommunen kan søke råd hos pensjons-

rådgiver som kjenner dette markedet og som på bakgrunn av erfaring kan gi kostnads-estimer. Pensjonskasseforeningen tilbyr også innkjøpsfellesskap for kommuner som ønsker dette. Vurderingen av framtidige kostnader må ta hensyn til hvilke administrative oppgaver og hvilken servicegrad kommunen ønsker å ha i pensjonskassen.

10.3.5 PRIS OG KVALITET PÅ KAPITALFORVALTNING, RENTEGARANTI OG KOSTNAD EGENKAPITALBETJENING

10.3.5.1 KAPITALFORVALTNING OG AVKASTNING

Ved vurdering av kapitalforvaltning i en pensjonskasse, vil de samme hensyn som ved vurdering av kapitalforvaltning i livsforsikringsforetak, gjøre seg gjeldende. Samtidig må kommunen gjøre flere vurderinger tilknyttet en pensjonskasse enn ved valg av livsforsikringsforetak, siden styret i en pensjonskasse vil være

ansvarlig for at pensjonskassen har en kapitalforvaltning som sikrer avkastning minst lik rentegarantien både på kort og lang sikt.

Forventet høy avkastning krever investeringer som har større risiko enn andre investeringer, og som derfor krever høyere bufferkapital og gir høyere premie for rentegaranti.

Når kommunen ønsker kontroll på kapitalforvaltningen i sin pensjonsordning gjennom en pensjonskasseløsning, er dette gjerne med bakgrunn i et ønske om høyest mulig forventet avkastning. Avkastning utover grunnlagsrenten kan overføres til premiefondet og benyttes til å finansiere framtidige premier i pensjonsordningen.

Forventet høy avkastning er gjerne forbundet med høy risiko i investeringene. Investeringer i aksjer gir typisk forventet høy avkastning, men har også høyere svingningsrisiko enn andre verdipapirer. Derfor er kravet til buffere, som egenkapital, høyere ved investering i aksjer enn for en rekke andre investeringer. Videre kan premien for rentegaranti bli høyere jo større andel av midlene som investeres i aksjer. Også størrelsen på pensjonsordningens bufferfond vil kunne påvirke investeringsstrategien.

Ved måling og sammenlikning av avkastning mellom pensjonsinnretninger er det viktig at kostnadene ved investeringene er håndtert likt, det vil si om kostnadene inngår i kostnadsresultatet eller er fratrasket i avkastningen.

Mulig avkastning til betaling av premie må

derfor veies opp mot risikoen og behovet for høy bufferkapital ved investeringer som forventes å gi høy avkastning.

Størrelsen på bufferkapital vil være avgjørende for hvilken risikoevne pensjonskassen har i kapitalforvaltningen. Videre vil pensjonskassen kunne ta større risiko dersom den tar en høy rentegarantipremie enn om rentegarantipremien er lav. I en pensjonskasse vil premien for rentegaranti overføres til egenkapitalen og vil styrke denne. Høyere egenkapital vil gi en buffer i framtiden for tilfellet at avkastningen i framtiden blir lavere enn den garanterte renten.

Både KLP, Storebrand og pensjonskasser kan tilby boliglån til medlemmene. Kommunen kan ha en oppfatning av hvordan den ønsker å fastsette renten på slike lån (innenfor

regelverket) for å være en attraktiv arbeidsgiver. I en pensjonskasse er det styret i pensjonskassen som fastsetter renten, og denne må sees i sammenheng med den totale kapitalforvaltningen og rentegarantien i pensjonsordningen.

Mange kommuner er opptatt av at pensjonsmidlene forvaltes på en etisk forsvarlig måte. Både KLP og Storebrand har retningslinjer for etiske investeringer og samfunnsansvar i investeringene. Dette vil også pensjonskasser kunne ha, og Finanstilsynet har i sitt høringsnotat *Direktiv (EU) 2016/2341 om virksomheten til og tilsynet med pensjonsforetak (IORP II)* foreslått at det i forskrift blir innført krav til rapportering av miljø, samfunnsansvar og eierstyring (ESG) for pensjonskasser i tråd med IORP II, se Kapittel 9 *Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse*, punkt 9.2.

10.3.5.2 PREMIE FOR KAPITALFORVALTNING

Premien for kapitalforvaltning i en pensjonskasse vil, som i livsforsikringsforetakene, avhenge av hvordan midlene er investert. Ved opprettelse av en pensjonskasse er utgiftene til kapitalforvaltning ikke gitt på forhånd.

Ved sammenlikning mellom premien i en pensjonskasse og premien i et livsforsikringsforetak bør mulig premie for kapitalforvaltning vurderes ut fra en og samme standard investeringsprofil.

Kapitalforvaltningskostnader hos forskjellige pensjonsleverandører er ikke alltid sammenliknbare. Det har vist seg at pensjonsinnretningene har hatt forskjellig praksis knyttet til håndtering av forvaltningskostnader både når det gjelder kostnadsbelastning og avkastning.

Finanstilsynet har etter stedlige tilsyn hos pensjonsinnretninger sett at det er forskjellig behandling av forvaltningsgodtgjørelse til forvaltningsselskaper for verdipapirfond eller forvaltere av alternative investeringsfond i forskjellige pensjonsinnretninger. Finanstilsynet mener at slike forvaltningsgodtgjørelser ikke skal gå til fradrag i avkastningsresultatet fra disse forvaltningsselskapene og investeringsfondene, men føres i kostnadsresultatet (bruttoføring).

Det har pågått brevveksling mellom Finans-tilsynet, Finansdepartementet, pensjonsinnretninger og deres bransjeorganisasjoner om temaet i lenger tid, og sommeren 2021 sendte Finansdepartementet et brev til Finanstilsynet hvor det ble bedt om diverse avklaringer. Finanstilsynet har i brev av 16.09.21 til Finansdepartementet gjort det klart at det mener at forvaltningskostnader skal føres brutto. Finansdepartementet har per april 2022 ikke svart på brevene fra bransjen om saken.

Kapitalforvaltningskostnader hos forskjellige pensjonsleverandører er ikke alltid sammenliknbare.

Kapitalforvaltningskostnader i livsforsikringsforetak og pensjonskasser er ikke alltid sammenliknbare.

10.3.5.3 PREMIE FOR RENTEGARANTI

Kommunen skal betale premie for rentegaranti også i en pensjonskasse. Pensjonskassen må ha en modell for beregning av premien. Ved

sammenlikning mot premien i et livsforsikringsforetak bør mulig premie for rentegaranti i pensjonskassen og i livsforsikringsforetaket vurderes ut fra en og samme standard investeringsprofil, som angitt i *Konkurranseveilederen* og i punkt 10.2.5.

Størrelsen på bufferkapitalen vil kunne påvirke premien for rentegaranti. Størrelsen på bufferkapitalen vil også kunne påvirke mulighetene for å endre aktivaallokering uten at premien for rentegaranti endres. Se også punkt 10.2.5, hvor det er en diskusjon om dette temaet.

Pensjonskassen kan velge å ha årlige egenkapitaltilskudd som kan sikre betjeningen av egenkapital og dermed høyere buffer enn ellers. Høyere buffer vil kunne gi lavere rentegarantipremie gitt samme investeringsrisiko.

10.3.5.4 KOSTNAD VED EGENKAPITALBETJENING

Ved opprettelse av en ny pensjonskasse vil det ikke foreligge historiske data knyttet til avkastning på egenkapitalen. Det må derfor gjøres vurderinger av mulig framtidig avkastning, som nevnt i punkt 10.2.5. For en eksisterende pensjonskasse kan tilsvarende metode benyttes.

Tilsvarende som for KLP vil innbetaling av egenkapital til en pensjonskasse ha en kostnad, ved at de samme midlene ellers kunne vært investert andre steder. Kostnaden ved egenkapitalbetjeningen i egen pensjonskasse vil derfor kunne settes opp som tildelt overskudd fratrullet en alternativ avkastning på investeringen, der kommunen må fastsette

hva denne alternative avkastningen skal være. Til sammenligning er det i punkt 10.2.5 angitt forslag til beregning av kostnad til egenkapitalbetjening for KLP.

10.3.6 SERVICE OG NÆRHET TIL PENSJONSORDNINGEN FOR KOMMUNER OG ANSATTE

De administrative tjenester som en pensjonskasse må utføre i tilknytning til pensjonsordningen for en kommune, er de samme som de tjenestene et livsforsikringsforetak må utføre. Service kan bestå av ytelser ut over det lover og regler fastsetter. I en pensjonskasse vil pensjonskassen være ansvarlig for innholdet i tjenestene.

Det kan også i en pensjonskasse være aktuelt å vurdere om enkelte service-tilbud skal være en del av pensjonskassens ansvar, eller om kommunen må betale særskilt for dette. Dette kan for eksempel gjelde GKRS-beregninger.

Pensjonskassen bør også vurdere tilknytning til NAVs nettside som viser folketrygd og offentlig tjenstepensjon, samt NAVs digitale løsning for informasjonsutveksling for uføre.

10.3.7 MEDBESTEMMELSE

Kommunen og dens ansatte kan ønske større nærhet til sin pensjonsordning enn det å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak kan gi. Kommuner velger selv styrerepresentanter i pensjonskassen. Til sammenlikning er kommuner med pensjonsordning i KLP også eiere. Kommuner med pensjonsordning i Storebrand er ikke eiere, med mindre de er aksjonærer.

Enkelte kommuner ønsker å ha en pensjonskasse for dermed å kunne påvirke kapitalforvaltningen for å få høyest mulig forventet avkastning, og dermed lavest mulig årlig premieinnbetaling. Det er styret i pensjonskassen som er ansvarlig for retningslinjer, rammer og fullmakter for kapitalforvaltningen, ikke kommunen.

Kommunen bør innledningsvis ha en mening om hvordan den ønsker å bygge opp bufferkapital i pensjonskassen. Dette kan skje i form av høy egenkapital fra start, retningslinjene for oppbygging av avsetninger til bufferfond og en kapitalforvaltningsstrategi knyttet til størrelsen på bufferfondet og bufferkapitalen til enhver tid, samt avsetninger til risiko-utjevningsfondet. Det er styret i en pensjons-

kasse som bestemmer bruken av overskuddet i pensjonskassen.

Mange kommuner mener at det å kunne velge medlemmer til styret i en pensjonskasse gir en større nærhet til tjenstepensjonsordningen enn ved å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak. I enkelte pensjonskasser deltar også en representant fra kommunen som observatør i styremøter.

Etter finansforetaksloven § 8-4, skal styret i en pensjonskasse ha minst 5 medlemmer, der minst ett medlem skal være uten annen tilknytning til arbeidsgiver, foretak eller forening med pensjonsordning i pensjonskassen, samt ett medlem skal representere medlemmer i pensjonsordningen, herunder pensjonister, i pensjonskassen.

Finanstilsynet har fastsatt egne egnethetskrav for styremedlemmer og kompetansekrav til styret i rundskriv 1/2020 *Vurdering av egnethetskrav* med vedlegg, se kapittelet 9 *Kommunal tjenstepensjon i pensjonskasse*, punkt 9.2.3 Styre.

Kommunen og dens ansatte kan ønske større nærhet til sin pensjonsordning enn ved å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak

10.3.8 OPERASJONELL RISIKO

Det er knyttet operasjonell risiko til driften av en pensjonskasse. Finanstilsynet definerer operasjonell risiko som «risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil,

eller eksterne hendelser». Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt.

Det er også operasjonell risiko knyttet til driften av et livsforsikringsforetak. Kommunen bør ha et bevisst forhold til eksponeringen knyttet til operasjonell risiko ved å ha en pensjonsordning i pensjonskasse i stedet for i et forsikringsforetak, se også kapittel 9, punkt 9.8 *Operasjonell risiko*.

10.3.9 LIKVIDITETSFORHOLD, HERUNDER EGENKAPITALKRAV OG SOLVENS- KAPITALKRAV

En pensjonskasse vil måtte oppfylle både egenkapitalkrav og solvenskapitalkrav. Disse kravene er nærmere beskrevet i kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*, punkt 9.3.

Både egenkapitalkravet og solvenskapitalkravet vil avhenge av størrelsen på forvaltningskapitalen, bufferfondet og hvordan pensjonsmidlene er investert.

Ved oppstart av en pensjonskasse vil nødvendig egenkapital i utgangspunktet måtte dekkes av innbetalte midler. Det er ikke alle kommuner som har nok likvide midler til nødvendig egenkapital ved oppstart av en pensjonskasse. I kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse* punkt 9.3 *Kapitalkrav for en pensjonskasse* nevnes det at for eksempel kommunal eiendom kan inngå i egenkapitalen.

Dersom pensjonsordningen tidligere har vært forvaltet av KLP, vil det ved fraflytting bli frigjort egenkapital som kan benyttes som egenkapital i den nye pensjonskassen.

Dersom pensjonsordningen flyttes fra enten KLP eller Storebrand vil det også medfølge et bufferfond. Reglene for bufferfond som ble innført i 2022, åpner for at en pensjonskasse allerede første år kan frigjøre midler fra bufferfondet både for å dekke dårligere avkastning enn beregningsrenten, herunder negativ avkastning, eller for tildeling av overskudd.

Både pensjonskasser og KLP har, eller kan be kommunen om, årlige egenkapitaltilskudd.

I flere kommunale pensjonskasser er det blitt vanlig med årlige egenkapitaltilskudd for å sikre oppfyllelse av de stadig økende kapitalkravene, tilsvarende som i KLP.

Håndtering av overskudd og mulige krav til innbetaling ved underskudd i pensjonskassen eller livsforsikringsforetaket bør være med i en vurdering av hvilken pensjonsleverandør kommunen skal velge.

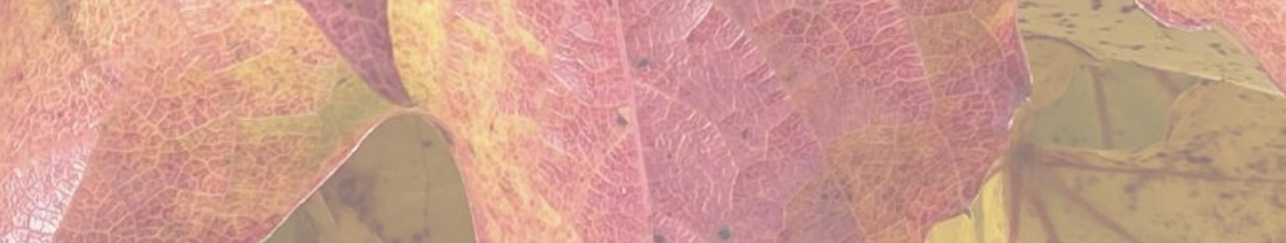
Egenkapitaltilskudd i KLP og egenkapitaltilskudd i en pensjonskasse vil være buffer for samme type risiko. Det vil imidlertid være forskjell på hvor mye av opptjent egenkapital som kan flyttes ut av KLP sammenliknet med hva som frigjøres i en pensjonskasse i forbindelse med fraflytting/opphevelse av pensjonskassen.

10.3.10 ANNET

Kommunen kan ønske at pensjonskassen skal yte service, som lån, til medlemmene ut over tjenstepensjon. Dette kan nedfelles i pensjonskassens vedtekter. En pensjonskasse kan ikke tilby skadeforsikring, bank eller annet direkte som en del av sin drift, men den kan kanskje inngå innkjøpsavtaler om slike tilbud til medlemmene.

ORD OG UTTRYKK

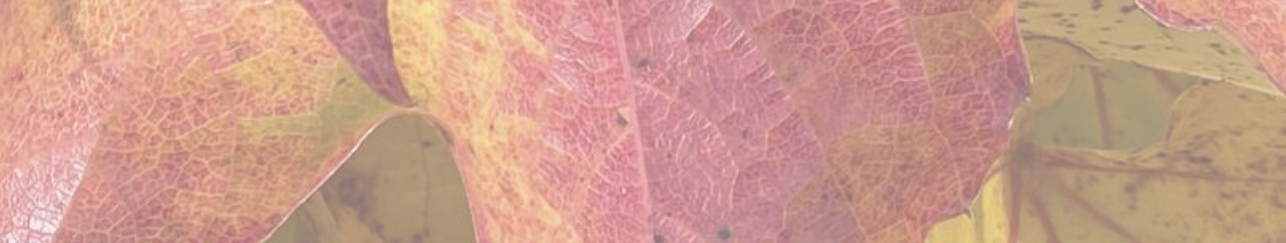

Ord og uttrykk

Administrasjonskostnader:	Kostnader til ajourhold av pensjonsregistrene, pensjonsutbetaling, opplæring og øvrig service, markedsføring, med mer, også betegnet som premie for administrasjon. I offentlig tjenstepensjon skal denne premien utjevnes på alle i utjevningsfellesskapet og belastes som en prosent av pensjonsgrunnlaget (lønn).
Administrasjonspremie:	Premie for administrasjon av pensjonsordningen som omfatter blant annet inn- og utmeldinger, endringer i stillingsandeler, endringer i lønn, betaling av premie og ikke minst utbetaling av pensjoner.
Administrasjonsreserve:	Avsetning for å dekke administrasjonskostnadene for pensjoner under utbetaling.
AFP - Avtalefestet pensjon:	Offentlig AFP for de som er født i 1962 eller tidligere: En tidligpensjonsordning som kan utbetales tidligst fra 62 år og fram til 67 år. Offentlig AFP for de som er født i 1963 eller senere: Et livsvarig påslag til tjenstepensjonen som kan utbetales tidligst fra 62 år. Det er gitt visse krav for å få utbetalt offentlig AFP. Kravene er forskjellige for de som er født i 1962 eller tidligere og de som er født senere. For de er født i 1963 eller senere og som ikke tilfredsstiller kravet om offentlig AFP tjenes det opp en betinget tjenstepensjon som kommer til utbetaling når tjenstepensjonen tas ut.
Anskaffelsesregelverket:	Anskaffelsesregelverket fastsetter hvordan en innkjøper skal gå fram for å sikre at pengene gir gode kjøp til riktig pris. Regelverket bidrar også til at alle leverandørene får lik mulighet til å konkurrere om kontraktene med det offentlige. Det motvirker kameraderi og korrupsjon.
Ansvarlig kapital:	Ansvarlig kapital skal minst være tilstrekkelig til å dekke et nærmere bestemt solvenskrav og et minstekapitalkrav. Ansvarlig kapital består av egenkapital, annen godkjent kjernekapital og tilleggskapital.
Avkastningsgaranti:	Se rentegaranti og <i>Beregningsrente</i> .

Ord og uttrykk

Begrenset anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som bare tillater de leverandører som er invitert av oppdragsgiver til å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.
Beregningsrente:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/-pensjon gjøres det forutsetninger om at <i>pensjonsinnretningen</i> vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om det ikke hadde vært forskuttet forventede finansinntekter. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles beregningsrente, se også rentegaranti.
Betinget tjenestepensjon:	De som er født i 1963 eller senere og som ikke tilfredsstiller kravet om offentlig AFP får i stedet betinget tjenestepensjon. Dette er en pensjonsytelse som tjenes opp parallelt med tjenestepensjon og som kommer til utbetaling når tjenestepensjonen tas ut, gitt at vedkommende ikke får AFP.
Bruttogaranti:	En bestemmelse i offentlig sektors tjenestepensjonsordning som sikrer en bestemt andel av sluttlønn (normalt 66 prosent) som pensjon ved full opptjening (30 år), uavhengig av personens folketrygdopptjening. Bestemmelsen innebærer for eksempel at lavere framtidige ytelser i folketrygden automatisk kompenseres gjennom økt tjenestepensjon. Private ytelsesordninger har ingen bruttogaranti, noe som innebærer at endringer i folketrygden ikke automatisk blir kompensert. Det er innført levealdersjustering av pensjonene som gjør at andelen kan bli mindre enn 66 prosent ved full opptjening, likevel med en garanti på 66 prosent for de som er født før 1959. Garantien blir avtrappet for de som er født fra og med 1959 til og med 1962. For de som er født fra og med 1963 til og med 1967 gis det noe tillegg dersom de har opptjening før 2011.
Bruttogarantipremie:	Premie for ikke-forsikringsbare ytelser som skal betales ved utbetaling av pensjon dersom det viser seg at beregnet bruttopensjon blir høyere enn det som er lagt til grunn i premieberegningene ellers.

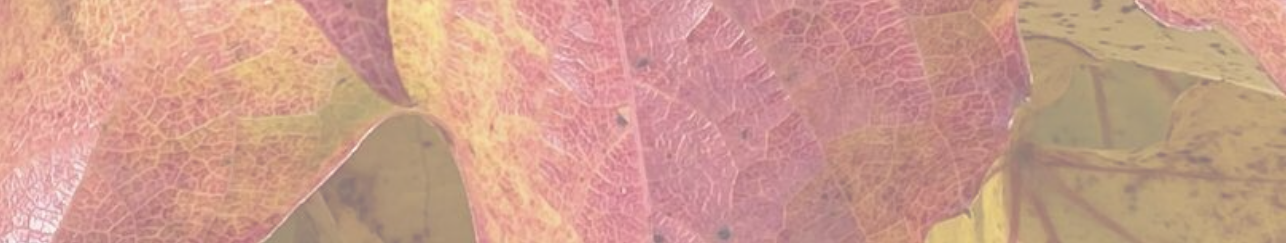

Ord og uttrykk

Bruttopensjon:	Offentlig tjenestepensjon opptjent før 01.01.20 for de som er født i 1963 eller senere og offentlig tjenestepensjon for de som er født i 1962 eller tidligere. Bruttopensjonen skal sikre en alderspensjon på en viss prosent av sluttlønn sammen med folketrygden. Se også <i>Engangspremie</i> .
Bufferfond:	Et fond i kommunal tjenestepensjon som fra 2022 erstatter tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond. Bufferfondet bygges opp av avkastning ett år utover minstekravet til premiereserve, og er fordelt på de enkelte kontraktene. Bufferfondet kan benyttes til å oppfylle rentegarantien ett år dersom avkastningen det året er lavere enn rentegarantien. Midler fra bufferfondet kan også tilordnes kontraktene som overskudd. Pensjonsinnretningene skal ha retningslinjer for avsetninger til bufferfond.
Bufferkapital:	Kapital utover egenkapital i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse, som tilleggsavsetninger og kursreserver.
Delingstall:	Faktor som benyttes for å beregne årlig pensjon fra ny alderspensjon i folketrygden (folketrygdloven kapittel 20) og samordningsfradrag i brutto alderspensjon for slik pensjon, ny offentlig tjenestepensjon, ny offentlig AFP og betinget tjenestepensjon etter levealdersjustering. Fastsettes av NAV og varierer med uttaksalder for ulike årskull. Gjenspeiler til en viss grad forventet antall år som pensjonist for et årskull ved ulike uttakaldere. Delingstall benyttes også til å fastsette Justeringstallene som benyttes til å beregne gammel offentlig tjenestepensjon etter levealdersjustering, se «Justeringstall».
Doffin:	Databasen for offentlige innkjøp.
Drøftingsplikt:	Arbeidsgiver plikter etter SGS 2020, § 8-2 første ledd, å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres «tidligst mulig», og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenestepensjonsforsikring.
Dødelighetsgrunnlag:	Forutsetninger om dødelighet som benyttes til å beregne prisen (premien) for framtidig garantert pensjon.

Ord og uttrykk

Egenregi:	Anskaffelser som gjennomføres med egne ressurser. I denne sammenhengen benyttes det som beskrivelse av at kommunen oppretter en pensjonskasse i stedet for å ha pensjonsordningen hos et livsforsikringsforetak.
Egenkapitalbetjening:	Sikring av tilførsel av avkastning/kapital til egenkapitalen.
Egenkapitalkrav:	Myndighetenes minstekrav til egenkapital i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse.
Egenkapitaltilskudd:	Innbetaling til egenkapitalen, her ment som innbetaling til egenkapitalen i KLP eller pensjonskasse.
Engangspremie:	Premie som bare betales en gang, ikke årlig. Ikke-forsikringsbare ytelser må beregnes særskilt med engangspremier når pensjonen kommer til utbetaling (se <i>Bruttogarantipremie</i>)
ESG	Uttrykk brukt i kapitalforvaltning som omhandler å ta hensyn til environmental, social and governance. På norsk oversettes det til miljø-, sosiale- og forretningssetiske forhold.
Finansielle omløpsmidler:	Kortsiktige finansielle eiendeler, ikke planlagt å holdes til forfall.
Forholdstall:	Faktor som benyttes for å beregne årlig pensjon fra gammel alderspensjon i folketrygden (folketrygdloven kapittel 19) og samordningsfradrag i brutto alderspensjon for slik pensjon. Forholdstallet fastsettes av NAV og varierer med uttaksalder for ulike årskull. Forholdstall benyttes også til å fastsette Justeringstallene som benyttes til å beregne gammel offentlig tjenstepensjon etter levealdersjustering, se «Justeringstall».
Folketrygdens grunnbeløp (G):	Beløp som benyttes ved fastsettelse av pensjonspoeng, beregning av pensjoner fra folketrygden og for å regulere pensjon både fra folketrygd og fra offentlig tjenstepensjon. Beløpet justeres hvert år, med virkning fra 1. mai hvert år, i samsvar med gjennomsnittlig lønnsvekst i samfunnet. Forkortes ofte med «G».

Ord og uttrykk

Forsikringsgiver:	Pensjonsinnretning, det vil si livsforsikringsforetak eller pensjonskasse.
Forsikringsrisiko:	Forsikringsrisiko er risiko knyttet til de økonomiske konsekvenser dersom medlemmenes dødsfallstidspunkt, levetid og uførehypighet i den enkelte pensjonsordningen og samlet for pensjonsinnretningen gir høyere utbetaling enn det premietariffen skulle tilsi.
Fortjenesteelement:	Tillegg i premien som kan gå direkte til egenkapitalen hos pensjonsinnretningen.
G:	Folketrygdens grunnbeløp, Benyttes ved fastsettelse av pensjonspoeng, beregning av pensjoner fra folketrygden og for å regulere pensjon både fra folketrygd og fra offentlig tjenestepensjon. Vedtas med virkning fra 1. mai hvert år og skal reguleres i samsvar med gjennomsnittlig lønnsvekst i samfunnet.
GKRS-beregninger:	GKRS er betegnelsen på Styret i Foreningen for god kommunal regnskapsskikk, les mer om GKRS på nettstedet www.gkrs.no . Innen offentlig tjenestepensjon betegner GKRS-beregninger aktuarberegningene som skal inn i regnskap og balanse.
Grunnlagsrente:	Se <i>Beregningsrente</i> eller <i>Rentegaranti</i>
Grunnpensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som beregnes på grunnlag av trygdetid og som ikke er avhengig av tidligere inntekt. Tilsvarende grunnbeløpet (G) for enslige, 0,9 G for hver ektefelle/samboer.
Hold-til-forfall-investeringer:	Finansielle investeringer, typisk i obligasjoner, som ikke skal selges før forfall. Bruk av slike obligasjoner innebærer at verdien av investeringen avhenger av prisen livsforsikringsforetaket i sin tid betalte for obligasjonen og at avkastningen dermed holder seg stabil over obligasjonens løpetid.

Ord og uttrykk

Ikke-forsikringsbare ytelser:

Enkelte av pensjonsforpliktelsene som er nedfelt i SGS 2020 er det ikke adgang til å forsikre ved å betale en forhåndspremie. Disse forsikringsforpliktelsene kalles ikke-forsikringsbare ytelser, og må beregnes særskilt med en engangspremie først når hendelsen som utløser ytelsen inntreffer.

Individuell garanti:

En ordning sikrer ansatte i offentlig sektor som er født før 1959 og som har full opptjening en samlet pensjon for folketrygd og tjenstepensjon på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget. En andel av den individuelle garantien skal også gjelde for årskullene 1959 – 1962. Andelene bestemmes av forholdet mellom opptjeningstid i tjenstepensjonsordningen før 2011 og samlet opptjeningstid. Garantitilleggene trappes ned med årskull, slik at 1959-kullet får 90 prosent, 1960-kullet får 80 prosent, 1961-kullet får 70 prosent og 1962-kullet får 60 prosent av tilleggget.

Innskutt egenkapital:

Egenkapital betalt av eiere.

Interkommunal pensjonskasse:

En pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner.

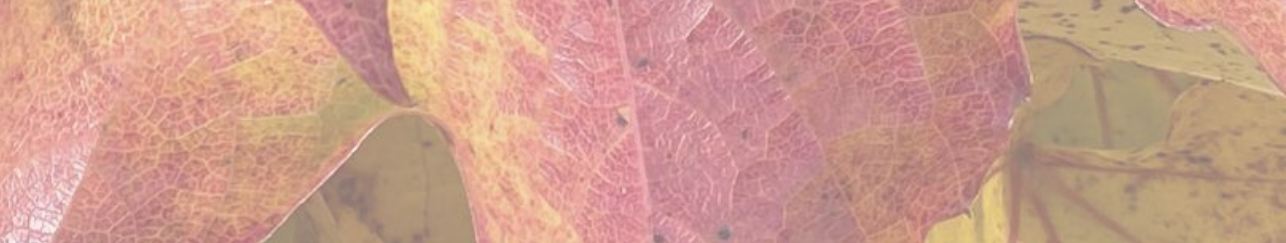
IORP II:

EUs tjenstepensjonsdirektiv som blant annet gjelder styring og kontroll av pensjonskasser (IORP-er).

Justeringstall:

Faktor som benyttes for å beregne gammel offentlig tjenstepensjon (bruttopensjon) etter levealdersjustering. Fastsettes ulikt for ulike kull:

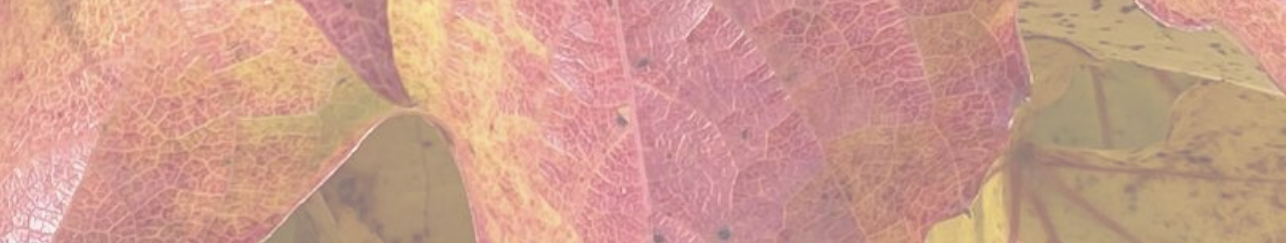
- (1) For årskull fra og med 1943-kullet til og med 1953-kullet tilsvarer justeringstallene de forholdstallene som er fastsatt av NAV.
- (2) For årskullene fra og med 1963-kullet beregnes justeringstallene ut fra delingstall fastsatt av NAV. Justeringstallene er delingstall dividert med 13,42.
- (3) For årskull fra og med 1954-kullet til og med 1962-kullet benyttes justeringstall etter begge punktene over. Personer født i 1954 får 9/10 av pensjonen levealdersjustert ved bruk av justeringstall beregnet ihht. (1) og 1/10 beregnet ihht. (2), personer født i 1955 benyttes et justeringstall beregnet 8/10 ihht (1) og 2/10 ihht. (2), osv.

Ord og uttrykk	
K2013:	Forutsetninger om dødelighet angitt av Finanstilsynet i 2013 som er minstekrav til slike forutsetninger ved beregning av premie og premiereserve i kollektiv, herunder kommunal, tjenestepensjon
Kapitalforvaltningskostnader:	Kostnader knyttet til forvaltning av pensjonsordningens midler, også kalt premie for kapitalforvaltning. Premien vil kunne avhenge av hvordan midlene er investert og størrelsen på midlene.
Kapitalforvaltningsrisiko:	Risiko ved pensjonsinnretningenes forvaltning av investeringsporteføljer. Kapitalforvaltningen beskrives gjennom en forventet avkastning og risiko. Kapitalforvaltningsrisiko måles ofte som variasjoner i investeringsporteføljens avkastning, slik at høy avkastningsvariasjon er et uttrykk for høy risiko.
KOFA:	Klagenemd for offentlige anskaffelse.
Kollektiv pensjonsforsikring:	Pensjonsforsikring som gjelder definerte grupper, i motsetning til individuelle pensjonsforsikringer. En kommunal tjenestepensjonsordning er en kollektiv pensjonsforsikring for alle ansatte i en kommune.
Kollektivportefølje:	En pensjonsleverandørs forvaltningskapital deles inn i en kollektivportefølje, eventuelt en særskilt investeringsvalgsportefølje og selskapsporteføljen. Eiendeler som er knyttet til produkter med rentegaranti inngår i kollektivporteføljen. Det er pensjonsinnretningen som bestemmer sammensetningen av porteføljen. Forsikringsvirksomhetsloven gir livsforsikringsforetakene mulighet til å etablere flere underporteføljer av kollektivporteføljen med ulik risikoprofil. Kundene vil tilordnes/tilbys ulike underporteføljer basert blant annet på kundenes beregningsrente og bufferkapital.
Konkurranse med forhandling:	Anskaffelsesprosedyre hvor oppdragsgiver har adgang til å forhandle med en eller flere leverandører.
Konkurransegrunnlag:	Anbudsgrunnlag – det dokument som ligger til grunn for konkurransen.

Ord og uttrykk

Kontoutskrift:	Oversikt over pensjonsordningens innbetalinger, utbetalinger og øvrige bevegelser i løpet av et år, sammen med status ved årets slutt.
Kontrollvilkåret:	Oppdragsgiver må utøve en kontroll over pensjonskassen som svarer til den kontroll oppdragsgiver utøver over sin egen virksomhet.
Kursreguleringsfond:	Gjelder ikke for kommunal tjenstepensjon fra 2020. Er ellers definert som urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.
Levealdersjustering	Prinsipp som innebærer at den enkeltes pensjon (både folketrygd, offentlig tjenstepensjon, betinget tjenstepensjon og ny offentlig AFP) blir justert etter forventet levealder for den enkeltes årskull.
Livsforsikringsforetak:	Et finansforetak som selger livsforsikringer og pensjoner.
Omsetningsvilkåret:	Også kalt aktivitetsvilkåret, setter begrensninger på graden av utadrettet virksomhet som kan drives i pensjonskassen.
Oppsatt rettighet:	Oppspart pensjonsrettighet fra en tidligere arbeidsgiver i offentlig sektor.
Opptjent egenkapital:	Egenkapital som består av overskudd som eierne bestemmer skal holdes igjen i foretaket, og ikke tas ut som utbytte.
Overføringsavtalen:	Avtale mellom Statens pensjonskasse og andre pensjonsordninger innenfor offentlig sektor om overføring og avregning av ansattes pensjonsrettigheter mellom arbeidsgivernes pensjonsordninger.
Overgangstillegg:	Tillegg til alderspensjon som gis til ansatte født i 1963 til 1970 dersom de tar ut pensjon i alderen 62 til 67 år. Utbetales kun fram til 67 år.

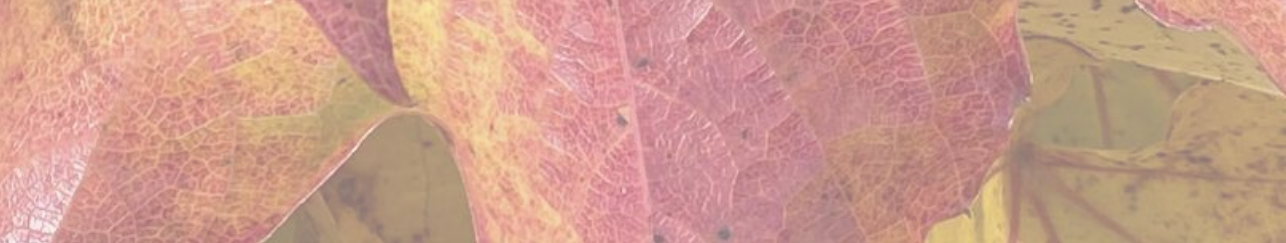

Ord og uttrykk

Pensjonsberetning:	Utrekning av pensjon for et medlem ved pensjonstilfellet (når pensjonen skal utbetales første gang). For alle født i 1962 eller tidligere og alle som har opptjening før 01.01.20, samt for uføre- og etterlattepensjoner uansett fødselsår, skal hele eller deler av pensjonen blant annet ta hensyn til samlet tjenestetid i offentlig sektor, og informasjon om dette må innhentes fra andre <i>pensjonsinnretninger</i> . I påslagspensjon skal pensjonsbeholdningen danne grunnlag for beregning av årlig pensjon..
Pensjonsforpliktelse:	Benyttes både om en kommunes forpliktelser overfor de ansatte når det gjelder pensjon og er en betegnelse som benyttes om opptjent pensjon i regnskapsføringen.
Pensjonsinnretning:	Her brukt som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenestepensjon, det vil si livsforsikringsforetak og pensjonskasser.
Pensjonskasse:	Egen selveiende institusjon opprettet av arbeidsgiver for sikring av ansattes pensjonsrettigheter (egenregi).
Pensjonskostnad:	Beregnet verdi av de pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet året, hensyntatt forutsetninger om framtidig lønnsvekst med mer, til bruk i kommunenes regnskaper.
Pensjonsleverandør:	Her brukt som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenestepensjon, det vil si livsforsikringsforetak og pensjonskasser.
Pensjonsmidler:	Midler hos pensjonsleverandøren som er knyttet til den enkelte tjenestepensjonsavtalen, som premiereserve, tilleggsavsetninger, andel av kursreguleringsfond og premiefond
Premie:	Det som beløp skal tilføres pensjonsordningen for sikring av økte pensjonsrettigheter og risiko og omkostninger m.m. det enkelte året. I forsikringsvirksomhetsloven omtales premietariffer som pristariffer.
Premieavvik:	I regnskapsføringen av pensjonskostnader for kommuner, vil differansen mellom årets pensjonspremie og årets beregnede netto pensjonskostnad utgjøre årets premieavvik.

Ord og uttrykk

Premiefond:	Midler som er innbetalt til pensjonsordningen eller som kommer fra overskudd i pensjonsordningen eller har kommet p.g.a. tilbakeføring av premier, og som kan anvendes til dekning av framtidige premier.
Premiereserve:	Forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som pensjonsordningen har overfor sine medlemmer, dvs. midler som er satt av for å sikre framtidige utbetalinger.
Premietariff:	Ved beregning av premien tas det utgangspunkt i en premietariff med forutsetninger om blant annet dødelighet og uførhet. Det er også gjort forutsetninger om at det hvert år minst skal tilføres en garantert avkastning, gjerne kalt beregningsrente. Premietariff, også kalt pristariff, skal meldes til Finanstilsynet.
Premieutjevning:	Premien for en kunde beregnes som et gjennomsnitt ut fra pensjonspremien for alle pensjonsordninger i et premieutjevningsfellesskap
Premieutjevningsfellesskap:	Pensjonsordninger for flere arbeidsgivere, med beregning av pensjonspremien som et gjennomsnitt for alle ordninger.
Pristariff:	Se <i>Premietariff</i>
Påslagspensjon:	Alderspensjon i offentlig tjenestepensjon for opptjening etter 01.01.20 for de som er født i 1963 eller senere. Denne pensjonen skal ikke samordnes med folketrygden, men er et påslag til denne. Påslagspensjonen tjenes opp med en viss prosent av lønn hvert år, og tidligere opptjening reguleres i takt med G-veksten.
Reassuranse:	Gjenforsikring, intern avtale mellom forsikringsforetak om overføring av risiko vedrørende en enkelt forsikring eller en viss del av en samlet forsikringsportefølje mot en tilsvarende andel av risikopremien.
Reguleringspremie:	Premie for økt pensjonsopptjening som følge av lønnsvekst eller annen regulering av pensjonene.

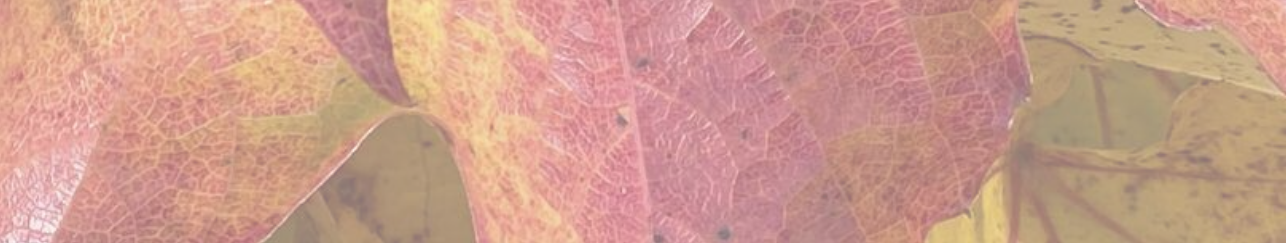

Ord og uttrykk

Rentegaranti:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/ pensjon gjøres det forutsetninger om at <i>pensjonsinnretningen</i> vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om man ikke hadde forskuttet forventede finansinntekter. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles rentegaranti (eller beregningsrente). Se også <i>Beregningsrente</i> .
Rentegarantipremie:	Premie for at pensjonsleverandøren står risikoen for at avkastningen som tilføres minst er lik grunnlagsrenten. Premien vil kunne avhenge av hvordan midlene er investert og størrelsen på tilleggsavsetninger og andel av kursreguleringsfond for den aktuelle pensjonsavtalen. Omtales også som premie for rentegaranti. Se også <i>Beregningsrente</i> .
Risikoresultat:	Forskjellen mellom beregnede risikopremier og faktiske risikokostnader ett år.
Risikoutjevsningsfond:	Et felles fond hos <i>pensjonsinnretningen</i> som blant annet kan benyttes til avsetning til premiereserve vedrørende risiko knyttet til person. Halvparten av et års risikoresultat kan avsettes i risikoutjevsningsfondet.
Samordningsregler:	Fordeling av samlet pensjon mellom folketrygden og offentlige tjenestepensjonsordninger. Pensjonen fra folketrygden betales fullt ut, mens offentlig tjenestepensjon reduseres i henhold til samordningsreglene.
Selskapsportefølje:	En pensjonsleverandørs forvaltningskapital deles inn i en kollektivportefølje, eventuelt en særskilt investeringsvalgsportefølje og selskapsporteføljen. Eiendeler som ikke inngår i kollektivporteføljen eller ev. særskilt investeringsvalgsporteføljen, inngår i selskapsporteføljen.
SGS 2020:	Fra 01.01.20 ble pensjonsbestemmelsene i Hovedtariffavtalen flyttet til den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020.
Sluttlønn:	Lønnsnivå ved avgangsalder.

Ord og uttrykk

Solvenskapitalkrav:	Krav til kapital <i>pensjonsleverandøren</i> må ha som skal dekke solvensmarginkravet for <i>pensjonsleverandørens</i> samlede virksomhet. Solvensmarginkravet tar hensyn til både investeringsrisiko og forsikringsrisiko hos pensjonsleverandøren. <i>Pensjonsleverandørene</i> må dekke både kapitalkrav og solvenskrav.
Solvenskapitaldekning:	Forholdet mellom ansvarlig kapital og solvenskapitalkravet i livsforsikringsforetaket.
Særskilt investeringsportefølje:	Forsvl. § 4-15 åpner for at kommunen kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der kommunen kan bestemme hvordan porteføljen skal sammensettes (flerårig forvaltningsavtale). Rentegarantien behandles særskilt i den aktuelle avtaleperioden.
Termintillegg:	Ved oppdeling av premien i terminer skal det beregnes et termintillegg som dekker økte administrasjonskostnader og reduserte renteinntekter.
TED-database:	Den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer.
Tidligpensjon:	Pensjon som utbetales før normal pensjonsalder, for eksempel pensjon fra særaldersgrense, etter 85-års-regelen eller AFP.
Tildelingskriterier:	De kriterier som ligger til grunn for valg av tilbud og som evalueres.
Tilleggsavsetninger:	Gjelder ikke for kommunal tjenestepensjon fra 2020. Er ellers definert som avsetninger utover minstekravet til premiereserve for sikring av pensjonsinnretningens forpliktelser, avsettes fra årets renteoverskudd og kan benyttes til å oppfylle rentegarantien dersom avkastning er lavere enn rentegarantien (minimum fra 0 prosent rente) ett år.
Tilleggspensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som er avhengig av tidligere inntekt.
Uførhet:	Arbeidsuførhet på grunn av sykdom eller skade.

Ord og uttrykk

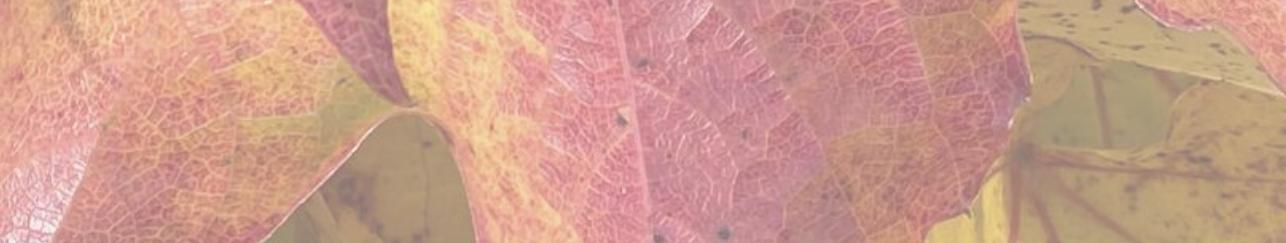
Åpen anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører til å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.
Årlig premie:	Årlig premie skal dekke ett års opptjening. Ett års opptjening tilsvarer økningen i forsikringsteknisk avsetning ved at en ansatt har jobbet dette året. Årlig premie beregnes forskjellig for de som er født i 1962 eller tidligere og for opptjening etter 01.01.20 for de som er født i 1963 eller senere.
2011-tillegg:	Tillegg til alderspensjon fra offentlig tjenestepensjon som gis til ansatte født fra og med 1963 til og med 1967 dersom de har hatt opptjening før 2011.

DOMSREGISTER

EU-domstolen

Sak C-458/03	side 80, 81
Sak C-324/07	side 80, 81
Sak C-6/15	side 73, 74
Sak C 331/04	side 73

***Klagenemnda for offentlige anskaffelser
(KOFA)***

Sak 2006/159	side 59
Sak 2006/161	side 59
Sak 2009/20	side 60
Sak 2011/231	side 78
Sak 2013/21	side 74
Sak 2013/66	side 77
Sak 2014/94	side 73
Sak 2015/75	side 73
Sak 2016/9	side 73
Sak 2016/54	side 72
Sak 2016/146	side 69
Sak 2016/193	side 74
Sak 2017/95	side 70
Sak 2017/104	side 76